

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Mogens Vedsø fot. 1996. – *Südostansicht der Kirche.*

VESTER VEDSTED KIRKE

RIBE HERRED

Sognet nævnes første gang i håndskriftet Ribe Oldemoders kirkeliste fra midten af 1300'rne, der anfører kirken med en afgift af 5 sk. sølv (jfr. s. 1020f.).[1] Kirken, som er indviet til *S. Andreas,*[2] blev 1455 inkorporeret i Ribe domkapitel med virkning fra præstens afgang 1462.[3] En præst, nævnt kort efter, må således have været vikar[4] ligesom Bo Nielsen og Søren Jensen, der henholdsvis 1475 og 1504 kaldes kapellaner til kirken.[5] 1505 nævnes præbendet »Vester Vedsted« blandt kapitlets 12 bedste, der var forbeholdt de residerende kanniker.[6]

Som led i Hertug Christians reformatoriske bestræbelser i Tørning len indskærpede han 1530, at domkapitlet i dets kirke i Vedsted skulle lade prædike »et klart og godt Guds Ord og Evangelium uden Hykleri« (jfr. s. 3261).[7] Kapitlet beholdt kirken, der 1555 henlagdes til underhold for læsemesteren (lektor) ved Ribe skole.[8] Ordningen ophævedes atter 1738, da sognet blev eget pastorat.[9] Kirken, der overgik til selveje før 1913, var efter 1923 en tid *hovedsogn* for Hviding og Rejsby (Tønder amt) og blev 1993 hovedsogn for Mandø.

Sagn. Kirketømmeret skal være hugget i en skov på Skjøgum banke, som nu ligger i havet ud for Ribe ås munding.[10] Alterkalken er et bæger, som præstens kusk engang tog fra elverfolkene i Spindbakke ved vejen fra Ribe til Vester Vedsted.[11] Se også under Seem.

Fig. 2. Gravsten placeret på skråning øst for koret (s. 3482). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Grabstein, aufgestellt auf Böschung östlich des Chors.*

Kirken ligger i bebyggelsens vestre udkant på en lav højning i et i øvrigt fladt terræn og skærmes mod vest delvis af plantage. Nord for kirken løber Vester Vedsted bæk i retning af havet, og her passerer også vejen, der via ebbevejene fører til Mandø. Kirkens tårn hæver sig markant over plantagebevoksningen og er fra havet i vest synligt på stor afstand.

Kirkegården har gamle grænser til de tre sider, mens der i nyere tid er foretaget en betragtelig udvidelse mod nord og nordøst.[12] Afgrænsningen mod øst udgøres delvis af præstegården med en 1738 opført hovedbygning, der er opmuret af tegl, hvidkalket og stråtækt. En tilhørende, ligeledes kalket og stråtækt staldbygning indgår i kirkegårdsmuren og benyttes nu af kirken (jfr. ndf.). Kirkegårdsdiget ledsages til alle sider af høj træbevoksning, der tillige stadig markerer den gamle grænse mod nord. Denne beplantning anbefaledes i et cirkulære, udsendt af biskoppen 1854,[13] men er muligvis først udført 1882, da der indkøbtes birk, elm, ask, ahorn, eg og kastanje til kirkegården.[14] Af cirkulæret 1854 fremgik desuden, at kirkegården skulle reguleres, og en sti anlægges langs digets inderside, ligesom der skulle lægges en sti tværs over kirkegården – formentlig mellem indgangene i øst og vest. En ny regulering af begravelsespladsen fandt sted 1912.[15]

Indgange. Hovedadgangen er i øst fra den græsklædte gårdsplads foran præstegården, hvor der er såvel køreport som ganglåge. Begge flankeres af kalkede piller af tegl, der foroven har blyklædt afdækning kronet af et sortmalet kors, og lukkes af sortmalede tremmefløje af smedejern. De nuværende piller, der er rykket mod øst i forhold til den tidligere placering, er muligvis opført 1933.[16] Den østre †port og †låge omtales første gang 1667,[17] da de tilsyneladende opførtes »af nyt«. Af en omtale 1727,[18] da porta-

len atter fornyedes, fremgår, »at Dødeporten var muret og overhvælvet«. Der søgtes 1826 om tilladelse til at reparere »Ligportens« murpiller og trælåger, hvoraf fremgik, at porten formentlig da havde samme udformning som nu. En »Stakitluge« i indgangen var 1830 itu og ønskedes udskiftet med »tætte Fjelluger med Drivere til selvlukkelse«.[19] Den vestre port har samme udformning som den østre; pillerne nymuredes 1971.[20] De ældre †piller var tilsyneladende opført i Christian IX.s regeringstid,[21] formentlig o. 1875.[22] En fodgængerlåge i syd med hvidmalet trætremmefløj opsattes 1912.[15] †*Riste* i indgangene omtales 1670, da en ny rist af jern skulle udføres,[17] og 1691 repareredes både østre og vestre rist med jern og ramme af egetræ. Den vestre rist var 1830 itu og skulle enten sælges eller anbringes i kirken til senere brug.[19]

Kirkegårdens *hegn* udgøres i sydøst og syd af dobbelte jordfyldte diger af stablede kampesten, mens kampestensdiget i vest er jorddækket på indersiden. I nord markeres grænsen af en skråning, hvis krone ledsages af en enkelt række kampesten. Diget måtte ofte omsættes, således nord- og østsiden 1753, og tre år senere fortsattes arbejdet i syd og vest.[23] Tilsvarende arbejder påbegyndtes med det østre dige 1867.[22]

Ligkapel, graverrum, materialrum og toilet er indrettet i den nordre del af præstegårdens gamle staldbygning, der er sammenbygget med kirkegårdens østre dige. Opførelsen af et †*nødtørftshus* blev vedtaget 1928.[15]

Kirken omgives af et stenpikket *fortov*. Et ønske om anlæggelse af et †fortov af grus eller sten fremsattes første gang 1867.[22]

BYGNING

Den store kirke består af et skib opført 1175-1200, hvortil o. 1250 er føjet et nyt større kor som afløser for et ældre med apsis. Det høje tårn i vest er tilføjet i 1300'rne, mens sakristiet på korets nordside stammer fra middelalderens sidste årtier. Et middelalderligt †våbenhus på nordsiden blev 1739 afløst af et †våbenhus mod syd. Orienteringen er omtrent solret.

Af den oprindelige kirke er blot bevaret det usædvanligt lange skib, der er relativt præcist udstukket, dog tiltager bredden en smule mod vest. En tydelig lodfuge ca. 3,4 m vest for skibets nordøsthjørne viser, at triumfgavlen og det nærmeste stykke af langmurene er opført først – sandsynligv †kor.

Materiale og teknik. Murværket rejser sig over

en granitsokkel med varierende skråkantet profil, der oftest er let hulet (s. 3260, fig. 8-11); øst for syddøren er hulkanten på en enkelt kvader

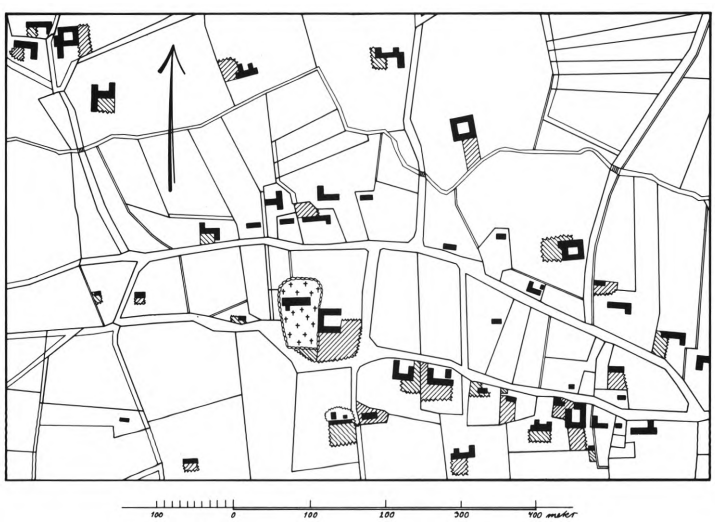

Fig. 3. Matrikelkort 1:10000. Målt af Thyregod 1839. – *Katasterkarte, vermessen 1839.*

ledsaget af en rille forneden (s. 3260, fig. 9). Over soklen kan oprindeligt murværk kun iagttages på nordsiden. Ved østhjørnet, i skibets først opførte etape, er anvendt relativt små tufsten indtil nedennævnte gesimsfrises vederlagsniveau; samme materiale genfindes i nordmuren i øvrigt indtil en højde af ca. 1,8 m, længst mod vest dog lidt mindre (fig. 7e), herover er anvendt tegl. Kun fornyede undersøgelser kan afgøre, hvorvidt denne materialefordeling er oprindelig. Murkronen og gesimsfrisen stammer uden tvivl fra en senere ombygning (jfr. ndf.), og dette gælder rimeligvis også det øvrige teglmurværk, omend det ikke kan udelukkes, at hovedparten kan stamme fra kirkens opførelse.[24] I skibets nordvesthjørne indgår to granitkvadre over soklen, og i det sydvestre hjørne ses en enkelt kvader, der dog næppe sidder på oprindelig plads (sml. ndf.).[25] Indervæggene er tilsyneladende fortrinsvis af tegl. En let forskydning af murflugten på triumfmurens vestside, omtrent en halv meter under nuværende loft, angiver formentlig det niveau, hvortil oprindeligt murværk er bevaret, mens partiet herover er en udmuring fra 1847 af en indkragning, der sandsynligvis angav den oprindelige gavlfod. Dette sammenholdt med den relativt lave korbue antyder, at langmurene i kirkens ældste skikkelse var en smule lavere end nu.

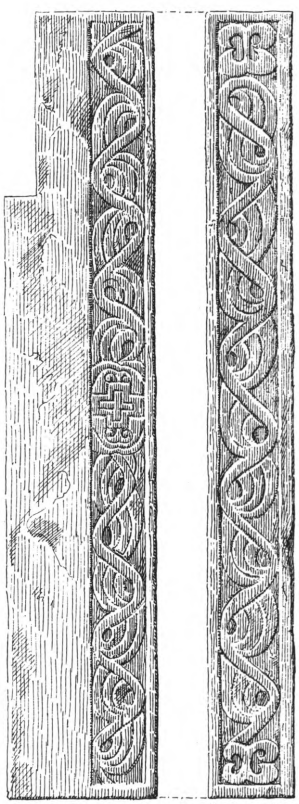

SIDESTYKKE FRA SKIBETS SÖNDRE DÖR

Fig. 4. Opmåling 1:20. Karmsten fra skibets syddør (s. 3442). Målt og tegnet af Th. Bindesbøll 1884. – *Stein von der Laibung des Südportals.*

Facadeudsmykningen er ligeledes kun bevaret på skibets nordside, hvor liséner deler langmuren op i tre blændingsfag øst for døren (der er anbragt i en meget bred lisén) og ét vest herfor. Blændingsfelterne afsluttes forneden af et skråkantet led af tuf (sml. s. 3260, fig. 10-11), mens den øvre afslutning er ukendt, idet den nuværende trappefrise må hidrøre fra ombygningen (jfr. ndf.).

Døre og vinduer. Placeringen af *syddøren* er angivet ved et ca. 180 cm bredt brud i soklen under det vestligste af skibets nuværende vinduer. Fra den o. 1845 tilmurede dør er bevaret en karmsten (fig. 4 og 64), der måler ca. 205×40×23 cm. På forsiden langs vestre hjørne og på den tilstødende smalside ses to 14-15 cm brede bånd med slyngværk, i førstnævnte er i midten inkorporeret et kors. I stenens øvre, østre hjørne er en udhugget fals.[26] Stenen kan have været anbragt helt fremme i murflugten, men disponeringen af udsmykningen og åbningens store bredde antyder snarest, at karmstenen har været anbragt som anslag inden for en fals.[27] Karmstenen i dørens modsatte side har uden tvivl været tilsvarende, mens udformningen af overdækningen er ukendt; både et muret stik af granitkvadre og – snarest – et t
nævner 1873, at de to karmsten blev udtaget af døren 1845-47 i forbindelse med nedrivningen af søndre våbenhus. En bortsolgtes ved auktion og er siden forsvundet, mens den endnu bevarede fandt anvendelse som trappesten foran den samtidigt indrettede vestdør i tårnet; nu opstillet i tårnrummets sydøsthjørne.

Placeringen af den oprindelige †*norddør* angives ved to hjørnekvadre i soklen under den brede dørlisén. Det er dog usikkert, om deres

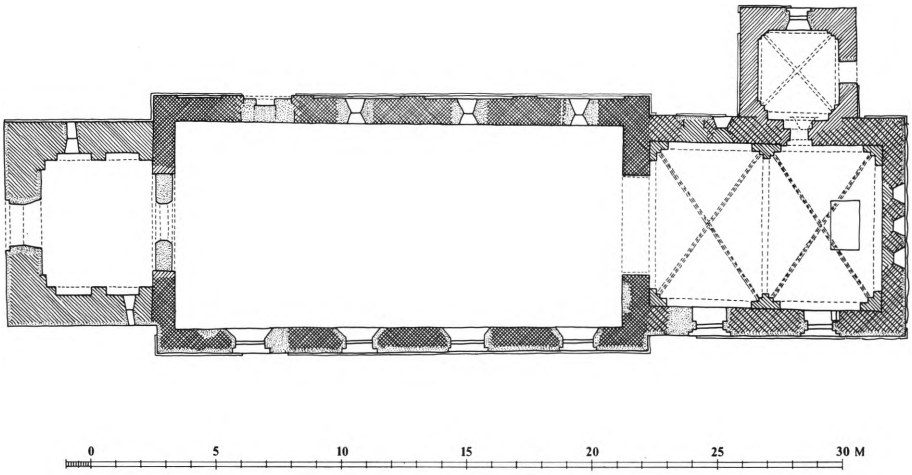

Fig. 5. Grundplan 1:300. Målt af Søren Gottfred Petersen 1977 og tegnet af Mogens Vedsø 1999. – *Grundriß.*

nuværende afstand, ca. 225 cm, angiver dørens oprindelige bredde. Den østre kvader er anbragt ca. 25 cm øst for nuværende dør, der sandsynligvis hidrører fra ombygningen (jfr. ndf.); denne kvader befinder sig rimeligvis på oprindelig plads, mens den vestre kan være flyttet mod vest.

Samtlige oprindelige †*vinduer* i skibet forsvandt ved gennembrydning af større muråbninger.

Det oprindelige †*kor* og *apsis,* hvis byggematerialer er genanvendt i den nu stående korbygning, giver sig først og fremmest til kende i granitsoklen. Koret må have været en smule smallere end det nuværende og har formentlig haft kvadratisk plan, mens apsis har haft centrum i østgavlens ydre murflugt.[28]

Eneste oprindelige detalje i det *indre* er den rundbuede *korbue,* der har sokkel med samme profil som skibets ydre, og hvis vederlag angives ved kun lidt fremspringende kragbånd med hulkant på undersiden. De nu glatpudsede og kalkede bånd, der ifølge Helms er af tuf, kan næppe være overleveret i fuldt autentisk skikkelse. Den noget undersætsige bueåbning optager omtrent halvdelen af skibets indvendige bredde.

En omfattende *ombygning,* der sandsynligvis var forårsaget af en brand eller anden ødelæggelse af bygningen, gennemførtes o. 1250. Første fase i denne ombygning var en fuldstændig fornyelse af kirkens kor.[29]

Koret er en to fag lang bygning, der kun er lidt smallere end skibet. Byggematerialet er i hovedsagen tuf, der i vid udstrækning må være genanvendt fra det oprindelige kor,[30] samt i nogen udstrækning tegl, der fortrinsvis har fundet an-

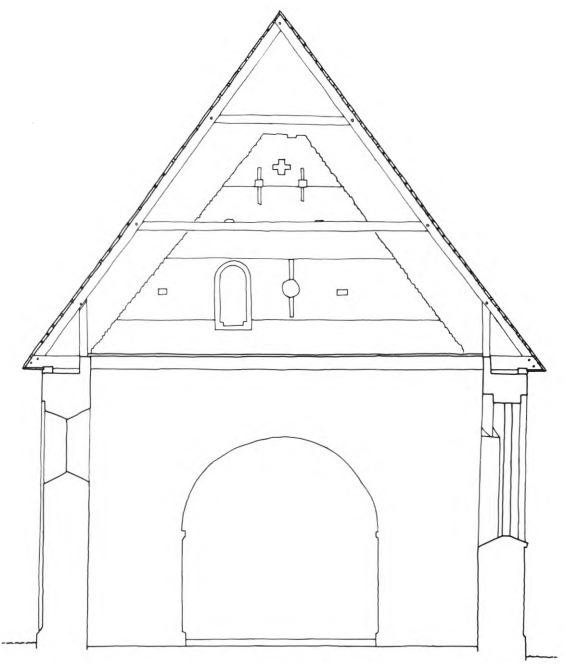

Fig. 6. Tværsnit 1:150. Målt af Søren Gottfred Petersen 1977 og tegnet af Mogens Vedsø 1999. – *Querschnitt.*

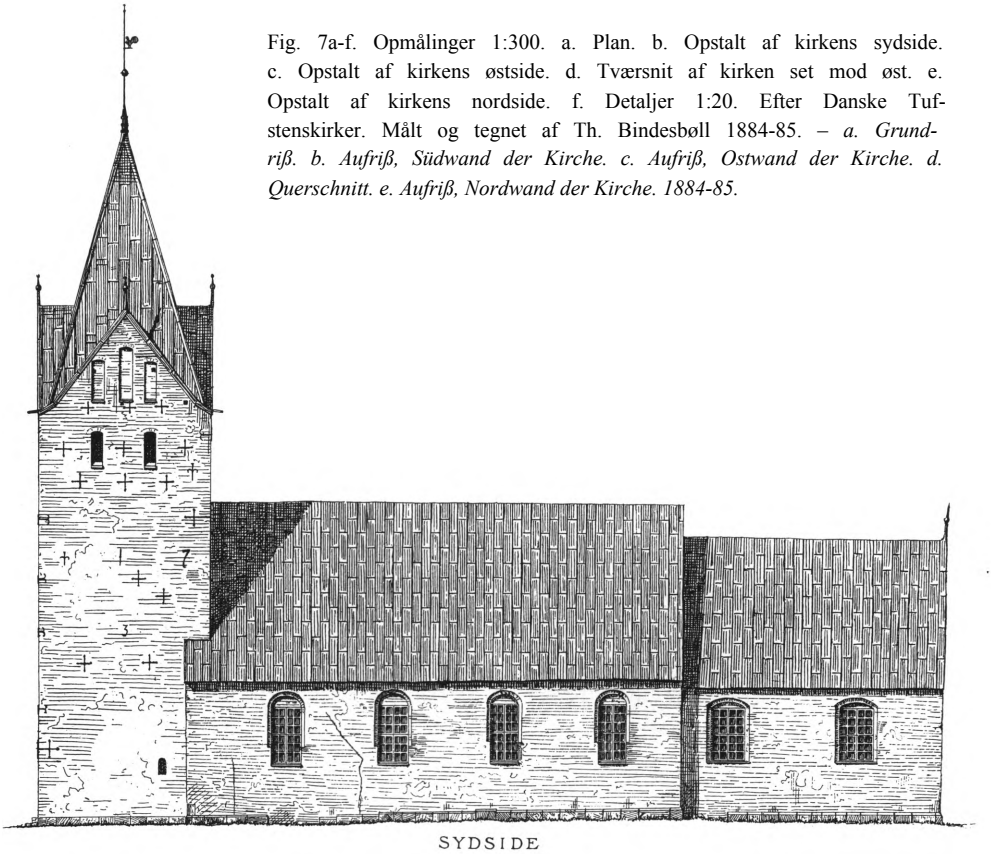

Fig. 7a-f. Opmålinger 1:300. a. Plan. b. Opstalt af kirkens sydside. c. Opstalt af kirkens østside. d. Tværsnit af kirken set mod øst. e. Opstalt af kirkens nordside. f. Detaljer 1:20. Efter Danske Tufstenskirker. Målt og tegnet af Th. Bindesbøll 1884-85. – *a. Grundriß. b. Aufriß, Südwand der Kirche. c. Aufriß, Ostwand der Kirche. d. Querschnitt. e. Aufriß, Nordwand der Kirche. 1884-85.*

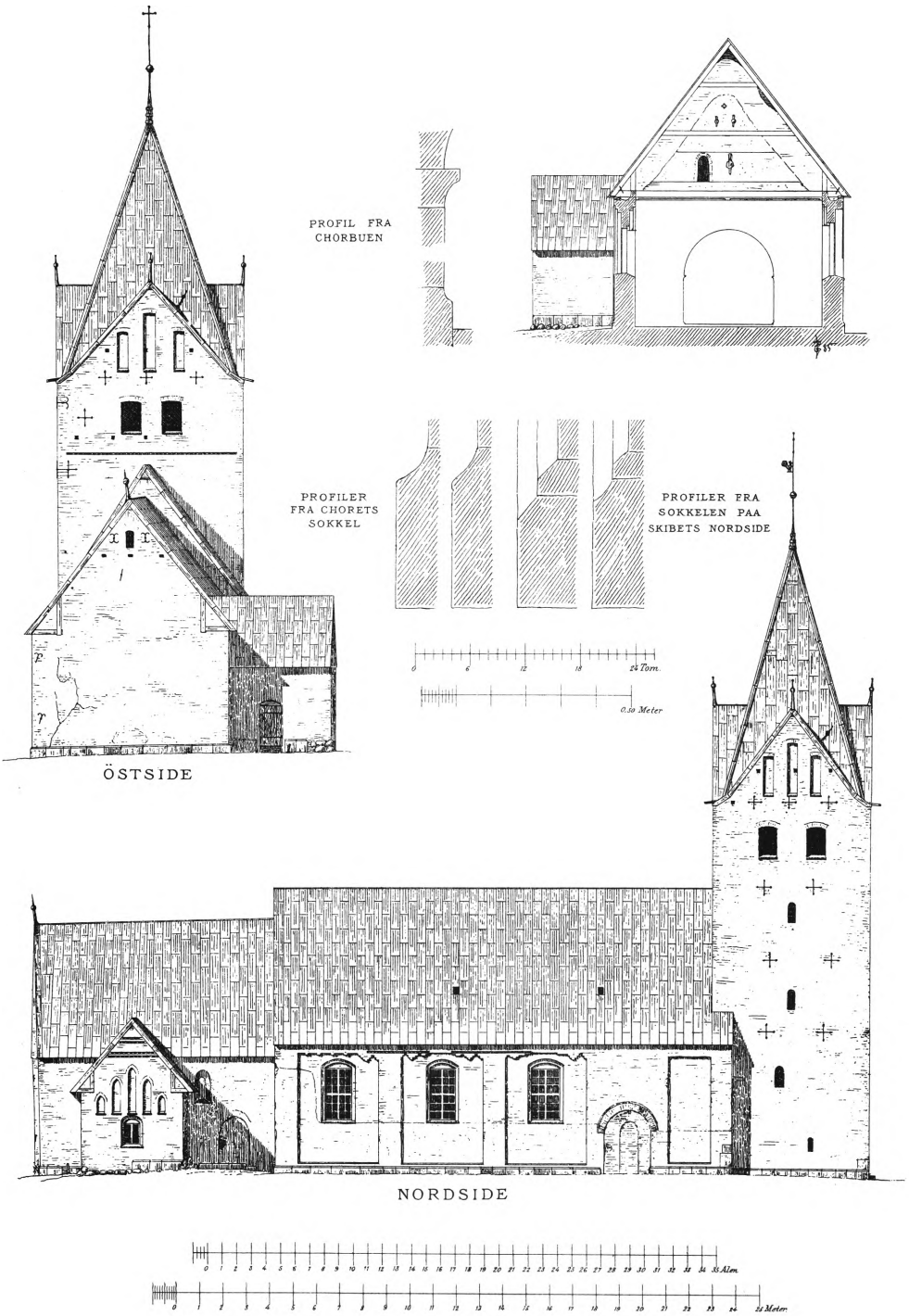

PROFIL FRA CHORBUEN
PROFILER FRA CHORETS SOKKEL
PROFILER FRA SOKKELEN PAA SKIBETS NORDSIDE
0 6 12 18 24 Tom.
0.50 Meter
ÖSTSIDE
NORDSIDE
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 Alen.
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 Meter

Fig. 8. Udsnit af det ombyggede skibs vestgavl (s. 3448). Mogens Vedsø fot. 1996. – *Ausschnitt aus dem umgebauten Westgiebel des Schiffs.*

vendelse i murkronen, bagmurene og gavltrekanterne.[31] Murene rejser sig over den profilerede granitsokkel, der er overflyttet fra den oprindelige bygning, på en sådan måde, at de krumme apsiskvadre fortrinsvis er anbragt i østgavlen og i de tilstødende dele af langmurene. Sydmuren er dækket af nyere skalmuringer, og dette gælder tillige delvis østgavlen og den østligste del af nordmuren. Af korets oprindelige *vinduer* er bevaret to i nordmuren og en gruppe

Fig. 9. Udsnit af skibets nordside. 1. fag med lodfuge, der angiver skel mellem kirkens to hovedetaper (s. 3441). Birgit Als Hansen fot. 1982. – *Ausschnitt aus Schiffsnordwand. Erstes Joch mit Lotfuge, die die Grenze zwischen den zwei Hauptbauetappen der Kirche zeigt.*

med tre koblede vinduer i østgavlen. Alle er smigede og spidsbuede lysåbninger, hvoraf de to nordre er relativt lave (fig. 7e), mens østgavlens er noget højere med det højeste i midten (fig. 1). Koret er bemærkelsesværdigt ved vestligst i langmurene at være udstyret med to (†)*døre,* der begge kan være oprindelige. Syddøren giver sig i dag kun til kende i det skalmurede ydre ved et brud i soklen (jfr. fig. 7a).[32] Dørens indre afdækkedes ved kirkens restaurering 1980-85, men blev ikke registreret nærmere, dog fremgik det, at den havde fladbuet overdækning. Norddøren fremtræder i det ydre som en uregelmæssigt rundbuet åbning, tilmuret i flugt med den omgivende mur. En udhugning ved restaureringen afslørede, at der en halv sten bag tilmuringen fandtes en smallere, fladbuet døråbning af tegl. Det fremgik, at forsiden af denne åbning var behugget i forbindelse med tilmuringen; sandsynligvis har der her været en halvstens fals, og den øvre rundbuede afslutning af tilmuringen kan repræsentere »aftrykket« af et fjernet rundbuestik, der i givet fald har omsluttet et spejl over den fladbuede lysning. Dørens indre afdækkedes som syddøren 1980-85 og var som denne fladbuet. Den usædvanlige omhu, hvormed sporene af døren er søgt skjult ved tilmuringen, kan skyldes, at døren kun har haft en kort funktionstid. Tilstedeværelsen af de to – formentlig oprindelige – døråbninger kan forklares ved, at koret har fundet anvendelse som midlertidig kirke under det fortsatte arbejde med skibets genopførelse (jfr. omtale af triumfmurens gavltrekant ndf.).

Korets *indre* viser i sin nuværende glatpudsede skikkelse kun få oprindelige enkeltheder. Korbuen er uden tvivl overtaget uændret fra det oprindelige kor. Østligt i sydmuren afdækkedes ved restaureringen en lille, spærstikafdækket *niche,* der sandsynligvis er oprindelig; dens uregelmæssige bund kan antyde, at nichen har indeholdt en (†)*piscina?* med afløb i murtykkelsen.[33] Endnu en *(†)niche,* der overdækkedes af en slank spidsbue eller et spærstik, var tidligere at finde nordligst i østgavlen. Koret overdækkedes oprindelig af et fladt træloft af brædder sømmet på bjælkernes underside.

Fig. 10. Kirken set fra syd. Mogens Vedsø fot. 1996. – *Südansicht der Kirche.*

Den østre gavltrekant, der i det ydre er glat og opført helt af tegl, har på indersiden en kraftig aftrapning af murtykkelsen umiddelbart over gavlfoden; yderligere et par aftrapninger ses i højde med tagværkets hanebånd.[34] En fladbuet lysåbning nær gavlspidsen er næppe oprindelig i sin nuværende form.

Gavltrekanten over triumfmuren er tydeligvis opført efter rejsningen af det nuværende kors tagværk fra en højde omtrent svarende til korets murkrone, dvs. ca. en halv meter under gavlfoden.[35] Trekanten er i overvejende grad opmuret af tuf, dog er godt en meter forneden på østsiden af tegl. Gavlen, der øverst i spidsen på vestsiden har en lille, korsformet blænding, rejstes i første omgang blot til en højde svarende til korets tagflader (jfr. fig. 6), hvilket må betyde, at skibet stod uden tag, dvs. vel som ruin, da det nye kor opførtes. Gavlen brydes noget nord for midten af en nyere, rundbuet loftsgennemgang af tegl.

Korets datering og arkitektoniske forudsætninger. En dendrokronologisk undersøgelse af tagværket (jfr. ndf.), der uden tvivl er oprindeligt, godtgør, at tømmeret tidligst er fældet 1239. Sammenholdes dette med bygningens detaljer, sandsynliggøres en datering til 1250-75. Tilsvarende korombygninger er velkendte i området, dels i form af korforlængelser, dels som rene nybygninger. Til førstnævnte hører korbygningerne ved kirkerne i Henne, Ål og Darum (s. 1242, 1300 og 3029-30), mens der blandt sidstnævnte kan peges på Nørre Nebel (s. 1185) samt Sønder Bork (Ringkøbing amt),[36] Agerskov (Haderslev amt) og Emmerlev (Tønder amt).[37] Om disse arbejder gælder, at de hovedsageligt må dateres til sidste halvdel af 1200'rne.

Omfanget af arbejdet i forbindelse med *skibets genopførelse* lader sig i dag kun vanskeligt bestemme. Forhøjelsen (i tegl) af triumfgavlen hører utvivlsomt sammen hermed, men dette må også i en vis udstrækning gælde langmurene.

Nordsidens murkrone og den tilknyttede frise stammer givetvis herfra, og dette kan, som ovenfor nævnt, også gælde det øvrige teglmurværk på denne side. Nordvesthjørnet synes ombygget fra et niveau ca. 1,5 m over soklen, og fra tårnets mellemstokværk ses, at også væsentlige dele af vestgavlen må hidrøre fra genopførelsen.

Det genopførte skibs *facadeudsmykning* ses endnu bevaret på nordmuren og tillige delvis på vestgavlen, mens hele sydsiden er skalmuret. Af de fire facadeblændinger i nord – tre øst for og én vest for døren – overdækkes de østre af en trappefrise, der i sin nuværende skikkelse er en rekonstruktion fra 1931, idet de midterste partier i hvert fag var opslugt ved store vinduesgennembrydninger (jfr. fig. 7e).[15] I østre fag fandtes tidligere en vandret udkragning, der blev båret af små konsoller; længst mod vest var dog halvandet trappestik. Det synes rimeligt at opfatte dette afsnit som en sen ændring.[38] Den vestre facadeblænding overdækkes af en vandret udkragning, hvilket sandsynligvis svarer til den oprindelige udformning. Frisen ledsages foroven af et forsænket savskifte, der 1885 endnu var bevaret for den midterste tredjedels vedkommende, mens det resterende formentlig hidrører fra den nævnte rekonstruktion 1931.

Af vestgavlens udsmykning er i tårnets 1. mellemstokværk bevaret to rundbuede blændinger, omend delvis dækket af tårnets nord- og sydmur. De to knap 2,5 m brede blændinger (fig. 8), der adskilles af en ca. 1,2 m bred murpille, har toppen af halvstensstikket beliggende ca. 0,5 m over skibets nuværende murkrone, mens underkantens placering ikke kendes.[39] Afstanden fra blændingerne til vestgavlens respektive hjørner er ca. 2 m, og disse murpartier får derved ikke karakter af hjørneliséner.[40] Det fra mellemstokværket synlige murværk er opmuret i tegl, dog ses nederst i den søndre blænding et enkelt skifte tuf.

Den eneste muråbning, der kan knyttes til ombygningen, er skibets *norddør*. Den usædvanligt brede åbning, der bryder soklen, har vanger af tuf, mens det rundbuede helstensstik er af tegl opmuret vekselvis af én løber og to bindere; det ledsages af et nu forgnavet prydskifte af løbere, der oprindelig var fremspringende med afrundet forkant.[41] Dørens 265 cm høje inderside overdækkes af et fladtspændt spærstik af tuf. Af bredden – 210 cm – fremgår, at begge vanger forløber omtrent vinkelret på indre murflugt, og at der ikke er false i åbningen ud over en anslagsfals i hver side. Døren er tilmuret i plan med indre murflugt, mens den udvendig fremtræder som en ca. 10 cm dyb blænding, i hvis midte ses en – ligeledes tilmuret – døråbning (jfr. ndf.).

Den vestre gavltrekant må, som hovedparten af det underliggende murværk, tilhøre genopførelsen. Trekanten, der er opmuret helt af tegl (sml. note 31), er uden udsmykning og står velbevaret på nær den bortbrudte gavlspids, der forsvandt ved tårnets opførelse.

Skibets genopbygning må være foretaget umiddelbart efter opførelsen af kirkens nye kor; dog sandsynligvis, som nævnt, efter en kort pause. Dette bekræftes af facadeblændingerne, der er overdækket af såvel trappefriser som et enkelt rundbuestik, som må henføres til anden og tredje fjerdedel af 1200'rne.[42]

Middelalderlige ændringer og tilføjelser. Der synes at have hersket en usædvanlig byggeaktivitet i 1300'rne, hvortil både korets hvælv og tårnet samt formentlig et (eller flere) vinduer (s.d.) kan henføres. De to fag *krydshvælv* i koret hviler på falsede vægpiller, der tillige bærer de spidsbuede, helstens gjord- og skjoldbuer. Pillernes yderste led, der bærer disse buer, er helstens brede,[43] mens det ribbebærende led på sædvanlig vis er halvstens. Ribbernes profil er pærestavformet, men nu noget udflydende grundet tyk overpudsning.

Det hele fem stokværk høje *tårn* er opført af tegl og rejser sig over en granitsokkel. På nordsiden og den nordlige del af vestsiden er soklen sammensat af udflyttede kvadre fra skibets vestgavl, mens den søndre dels glatte sokkel må være tilført andetsteds fra.[44] Nordsidens og til dels østsidens murværk står relativt velbevaret, mens sydsiden er skalmuret for den nederste etages vedkommende og derover helt nyopført ved en ombygning i 1700'rne (jfr. ndf.), ligesom

Fig. 11. Udsnit af kirken set fra nordøst. Mogens Vedsø fot. 1996. – *Ausschnitt aus der Kirche, Nordostansicht.*

også vestsiden i vid udstrækning er skalmuret. Klokkestokværket, hvis underkant mod øst og vest markeres af et forsænket savskifte, og de tilhørende gavle skyldes dels en senmiddelalderlig ombygning, dels en restaurering efter et lynnedslag med deraf følgende brand 1845.

Tårnrummet er forbundet med skibet ved en spidsbuet åbning – der nu delvis lukkes af en indskudsmur – og som sandsynligvis tilhører den ovennævnte senmiddelalderlige ændring af tårnet. Af en ældre oprindelig forbindelse mellem de to bygningspartier kan ikke påvises spor.

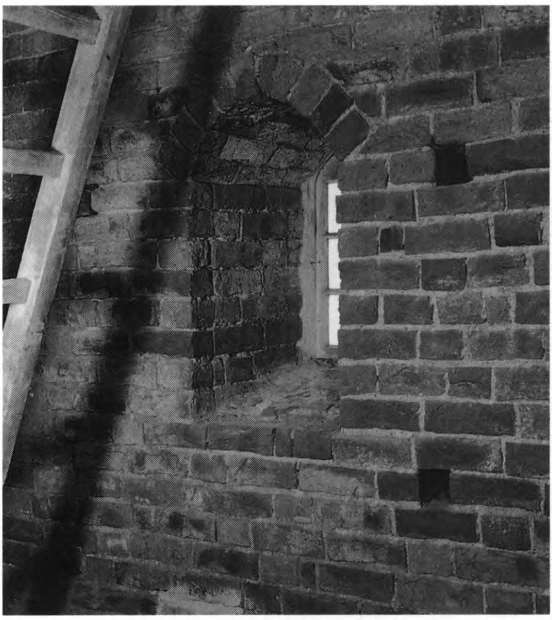

Fig. 12. Glug i nordsiden af tårnets 2. mellemstokværk (s. 3450). Mogens Vedsø fot. 1996. – *Öffnung in Turmnordwand, im zweiten Zwischenstockwerk.*

En spidsbuet, falset dør i vest indsattes ved tårnets genopførelse 1847 efter branden to år tidligere. Nord- og sydvæggen prydes hver af to fladbuede, helstens dybe nicher; af iagttagelser gjort ved restaureringen 1980-85 fremgår, at vestvæggen tidligere har haft en tilsvarende udformning, men nichernes fladbuestik og eventuelle piller er her borthugget ved indsættelsen af døren og en samtidig skalmuring af bagvæggen.[45] En indskrænkning af murtykkelsen umiddelbart over nicherne, ca. 2,5 m over nuværende gulv, angiver placeringen af tårnrummets oprindelige træloft.[46] Det nuværende bjælkeloft, indlagt 1847, er beliggende ca. 1,2 m højere oppe og bæres af en halvstens skalmuring af alle fire vægge over den nævnte indkragning. I østre niche i syd og vestre i nord ses to enkeltsmigede glugger, der indadtil overdækkes af et rundbuestik; udadtil er de smalle lysåbninger ændrede ved murværkets skalmuring og ved indsættelse af trækarme.

Det første mellemstokværk er mindsket i højden ved den omtalte hævning af loftet over tårnrummet, mens loftet, som tårnets øvrige etageadskillelser, er indlagt 1847 i oprindeligt leje. Rummet oplyses af en nu ca. 65 cm bred glug i nordmuren. Den enkeltsmigede åbning har udvendig en halvanden sten dyb lysning med parallelle sider og indvendig et karakteristisk knæk i smigene, idet den inderste halve sten er formuret vinkelret på væggen. Det højtrejste fladbuede halvstensstik er ved behugning ændret til rundbuet form, ligesom lysindfaldet er øget ved delvis behugning af den vestre smig. En ca. 95 cm bred, men i øvrigt formentlig tilsvarende glug midt i vestmuren er helt tilmuret og giver sig kun til kende på indersiden ved de bevarede vanger, mens overdækningen er borthugget. Eventuelle lysåbninger i syd i dette og de følgende stokværk er forsvundet ved murens fuldstændige fornyelse fra dette niveau.

Andet mellemstokværk er disponeret ganske som det forrige. Den ca. 60 cm brede nordre glug (fig. 12) står velbevaret, mens den ca. 120 cm brede lysåbning i vest er helt tilmuret og har mistet sit stik. Rummets østvæg udgøres af det genopførte skibs vestre gavltrekant, der brydes af en døråbning til skibets loft – sandsynligvis brudt efter 1847.[47] Gavltrekantens østside har, fra et niveau svarende til tagværkets hanebånd, en halvstens udkragning til bæring af tårnets østmur. Udkragningen (fig. 13) er udformet som to sidestillede flade spærstik, opmuret af bindere på fladen og i midten båret af et konsollignende, to sten bredt fremspring, hvis underside er borthugget ved indretningen af loftsgennemgangen.[48]

Tredje mellemstokværk er stort set en replik af de underliggende. I omtrent halv højde har væggene i nord og vest en halvstens indkragning, et træk der er gentaget i syd ved murens fornyelse. Den nordre glug, der skæres af indkragningen, er velbevaret. Vestsiden synes snarest at have haft to åbninger(?), der blot giver sig til kende ved en lodret fals ca. 170 cm fra nordvesthjørnet. Disse har siddet i en højde af kun 45 cm over gulvet mod nordre glugs ca. 105 cm. I rummets østvæg er en oprindelig, nu tilmuret gennemgang til skibets loft, der på usædvanlig vis udmunder med underkanten i højde med tagværkets nedre hanebånd. Dørens østside, der er ca. 85 cm bred og omtrent 2 m høj, over-

Fig. 13. Det ombyggede skibs vestgavl (s. 3448). Østsiden med tilføjede aflastningsstik for tårnets østmur (s. 3450); øverst oprindelig loftsadgang fra tårnet (s. 3450). Mogens Vedsø fot. 1996. – *Umgebauter Westgiebel des Schiffs. Ostseite mit hinzugefügtem Entlastungsbogen für die östliche Turmwand; oben der ursprüngliche Zugang zum Dachboden vom Turm.*

dækkes af et fladbuet halvstensstik og har halvstens anslagsfalse én sten bag facaden; ind mod mellemstokværket overdækkes åbningen, der her er ca. 56 cm bred og 160 cm høj, af et nærmest kurvehanksbuet halvstensstik. To skifter under loftsbjælkerne ses i væggene en række bomhuller, der ved hjørnerne forløber diagonalt gennem murtykkelsen, men nu alle er tilmurede i ydre murflugt. Fem huller i nord og fire i øst udgør den samlede bestand, mens der i vest blot er bevaret et enkelt længst mod nord.[49]

Af et oprindeligt øvre (klokke?)stokværk er kun bevaret en antydning i nord i form af en vægflugt en halv sten bag den nuværende.

Tårnet er i sin hele opbygning usædvanligt, bl.a. ved sine mange mellemstokværk, men savner ikke sidestykker i Syd- og Sønderjylland, hvor en hidtil omtrent upåagtet gruppe af tårne rummer en række fælles træk. Denne tårngruppe mangler endnu en nøjere, samlet gennemgang, men følgende indeholder alle – eller de fleste af – de nedennævnte kendetegn: Henne og Jernved (s. 1243 og 3116) samt Brøns, Skærbæk, Højst og Bedsted (DK. SJyll. s. 1221, 1249, 1571 og 1721).[50] Om tårnene i Jernved, Brøns og Skærbæk gælder med sikkerhed, at de har to byggefaser – en »ældre« samt en senmiddelalderlig ombygning med hvælv, nyt klokkestokværk m.m. – og dette gælder sandsynligvis også Henne. De vigtigste kendetegn er tårnrum med 2-3 nicher i nord og syd (ofte tillige i vest), enkeltsmigede glugger med »knækket« smig samt

Fig. 14. Kirken set fra syd. Ældre fot. i NM, før 1931. – *Südansicht der Kirche.*

et aflastningssystem med to buer eller stik over skibets vestgavl og en højtsiddende, oprindelig loftsgennemgang.[51] Flere af tårnene synes også at have haft oprindelige yderdøre til tårnrummet. Nærmest beslægtet med tårnet i Vester Vedsted er nok Brøns og Skærbæk. Deres datering må bygge på et skøn, men adskillige af de omtalte træk virker »gammeldags« i forhold til de nævnte senmiddelalderlige ombygninger. For Jernved er foreslået en datering til den senere del af 1200'rne, evt. lidt ind i 1300'rne, mens de tre sidstnævnte tårne formentlig bedst lader sig datere til 1300'rne.

Ved en *ombygning af tårnet* o. 1500 blev tårnrummet forbundet med skibet ved den endnu bevarede tårnbue med ret gennemløbende vanger og spidsbuet halvandenstensstik. Over dette er i vest en indkragning af murflugten, der dannede vederlag for et formentlig samtidigt indbygget, men 1845 nedbrudt, †hvælv, der til de tre øvrige sider må have været båret af skjoldbuer eller vederlag, opmuret over den indkragning af murværket, som bar det oprindelige, flade loft. Hovedparten af klokkestokværket, der har to fladbuede, delvis ommurede glamhuller til hver side, må også stamme fra denne ombygning. De fire gavle og det tørninglenske spir er i deres nuværende skikkelse fra genopbygningen efter branden 1845, men afspejler uden tvivl en ældre udformning sammenhørende med den nævnte ombygning.[52]

Sakristiet ved korets nordmur er opført o. 1500 af tegl i munkeskifte over en sokkel dels af udflyttede kvadre fra den dækkede del af kormuren, dels af rå kamp; bygningen er forhøjet betragteligt endnu i middelalderen. Den bevarede gavltrekant, hvis oprindelige del prydes af fem spidsbuede højblændinger, rejser sig over et forsænket dobbelt savskifte i tagfodshøjde. Eneste lysgiver er en nyere falset, kurvehanksbuet vinduesåbning midt i gavlmuren, der er opmuret af små moderne tegl og bryder de nævnte savskifter. En kurvehanksbuet døråbning midt i østmuren er ligeledes indsat i nyere tid.[53] Sa-

kristiets indre overdækkes af et krydshvælv, der er kuplet næsten uden indskæringer over ribberne. Det bæres af skjoldbuer til alle sider, helstens mod koret,[54] halvstens til de øvrige sider, ligesom der er murede halvstensstave i hjørnerne til at bære ribberne. Trods skjoldbuerne er hvælvet sandsynligvis samtidigt med murene. Rummet forbindes med koret ved en fladbuet døråbning, der har halvstens fals mod koret og helstens dybe anslagsfalse mod sakristiet; den vestre, hvor dørfløjen må have været ophængt, er lidt bredere end den modstående. Forhøjelsen er sandsynligvis udført i nær tilknytning til bygningens fuldførelse.[55] Flankemurene er forhøjet ca. 1 m og gavltrekanten tilsvarende øget med bibeholdelse af den oprindelige taghældning. Gavlspidsen prydes over den ældre af to par forsænkede savskifter.

Et †*våbenhus* foran skibets norddør var sandsynligvis middelalderligt; det blev nedrevet 1739 (sml ndf.).[56] En omtale af, at »den ene Skriffse« blev kalket 1682 kan betyde, at kirken da havde to våbenhuse.[23]

Eftermiddelalderlige ændringer og tilføjelser. Som nævnt opførtes 1739 et nyt †*våbenhus* foran syddøren til afløsning af det ældre foran norddøren.[56] Fundamentsten fra bygningens vestvæg afdækkedes ved restaureringen 1980-85 i en afstand af ca. 1,5 m fra sydvesthjørnet af skibet (sml. fig. 7a). 1788 ombyggedes tilbygningens overdel, og den forsynedes med ny skorsten, mens et nyt vindue indsattes 1825.[23] Våbenhuset blev nedrevet 1845-47 samtidig med, at der i tårnrummet indrettedes ny forhal med adgang fra vest (jfr. s. 3450).

En *ombygning* af skibets norddør kan ikke nøjere tidsfæstes, men må høre hjemme i 16-1700'rne.[57] Ved ændringen lukkedes den store åbning ca. 10 cm bag ydre murflugt med en indskudsmur, hvori indsattes en lille rundbuet døråbning med retvinklede karme (fig. 7e). På indersiden sås 1980-85 en blot få cm dyb anslagsfals. Ved en senere lukning af denne dør udmuredes den i plan med murflugten,[58] således at den oprindelige dør fremtrådte som udvendig niche.[59] Efter restaureringen fremtræder også den lille åbning som udvendig niche.

Fig. 15. Kirken og præstegården set fra nordøst. P. Boesen fot., før 1914. – *Kirche und Pastorat von Nordosten, Bildaufnahme vor 1914.*

I løbet af 1600'rne og især 1700'rne udførtes i flere tempi omfattende *skalmuringer* af hele kirkens øst-, syd- og vestside. Et muranker ved korets sydøsthjørne er mærket 1689, hvilket må betyde en partiel ommuring af hjørnet dette år. Skibets skalmuring må være ældre end søndre †våbenhus, opført 1739, idet aftryk af dette, der var bygget uden forbandt med skalmuren, endnu sporedes 1885 (fig. 7a).

I tårnets mure ses adskillige ankre, der vidner om en successiv udskiftning af facademurværket. Ældst er et anker i vest umiddelbart syd for indgangsdøren, hvor der til ankerforskudet er fæstnet cifrene 17 og 21 (sml. Mandø, s. 3501). Fire enkeltcifre på sydsiden, der danner årstallet 1733, markerer formentlig en større reparation, mens nogle karakteristiske ankre, der griber omkring sydvesthjørnet, er dateret 1752. Nogle ens udformede forskud nederst på vestsiden bærer dels årstallene 1829 og 1847, sidstnævnte refererende til den store genopbygning efter branden to år tidligere (jfr. ndf.), dels initialerne »LPR« og »NH«. Et mindre istandsættelsesarbejde 1952 er mindet ved et anker på sydsiden.[20]

En (†)*niche* i triumfmurens vestside syd for korbuen, én sten dyb og atter tilmuret, er udhugget, muligvis i 1700'rne, for at give bedre

plads ved opgangen til prædikestolen. En rundbuet (†)niche i skibets sydside under orgelpulpituret er formentlig af senere dato, og dette gælder også en (†)dør eller (†)niche herover, der var tilgængelig fra pulpituret. Sidstnævnte åbning har over østsiden et kurvehanksformet stik af munkesten, mens den vestlige del af stikket ved behugning er gjort nærmest fladbuet.

Korets østre gavltrekant er forankret ved et langsgående *muranker* af kraftigt rundtømmer, der er ført gennem triumfgavlen og fastholdes på dennes vestside af en stor trækile. Ankret omtales første gang 1760, da kirken anskaffede en ilanddreven skibsmast til indsættelse som ankerbjælke, hvilket dog ikke skete, da masten ikke fandtes velegnet til formålet.[56] To mindre træankre, der ligeledes er forkilede på triumfgavlens vestside, fastholder korets tagværk.

Den 26. august 1776 slog lynet ned og forårsagede *brand* i såvel præstegården som kirken, hvor skibets loft brændte,[60] mens inventaret angiveligt blev stærkt skadet.[61] Endnu en brand hærgede kirken 1845 efter et lynnedslag i tårnets spir den 30. september klokken 12 midnat. Tårnet udbrændte fuldstændigt, mens det lykkedes at forhindre ildens spredning til resten af bygningen;[62] dog skete der store skader på inventaret. Genopførelsen indledtes halvandet år senere – efter syn ved kirkeværgen og murermester og blytækker Peder Møller[63] – med delvis nedrivning af de hårdest medtagne dele af tårnets murværk. Tårnrummet omdannedes samtidig til våbenhus ved indsættelse af en dør i vestsiden, mens tårnbuen blev delvis blændet med en lukkemur, hvori indsattes en dør mellem tårn og skib. Det var påtænkt at restaurere tårnrummets senmiddelalderlige hvælv, men i stedet blev dette nedrevet og erstattet af et fladt træloft, ligesom alt øvrigt tømmer i tårnet indlagdes af nyt. Størst problem voldte det tørninglenske spir og de fire tilhørende gavle. Dette arbejde projekteredes af tømrermester og møllebygger P. O. Hjort, men bygmesteren, tømrermester Skaderiis, beklagede sig over, at tårnet angiveligt skulle genopføres i en lidt lavere skikkelse end oprindeligt, og at spirkonstruktionen var for spinkel. Efter en erklæring i sagen fra ovennævnte P. Møller fuldførtes arbejdet efter tømrermesterens ændringsforslag.[64]

Murbehandling. 1894-95 blev samtlige murflader afskrabet og pudset med cement. I hvert fald for skibets og korets vedkommende var denne rødfarvet og afstregedes med hvide fuger (fig. 16).[65] Denne farveholdning var endnu bevaret i andet årti af dette århundrede (sml. fig. 14), hvorefter kirken atter på sædvanlig vis vedligeholdtes med hvidtekalk.

En mindre *restaurering* af tårnet gennemførtes 1952,[20] mens en væsentlig større istandsættelse (arkitekt Rolf Graae) indledtes i 1978-79 med tårnets ydre, hvorefter den resterende del af kirken fulgte i årene 1980-85. Restaureringen omfattede, ud over inventararbejde, en fuldstændig fornyelse af al ud- og indvendig murbehandling samt stabilisering af svage murpartier.

Tagværker. Korets tagværk, 9 fag af eg, er uden tvivl opsat i umiddelbar forlængelse af bygningsdelens opførelse. Af de oprindelige bjælker er bevaret tre,[66] mens de øvrige er reduceret til spærsko i forbindelse med hvælvenes indbygning. Bjælkerne er kæmmet over en kam på de bevarede murremme. Spærfagene er bladet på siden af bjælken og har et enkelt hanebånd, der ligeledes er fæstnet med blade. En lodret spærstiver i hver side, fastgjort uden udstemning i tømmeret, har afløst oprindelige skråstivere, som var tappet i spærene og bladet på bjælken. Ved en *dendrokronologisk undersøgelse* 1978 blev udtaget tre prøver, hvoraf én senere har kunnet bestemmes som hidrørende fra tømmer fældet tidligst 1239.[67]

Skibets tagværk, 18 fag af eg, er middelalderligt, men sandsynligvis yngre end den ovennævnte ombygning. Spærfagene har to hanebånd, det øvre fæstnet med blade, det nedre med tappe, samt lodrette spærstivere, der er tappet i såvel spær som bjælke. Tømmeret er nummereret med romertal fra øst mod vest, i nord med stregnumre, i syd med trekantstik. Sakristiets hanebåndstagværk kan være samtidigt med bygningens forhøjelse, mens tårnets spirkonstruktion er udført 1847.[68]

Tagbeklædningen er overalt af bly, der har gammel hævd. Blytækkerfirmaet H. Herman-

sen & Søn, Pandrup, udførte 1979-80 en omstøbning af samtlige tagflader.[69] En række blyplader med initialer og årstal, nu opsat på tagværkernes inderside, angiver ældre arbejder på tagbeklædningen. I korets nordside er to plader mærket: » P L / N P 1800« og » I H B T 1785«,[70] i syd: »1775«. I skibets nordside er ligeledes to plader: »1780« og »1818«, i syd: » I H B T 1783«. På klokkestolen er opsat en plade med årstallet »1847«, der hidrører fra tårnets blyklædning. Tagbeklædning omtales første gang 1667, da der blev indkøbt en egefjæl til taget på våbenhuset, hvor blyet var stjålet,[17] og atter 1682, da der anskaffedes engelsk bly til reparationsarbejder, dog tagsten til våbenhuset.[23] 1713 betaltes en blytækker for arbejde forårsaget af en stor skade på kirken.[56] En skorsten (med tilhørende kamin) til at smelte bly i opmuredes 1750,[71] og der betaltes for at hente og bringe en støbekiste (formentlig støbeformen) i Brøns til et arbejde, der omfattede ni fag på kirken samt nogle steder på spiret.[56] Yderligere reparationer fandt sted 1774 og 1809; førstnævnte år omlagdes ni fag på sydsiden.[23] Atter 1818 trængte taget til udbedringer, der udførtes af blytækker Niels Møller fra Hjerting for frivillige bidrag indbetalt af menigheden.[72] En storm 1824 beskadigede skibets tag ved tårnet,[18] mens der tilsyneladende kun skete mindre skader i forbindelse med branden 1845 bortset fra tårnspiret, der helt måtte fornyes.[52] Dette skete 1847 ved blytækker Jakob Clausen Fiilsøe.[64] Alle tagflader synedes samme år af gørtler Bernbom fra Ribe, der kun fandt anledning til at påtale en skævhed i spirets fløjstang, samt at ni fag på skibets sydside[73] var for tynde i støbningen.[64]

Skibet har fladt *loft* med synlige bjælker, genfremdraget 1915;[74] brædderne nylagdes nævnte år, mens egebjælkerne i hovedsagen er oprindelige. De prydes af akantusranker, sort på rødt, der er malet af Harald Munk i forbindelse med fremdragelsen. Under denne dekoration er afdækket rester af en rød marmorering fra midten af 1700'rne; en tilhørende dekoration af loftet er delvis bevaret på en række (†)loftsbrædder: akantusranker malet med sort kontur på hvid baggrund samt lidt blåt.[75] Udskiftninger af

Fig. 16. Udsnit af sakristiets østside med rest af ældre murbehandling (s. 3454). Hans Stiesdal fot. 1981. - *Ausschnitt aus Sakristeiostwand mit Resten einer Mauerbehandlung älteren Datums.*

†loftsbrædder i 1600'rne vedrørte fortrinsvis tårnet, [17] mens skibets loft formentlig er blevet fornyet 1750, da de gamle brædder blev anvendt som »lægter«.[23] 1845-1915 var skibets loftsbrædder sømmet på bjælkernes underside.[52]

Gulvene er for hovedpartens vedkommende om- eller nylagte ved seneste restaurering. I tårnrummet (våbenhuset) og sakristiet er der gulve af diagonalt lagte gule teglfliser, og i skibets midtergang er en belægning med gule ottekantede teglfliser, afvekslende med små sorte diagonalt lagte fliser; under stolestaderne brædde-gulve. Korets gulvflade, der er hævet et trin over skibets, dækkes af brædder med en frise af gule kvadratiske fliser langs væggene. Brædde-gulvet bag den halvcirkulære alterskranke, formentlig fra 1847,[76] har et indlagt, stjerneformet mønster af mørktfarvet træ. Oplysninger om ældre gulve er fåtallige. Efter branden 1845 planlagdes et nyt gulv af brædder fra vest til knæfaldet uden trin i korbuen,[63] men i betingelserne for reparationsarbejderne angives, at der i tårnet

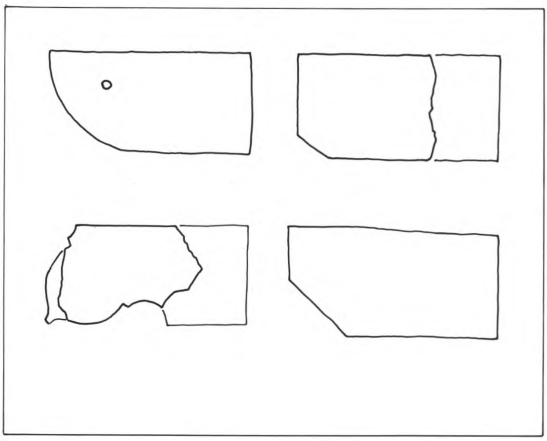

Fig. 17. Opmåling 1:10. Formsten fra †vindue(?) (s. 3456). Tegnet af Mogens Vedsø 1999 efter opmåling ved Rolf Graae 1982. – *Profilierter Bachstein eines †Fensters(?).*

skulle lægges gulv af tegl på kant, i skibet af tegl eller fliser lagt i ler med et trin af eg, afbanet kamp eller sandsten mod koret og sidstnævnte sted et bræddegulv »på den i smukke vånings-værelser brugelige måde«.[52] Sakristigulvet ønskedes 1868 fornyet enten af træ eller fliser.[22]

Vinduer. Kirken har i alt seks vinduer i sydsiden, to i koret og fire i skibet. Korets vinduer er fladbuede og fremtræder med en enkelt fals i det ydre og med en dyb niche indadtil. De kan ikke dateres nærmere, men kan være samtidige med sydsidens omfattende skalmuring. Det østre udmærker sig ved at have afrundede hjørner indvendig, hvilket kan skyldes, at åbningen indeholder rester af et ældre vindue (jfr. ndf.). Skibets vinduer må være kommet til efter 1845, idet det vestre af de fire ens udformede vinduer først kan være indsat efter nedbrydningen af søndre †våbenhus.[77] De enkeltfalsede åbninger er udadtil nærmest rundbuede efter en ombygning 1931 (arkitekt Aksel Hansen),[15] men var indtil da kurvehanksbuede (sml. fig. 7a og 14). Indadtil var de oprindelig dobbeltfalsede, men vangerne er senere ved behugning ændret til smige, mens stikkene har beholdt falsene. Lysningsarealet er på et tidspunkt øget nedad. Nordsiden har i dag to romansk udseende vinduer, der 1931 indsattes i større, ældre vinduer, ét midt i hvert af de østre blændingsfag. 1845 ønskedes indsat to vinduer i skibets nordside af størrelse som dem i syd;[63] de 1885 eksisterende tre falsede, fladbuede †vinduer var dog formentlig indsat samtidig.

Nogle *formsten,* der sandsynligvis kan henføres til et †v*indue,*[78] blev ved seneste restaurering fundet i skalmuringen af tårnets sydmur. Der registreredes i alt fire forskellige stentyper (fig. 17): afrundet hjørne, stor og lille affasning samt sten med et pærestavsprofil, flankeret af en kel til hver side. Især den sidstnævnte formsten er karakteristisk og lader sig formodentlig datere til 1300'rne. Åbningen kan muligvis lokaliseres til korets sydside; dels gennemgik koret i denne periode en modernisering med indbygning af hvælv, dels indeholder det østre vindue ældre rester i form af afrundede hjørner mod korets indre, der kan harmonere med de fundne formsten. Det er sandsynligvis dette †vindue, der ønskedes ombygget 1666; et arbejde, der gennemførtes 1673.[79]

Kirkens *opvarmning* sker ved elektriske rørovne. En overgang til elektrisk opvarmning planlagdes 1931,[80] og 1940 gennemførtes en række ændringer af anlægget ved ovnfirmaet Hess i Vejle.[79] En †kakkelovn anskaffedes 1895 og opsattes med tilhørende skorsten i skibets nordøsthjørne.[22] En kamin i søndre våbenhus, omtalt 1750 og 1788, anvendtes til blystøbning, jfr. s. 3455 og 3453.

†*Solur.* Kirken betalte 1709 for vognleje til malere fra Tønder, der bl.a. skulle male en solskive.[56] 1740 blev den gamle solskive atter malet og monteret med tre nye jernhager.[81]

På tårnspiret er en *vindfløj* i form af en vejrhane på en høj fløjstang over en kobberkugle og med kors på toppen. Såvel hane som kugle og kors er forgyldt. Den nuværende vindfløj og fløjstang er muligvis opsat 1883[23] som kopi af den, der fremstilledes efter branden 1845.[63] I kuglen fandtes 1979 en kobberplade med indskrift på begge sider: »Aaret 1847 foretoges Hovedreparation paa denne Kirke som Følge af, at Lynilden afbrændte Taarnet og beskadigede Kirken. Tilsynsmændene ved denne Reparation var Kirkeværge Peter Davidsen og Knud Hansen Lassen fra Vestervedsted.« / »Aar 1883 foretoges en Reparation paa Kirketaarnets Blytag samt opsattes ny Fløistang. Kors, Hane og Kugle blev

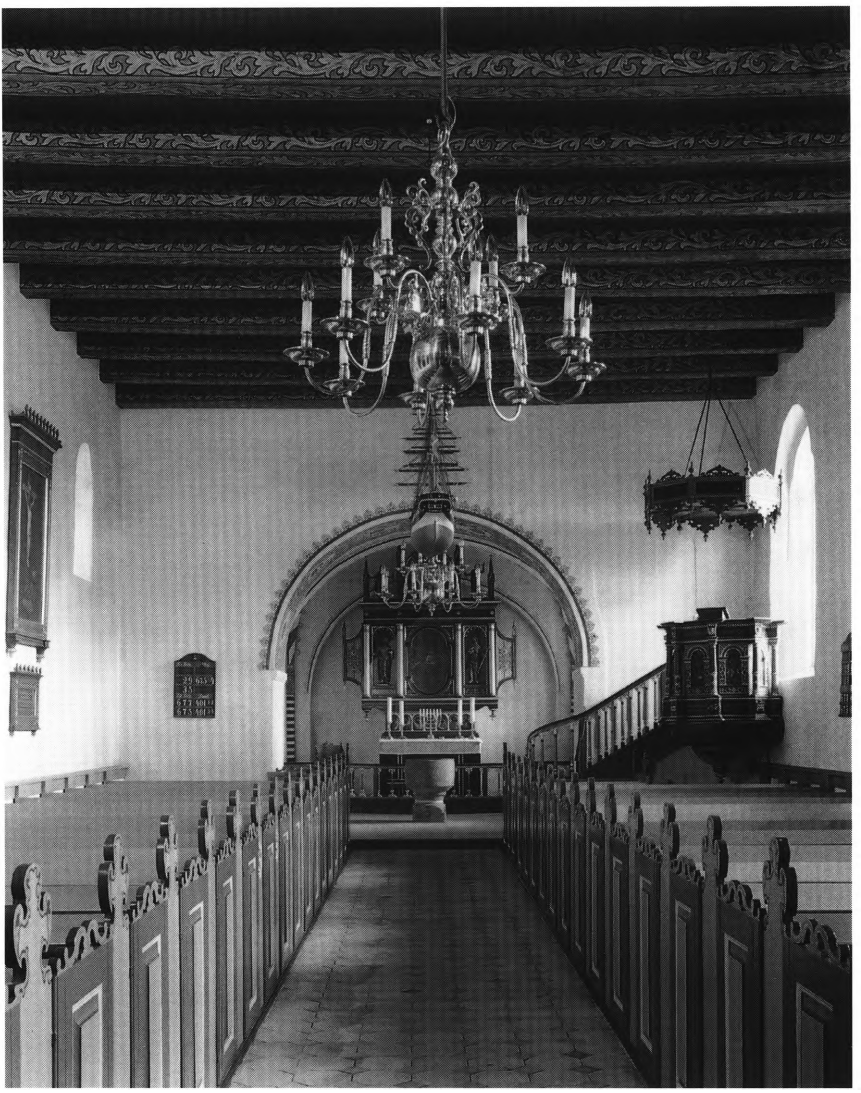

Fig. 18. Indre set mod øst. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Kircheninneres gegen Osten.*

forgyldt. Daværende Kirkeværge N. Th. Jørgensen i Okholm og H. K. Truelsen i V. Vedsted. Sogne Præst Lund.«[82] †Fløjstangen fornyedes 1720, og samtidig fremstillede man en ny †vindfløj, hvortil blev »købt en svensk Kobberpenge vejet 5 pd.«.[56] Denne fløj og en †kugle blev forgyldt 1796.[23]

Alle kirkens bygningsdele er, med undtagelse af granitsoklerne, hvidkalkede over et tyndt pudslag, der især på nordsiden lader det forvitrede murværk synligt.

Korets og korbuens *kalkmalede udsmykning* udførtes 1914-16 af maleren Harald Munk.

INVENTAR

Oversigt. På trods af flere brande i kirken, den alvorligste i 1845, er der bevaret en del middelalderligt inventar. De ældste stykker er den usædvanlige romanske døbefont af arkadetypen, en klokke fra o. 1225 og et vievandskar. Af de middelalderlige altertavler er bevaret en figurfrise fra predellaen til en (†)altertavle (nr. 1), dendrokronologisk dateret til 1350-75, nu genbrugt i altertavlen fra 1847, og en Anna selvtredjefigur fra en (†)sidealtertavle fra middelalderens slutning. Et stort antal †middelalderfigurer blev reddet ved branden 1845, men solgtes 1873. Blandt figurerne var muligvis en stor †krucifiksgruppe, hvis figurer var beklædt med fint lærred. Alterstagerne er fra o. 1500, og en stolegavl, fra o. 1525,

Fig. 19. Indre set mod vest. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Kircheninnneres gegen Westen.*

genanvendt i en nyere stol i koret, vidner om †præstestolens tidligere rigdom. Kalk og disk er ligeledes fra o. 1525, dog blev kalken 1685 delvis ændret af guldsmed Johann Andersen, Ribe. Et tårn med gennembrudt stavværk til et *(†)monstranshus, o. 1500, tre *vægpaneler med perspektivisk foldeværk, 1575-1600, fra kirkens første stoleværk og en *dørfløj, 1575-1600, ligeledes med foldeværk, er nu på museum, dels Nationalmuseet, dels Den Antikvariske Samling i Ribe. På skibets nordvæg hænger tre præsterækketavler, den ældste fra 1696 over lektorerne i Ribe, der tillige var sognepræster i Vester Vedsted, efterfulgt af en tavle fra 1769. Et maleri, sandsynligvis udført af M. Rørbye 1848, skænkedes o. 1850.

Ellers stammer indretningen af den lange, højloftede kirke fra genopbygningen efter branden 1845. Kirkens hovedstykker, prædikestolen fra 1608, himlen fra 1700'rne og stolegavlene, dateret 1778, blev suppleret og genopsat 1847 af snedkermester Chr. Knudsen, Ribe, der også udførte alt det nye inventar. I altertavlen genanvendtes den ovenfor omtalte predellafrise, fem figurer fra 1708 og et maleri, dateret 1802, alt bevaret fra ældre (†)altertavler (nr. 1 og 2). Alterskranke, stol til præsten, prædikestolsopgang og pulpitur blev nyfremstillet.

Farvesætning og istandsættelser. Siden istandsættelser 1978 og 1984 står prædikestolen og altertavlen med bemaling (i røde, blå, grønne, gule og brune nuancer samt forgyldning) fra hhv. 1914-16 og 1942, udført af Harald Munk, der også har præget den øvrige farvesætning. Stolestaderne i skibet og på orgelpulpituret maledes 1933 i grå nuancer med forgyldte detaljer, mens stolene i koret 1942 fik en rødbrun farve.

Middelalderkirkens indretning har været rig med flere †altertavler dels på hovedalteret, dels på sidealtre. Efter reformationen suppleredes inventaret med †stoleværk i skib og kor. Middelalderinventaret synes at have bibeholdt en bemaling i guld og farver, mens prædikestolen fra 1608 og (†)altertavlen fra 1708 har stået med deres oprindelige stærke og klare farver. Efter en renovering 1847 ændredes farvesætningen radikalt. Den nye altertavles hvide og grå nuancer, suppleret med guld og blåt, fremhævedes af lys egetræsmaling på stolestader og prædikestol.

Fig. 20. Korets indre set mod øst. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Chorinneres gegen Osten.*

Alterbordet er formentlig samtidigt med korforlængelsen (jfr. s. 3447); det er muret af munkesten og måler 178×113 cm, 104 cm højt. Murværket, der kun er synligt på bagsiden, hvidtedes 1984. I bordets overside, under en løs bordplade af træ, er bevaret en *helgengrav,* nu uden dæksten og med et tomt *relikviegemme* af bly;[83] heri var et †*relikvie* indtil 1845.[13] 1754 hed det, at der midt i alteret var et lille hul, dækket af en flise, hvori der lå en lille, gammel »blykiste, én finger lang, med to små stykker ben«, som skulle have tilhørt S. Andreas.[84] Senere oplystes, at benstykkerne var indsvøbt i en lille silkeklud,[85] 1808 præciseret som et rødt silkeklæde. Ved branden 1845 blev relikviegemmet reddet af Bodil Pedersdatter,[86] der efter at have hjembragt det erfarede, at selve relikviet, benstumperne, var gået tabt. Efter en restaurering 1847 stod æsken med silkestrimlen et stykke tid bag alteret, indtil også tekstilet forsvandt. Blyæsken opbevaredes herefter af Bodil Pedersdatters sønnesøn, ringer Carl Andreassen, indtil sognepræst J. M. Jensen 1943 igen kunne nedlægge den i helgengraven.[87]

Alterklæde, 1985, af rødt fløjl.[88] †*Alterklæder.* 1663 var alteret beklædt med et rødt klæde. Stoffet vendtes 1673 af Thomas skrædder, der, med gult og blåt, igen syede de gamle årstal og navne på stoffet.[79] 1802 indkøbtes skarlagen, guldkniplinger og guldbånd til et nyt alterklæde, 1839 anskaffedes endnu et,[23] og 1852 betaltes hr. Giørtz i Ribe for nok et klæde til alteret.[63] †*Alterdug,* skænket 1751 af Karen, Peder Brus hustru, fra Farup.[89]

Altertavle (fig. 22), udført 1847 af snedkermester Chr. Knudsen, Ribe,[63] der genanvendte en figurfrise fra predellaen til en middelalderlig (†)hovedaltertavle (nr. 1) og fem figurer fra (†)altertavle (nr. 2), der var opstillet 1708, samt et maleri fra storfeltet i samme altertavle, muligvis udført 1802 af Andreas Jürgensen fra Roager.[23] Maleriet i topfeltet er udført 1847 af maler Hansen, Ribe.[63] Tavlen står nu med en bemaling fra 1942.

Tavlen, 424×343 cm, er skåret af fyr med detaljer i pæretræ (de ældre dele af eg) i en blanding af nygotik og nyrenæssance og består af storfelt, top- og fodstykke. Storstykket, der

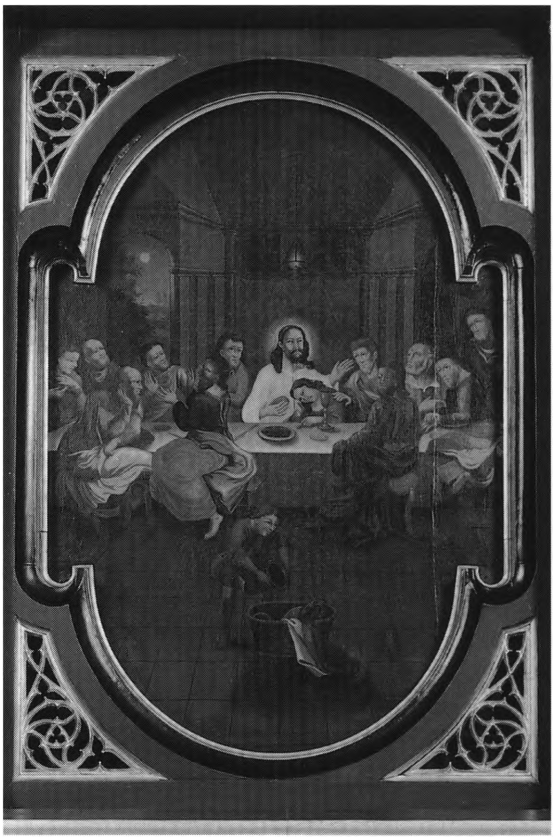

Fig. 21. Maleri i altertavlens storfelt, muligvis udført 1802 af Andreas Jürgensen fra Roager (s. 3462). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Gemälde vom Hauptfeld des Altars, möglicherweise von Andreas Jürgensen in Roager, 1802.*

foroven er afgrænset af en profileret gesims med fremhævet midterparti, kronliste, arkitrav med tandsnit og frise med rosetter, er delt af fire søjler. Midterfeltets maleri omgives af en elipseformet indramning med udvidelser i siderne og gennembrudt stavværk i sviklerne. I sidefelternes arkader, forneden afgrænset af postamentfelt, står to figurer: Kristus med verdenskuglen mod nord, Johannes Døber med lammet og korset (nyere?) mod syd, hhv. 89 og 91 cm høje, begge fra (†)altertavle (nr. 2). Figurerne er let hulede i ryggen. Storstykkets vinger har gennembrudt stavværk, fiale og hængeornament.

Det kølbueformede topstykke har tre rundbuede arkader, den midterste højest, båret af frisøjler og foroven med stavværksudsmykning. Øverst er et nyere kors.[90] Oprindelig må her have været den figur af den sejrende Kristus (fig. 23), ligeledes fra (†)altertavle (nr. 2), som nu står på en konsol ved korets nordvæg.[13] Figuren er 56 cm høj, med arme og fødder fra 1942[91] og fane af blik fra 1947.[63] Tavlens topstykke flankeres af fialer, hvorimellem *apostelfigurer*. Peter med nøgle og bog (mod nord) og Paulus med sværd; de er begge rundskårne, hhv. 65 og 66 cm høje, og – som de øvrige figurer – fra (†)altertavle (nr. 2).

I fodstykket, der foroven har profileret kronliste over frisefelt med hængeornamenter, er, bag rundbuede arkader med frisøjler næsten svarende til topstykkets, placeret figurer (fig. 24) fra predellaen til en middelalderlig (†)altertavle (nr. 1), dateret til 1300'rnes tredje fjerdedel.[92] Figurfrisen, der er skåret i lavt relief i en 32×168 cm og 3 cm tyk planke, gengiver syv skæggede mænd i halvfigur, formentlig gammeltestamentlige profeter, i rundbuede nicher. De er iklædt kjortel, kappe og – for de flestes vedkommende – tidstypisk hovedbeklædning, hvoraf én ligner en frygisk hue (nr. 2 fra nord), og alle holder (nu tomme) skriftbånd i hænderne.[93] Kun de to figurer, Moses med Lovens tavler og »horn« i panden og den kronede David (hhv. nr. 3 og 4 fra nord), kan identificeres. Profetfriser svarende hertil findes f.eks. på en altertavle i Bosau (Holsten) o. 1370.[94]

Efter en restaurering 1984 står tavlen med staffering fra 1942.[95] Rammeværk, friser og profilled er overvejende sorte og rødbrune med detaljer i guld og røde nuancer, mens søjler og rosetter er hvide, nicherne blågrønne og vingernes stavværk i guld og sølv. Figurerne fra 1708 har rødtonet hudfarve og dragter i gult, rødt, grønt og blåt. Predellaens figurer har derimod bruntonet hudfarve, dragter i blå, brune, røde og gule nuancer og hvide skriftbånd mod en gylden baggrund. Indskrifterne i arkadernes postamentfelter er malet med gylden fraktur på sort bund, mod nord: »Han bærer alle Ting med sin Krafts Ord« og mod syd: »Se det Guds Lam, som bærer Verdens Synd« (Joh. 1,29).[96]

1978 fandt man på predellafrisen små fragmenter af den formentlig oprindelige staffering, bestående af en blågrå baggrundsfarve. Herover

Fig. 22. Altertavle, 1847, udført af Chr. Knudsen i Ribe med genanvendelse af dele fra tidligere altertavler (s. 3459). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Altar, ausgeführt von Chr. Knudsen in Ribe unter Wiederverwendung von Teilen älterer Altäre, 1847.*

lå rester af en staffering, der stemte overens med underste lag på figurerne fra 1708: fin rødtonet hudfarve og klæder i grågrønt, rødbrunt og grønlaseret sølv. Baggrunden var sort. Tavlens staffering fra 1847, på kridtgrund, domineredes af gråt og hvidt med mindre detaljer i guld og blåt samt ultramarinblåt i nichernes baggrund. Johannes' hudfarve var hvid, og hans kappe

Fig. 23. Kristusfigur fra (†)altertavle, 1708, nu på korets nordvæg (s. 3460). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Figur des Auferstandenen von (†)Altar, 1708. Jetzt im nördlicher Chorwand.*

blegrød med foer i en dæmpet grøn nuance. Predellaens figurer havde ligeledes hvid hudfarve og dragter i sarte farver. Den sydligste profet havde hvid kappe over bleggrøn kjortel og hue smykket med blegrødt bånd, mens baggrunden var ultramarin.[97]

I forlængelse af Harald Munks arbejde i kirken 1914-16 (jfr. s. 3455, 3457) ændredes tavlens overvejende lyse kulør ved tilføjelse af grå og brune nuancer.[80] En indskrift på postamentfeitet, fremdeles synlig under en senere sort overmaling, hidrører sandsynligvis fra denne farvejustering: »Kom hid til mig, alle som lider Møie og tynges af Byrder, og jeg vil give Eder Hvile. Matt. XI. 28«.

Malerier. Storstykkets maleri, Nadveren (fig. 21), fra 1802, olie på lærred, er udført af maler Andreas Jürgensen fra Roager.[98] Motivet er til dels kopieret efter et stik i Merians bibel fra 1627. Scenen med Kristus, midt for bordets langside under en olielampe, er gengivet umiddelbart før velsignelsen. I baggrunden er en dør, hvorigennem man ser et månebelyst landskab. I forgrunden ses en tjenestedreng stående ved en kurv fyldt med tallerkener.[99] Farvemæssigt domineres det grøngullige rum af Kristi hvide kjortel, mens apostlene har mangefarvede dragter.

Ved genanvendelsen 1847 i den nye altertavle blev motivet opmalet og i let beskåret stand opklæbet på fyrretræ. 1928 blev det erstattet af et maleri af Agnes Schmidt (jfr. ndf.) og indsat i en rektangulær, profileret ramme,[15] der ophængtes under orgelpulpiturets nordlige del. Herfra flyttedes billedet 1942 til korets nordvæg, før det 1982 atter monteredes i tavlens storfelt i en ny ramme.

Topstykkets maleri, fra 1847, olie på lærred, udført af maler Hansen,[63] viser Forklarelsen på bjerget, efter Rafael.[100] Øverst i den midterste arkade ses Kristus svævende i hvide klæder, omgivet af et stærkt, hvidt lys og blålige skyer. Elias og Moses, ligeledes svævende og i hvide klæder, ses hhv. mod nord og syd. De tre apostle, som ligger kastet til jorden i forfærdelse, bærer røde, gule og blåhvide kjortler.

1928-84 var storfeltet optaget af et maleri, Kristus og den blodsottige kvinde, 123×86 cm, olie på lærred, udført o. 1928 af Agnes Schmidt.[101] Det hænger nu på skibets sydvæg i ramme fra 1985 .

(†)*Altertavler.* 1) Trefløjet tavle fra 1300'rnes sidste tredjedel, hvoraf nu kun predellaens profetfrise (jfr. s. 3459) er bevaret. Tavlen havde, iflg. sognepræsten 1808, to bevægelige fløjdøre, hver med seks apostle, placeret i to rækker over hinanden. Midterskabet med 12 figurer var ligeledes opdelt i to rækker, i den øverste Maria med barnet og ved hendes side en engel, der holdt en stav. De øvrige figurer havde krone på

Fig. 24. Altertavle, 1847, predella med genanvendte figurer fra (†)altertavle, o. 1375-1400 (s. 3460). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Altar, 1847, mit wiederbenutzten Figuren eines* (†)Altars um 1375-1400.

hovedet. Midt i underste række stod en morian.[102] De 24 figurer var, iflg. Jacob Helms, 23 tommer (godt 60 cm) høje.[103] Efter beskrivelsen 1808 at dømme har tavlen formodentlig været af samme type som Højertavlen (DK. Sjyll. s. 1032) med to rækker figurer, hvilket er en forenkling i forhold til gruppens hovedskabe: mester Bertrams Grabowertavle fra 1383 og altertavlen i Lunds domkirke fra 1398.[104]

Altertavlen omtales første gang 1708, da et nyt alterbord i kirkens nordside blev opmuret til den i forbindelse med flytning fra hovedalteret.[105] 1715 blev den malet med »guld og farver« af to malere fra Tønder, Jürgen Petersen og Thomas Müller.[23] 1808 stod den fremdeles i skibets nordre side. Ved branden 1845 blev figurerne reddet, mens selve skabet blev flammernes bytte. 1854 noterede J. Helms, at »en hel mængde ret gode apostle og andre helgenfigurer lå på tårnloftet«.[106] 1894 oplyste han, at de sammen med andre figurer var solgt til en omrejsende opkøber 1873.[107]

2) 1708, malet 1709,[84] udført bl.a. for midler indsamlet i sognet 1704-05 af sognepræst Peder Nielsen Terpager, i alt 25 lybske mk.[108] Tavlens udformning kendes kun gennem to præsteindberetninger. 1754 oplyses, at der tværs over den smukke tavle var en †indskrift fra 2. Mos. 17,15: »Herren min Banner«,[84] og 1766, at tavlen var lille og forestillede »...Frelseren med de 12 Apostler malede«. Omkring tavlen var »et lidet Løbværk af Billedhugger Arbejd«.[109] Som nævnt erstattedes tavlens oprindelige maleri 1802 af et nyt Nadvermaleri (jfr. s. 3462), og samtidig maledes tavlens øvrige dele med olie-farver, sølv og guld, alt udført af Andreas Jürgensen fra Roager. Ved branden 1845 reddedes formentlig kun de fem figurer og Nadvermaleriet, der genanvendtes i den nuværende altertavle (jfr. ovf.).[64]

Fig. 25. Anna selvtredje fra (†)sidealtertavle, o. 1475, med nyere konsol og rygbræt (s. 3464). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Anna Selbdritt, Nebenaltarsfigur um 1475, Sockel und Rückbrett jüngeren Datums.*

Fig. 26. Alterkalk, o. 1525 (jfr. fig. 28), detalje fra knoppen, der formentlig 1685 sattes omvendt på (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Kelch, um 1525 (vgl. Abb. 28). Detail von Knauf, der vermutlich im Jahre 1685 umgekehrt aufgesetzt wurde.*

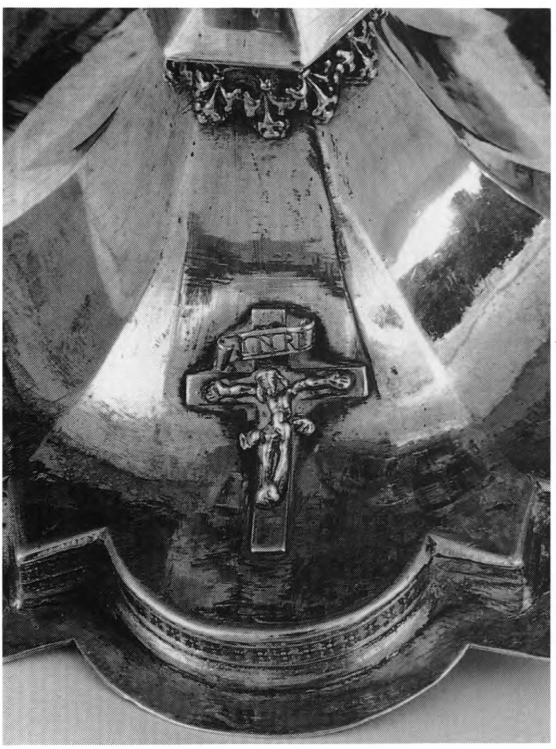

Fig. 27. Alterkalk, o. 1525 (jfr. fig. 28), pånittet krucifiks på foden (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Kelch, um 1525 (vgl. Abb. 28). Fuß mit angenietetem Kruzifix.*

Fra en (†)*sidealtertavle* er bevaret en Anna selvtredje (fig. 25), o. 1475. Den stående Annafigur, 58 cm høj, har på venstre arm en lille siddende Maria med Jesusbarnet på skødet. Anna bærer hoved- og halslin og kjole med bælte, hvorunder ses parallelle vertikale folder. Hendes folderige kappe er ført rundt om kroppen og fæstnet ved venstre albue. Under kappens kant stikker en lille spids sko frem. Den tilstykkede højre underarm og hånd mangler. Mariafiguren, i fodsid kjole, mangler store dele af hoved og overkrop. Det forholdsvis store, nøgne Jesusbarn holder en frugt, formentlig et æble, i hænderne. Anna, der er udhulet i ryggen, er fæstnet til et rygbræt, 90×45 cm, med gavl og konsol, formentlig fra H. Munks restaurering o. 1920.[80] Figuren står i blankt træ, bortset fra en rødlig karnation i ansigt og på hænder og forgyldning på halslin og inderside af hovedlin, æble, bælte og det nederste af kappen. Kun ganske små fragmenter af den oprindelige staffering er bevaret i foldernes fordybninger nederst på Annas kjole. Figuren lå 1854 på tårnloftet, næsten ødelagt efter branden 1845.[110] Som den eneste altertavlefigur blev den ikke solgt 1873, formentlig fordi den var ophængt i sakristiet.[111] Den flyttedes til den nuværende plads på skibets nordvæg før 1942.

†*Sidealtertavler.* 1) En Mariatavle, formentlig senmiddelalderlig, blev 1808 beskrevet som »et stort Maria skab med to fløjdøre, på hvis inderside apostlenes endeligt var gengivet«. Muligvis er det denne Maria, i solgisel, som J. Helms noterede på tårnets loft 1854.[112] Iflg. P. C. Andreasens beretning fra 1920'rne, der omtaler et jærtegn ved tavlen lige inden branden 1845, havde den i midten Den hellige Jomfru og Jesusbarnet og på de malede fløje en beretning om en apostels liv og martyrdød (uvist hvilken).[113] Tavlen maledes 1715 med guld og farver af Jürgen Petersen og Thomas Müller.[23]

Tavlen omtales tidligst 1708 på den nordre side i kirken (jfr. ovf.),[56] formentlig ved triumfmuren nord for korbuen, hvor den stod 1808. Ved branden reddedes kun Mariafiguren, der antagelig solgtes sammen med de øvrige middelalderfigurer 1873.[108]

2) Et relief med Nikolaus og »tre nøgne børn i et baljeformet kar«,[111] beskrevet af J. Helms 1894, stammede sandsynligvis fra en tredje middelalderlig altertavle, der omtales 1708 i kirkens nordre side.[56] Det var 1854 henlagt på loftet.[114]

Altersølv, o. 1525. *Kalkens* bæger fornyet 1685 af guldsmed Johann Andersen i Ribe (Bøje 1982, nr. 6781).[23] Den 18,5 cm høje kalk (fig. 28) har sekstunget fod med stjernespidser mellem tungerne, lodret standkant med gennembrudte korsblomster og lille støbt, pånittet krucifiks (fig. 27).[115] Foden er drevet stejlt op mod skaftet og ved overgang til skaftled, under en krave, er et påloddet, støbt bladværk. Sekssidet skaft og knop af gotisk type, hvis rudebosser har indgraverede majuskler, der danner navnet »Ihesus«, herimellem er graverede stavværksvinduer (fig. 26). Knoppen er, formentlig ved renoveringen 1685, sat omvendt på. Det fladbundede bæger har stejle sider. På undersiden af fodpladen (fig. 29) ses en graveret indskrift med versaler og skriveskrift: »Dette kalch veger 33 lod(.) Kapen er blefvett om giort: Anno 1685:«. *Disken* (fig. 30), 15 cm i tvm., er med den ottetungede fordybning et forholdsvis sjældent stykke. Fanen har graveret hjulkors. Nævnt tidligst 1658.[23]

Kalken, der vejede 32 lod før reparationen,[116] istandsattes 1859 af guldsmed Chr. Dyrebye, Ribe. Ved indførelse af særkalke 1928 omgjordes den, så den kunne benyttes både som fælleskalk og til betjening af særkalke. 1676 syedes *en* †*pose* til kalken af en gammel rød fløjlsmessehagel (jfr. s. 3467), og 1685 forærede Hans Rosenberg en anden †*pose* af »guldpajel« (forgyldt læder), formentlig også til alterkalken.[56]

Oblatæske (fig. 31), anskaffet 1891, af tin.[23] Den cylindriske, 6,5 cm høje æske, tvm. 13 cm, har let buet låg og under bunden et tre gange gentaget, ovalt stempel med Ribes byvåben (fig. 65).[117] †*Oblatæske.* En »forsølvet stor, trind æske til oblaterne« købtes 1677.[23] Senest omtalt 1686.[56]

Alterkande, købt 1865,[23] af sort porcelæn med guldkors, 28 cm høj, fra Bing og Grøndahl. †*Vinflasker* omtales 1676, da en ny skrue monteredes på den store flaske.[23] 1686 oplyses, at den kunne rumme 1½ pot vin.[56]

Fig. 28. Alterkalk, o. 1525, bæger fornyet 1685 af Johann Andersen i Ribe (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Kelch, um 1525, Kuppa erneuert 1685 von Johann Andersen in Ribe.*

Et †*klæde* af »drejls dug til at brede på skamlerne for dem som går til alters til at opfange smuler fra nadverbrødet«, nævnes 1663.[118]

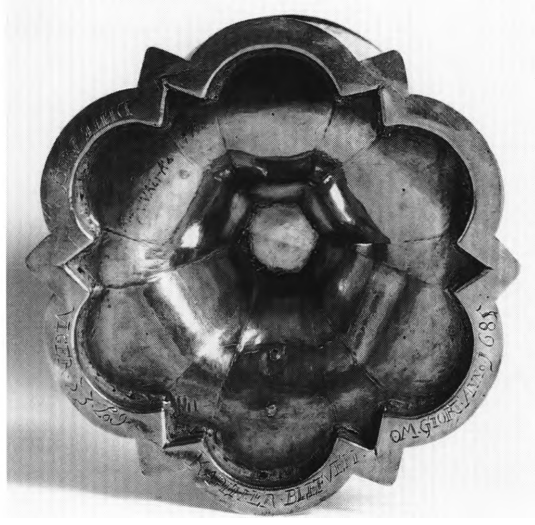

Fig. 29. Alterkalk, o. 1525, detalje med indskrift på fodpladens underside fra 1685 (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Kelch, um 1525. Detail mit Inschrift an der Unterseite des Fußes von 1685.*

Fig. 30. Alterdisk, o. 1525, med ottetunget fordybning (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Patene mit achtpaßförmige Vertiefung, um 1525.*

Fig. 31. Oblatæske af tin, købt 1891 (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Oblatendose, Zinn, kauflich erworben 1891.*

Sygesæt, fra 1800'rne, af messing. Kalken (fig. 32), 11,5 cm høj, har cirkulær, hvælvet fod med flad standplade, cylindrisk skaft med profileret knop og næsten halvkugleformet bæger. På standpladens overside to uidentificerede stempler, »LC« med skriveskrift og »HC« eller »MH« med versaler. Glat disk med smal fane, tvm. 10 cm; stempel på fanens underside, »LC«, svarende til kalkens. †*Sygesæt.* 1) Kalk og disk af tin, med †*pose* af lærred til begge, nævnt første gang i inventariet 1663.[56] 1676 syedes en ny †pose af blåt stof til »tinkalken«, der omstøbtes 1701.[23] 2) Kalk og disk af tin »at bruge i husene« støbtes 1701 af det gamle sæt af Jochum kande(gyder?), vel nedenfor nævnte Joachim Henerich Tyll. Hertil hørte et »hus« i stedet for pose; 1788 anskaffedes nyt futteral.[23] En lille forsølvet †*oblatæske* til sygebesøg blev anskaffet 1677.[23] og omtaltes igen 1686.[56] †*Vinflasker.* 1) Et lille †glas til sygebesøg, erhvervet 1676,[23] det omtales 1686 som »sønderslaget«.[56] 2) 1685 købtes af Joachim kandestøber (Joachim Henerich Tyll)[119] i Ribe en †tinflaske med opbevaringsrum til oblaterne forneden.

Fig. 32. Sygekalk, formentlig fra 1800'rne (s. 3466). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Krankenkelch, vermutlich aus dem 19. Jh.*

Alterstager. 1) (Fig. 33) gotiske, formentlig fra o. 1500, 37 cm høje. De harmoniske stager, ikke meget forskellige fra dem i Lunde, Ål, Ølgod og Brøndum,[120] bæres af tre fødder, udformet som løvepoter. Den hvælvede fodskål er aftrappet og profileret, skaftet cylinderformet med skarprygget midterring og en lyseskål af nogenlunde samme form som fodskålen; lystorn af jern. Nævnt tidligst 1663.[56] 2) (Fig. 34) formodentlig fra o. 1750, svarende til Sneums (s. 1824), skænket 1926.[80] Stagerne, 41 cm høje, har cylinderskaft med profileret midterring og hvælvet cirkulær fodskål, der tidligere må have

haft tre pånittede fødder. Den flade, profilerede lyseskål har fornyet lystorn af messing. *Syvstage,* såkaldt Kingostage, 45 cm høj, købt 1938 hos Knud Eibye, Odense,[121] og iflg. indskrift med versaler på foden givet til »Minde om Vester Vedsted præstegaard's 200 aars jubilæum d. 19. juni 1938«.

†*Alterbøger.* Inventarierne 1663 og 1686, begge med tilføjelser,[56] omtaler flere alterbøger: Hans Poulsen Resens bibel, en gammel alterbog, formentlig med nyt bind og spænde fra 1661;[12] en ny, forgyldt alterbog, givet 1675 af Hans Rosenberg (jfr. †pose til alterkalk s. 3465), foruden en ny alterbog, 1689.[122]

†*Messehagler.* En messehagel af rødt fløjl omtales 1663. Den var »halvt bortstjålet« før 1676, da en †pose til alterkalken (jfr. s. 3465) blev syet af det tiloversblevne stof.[56] En messehagel af klosterlærred anskaffedes 1679,[123] og 1869 købtes en ny hagel.[23]

Fig. 33. Alterstage nr. 1, o. 1500 (s. 3466). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Altarleuchter Nr. 1, um 1500.*

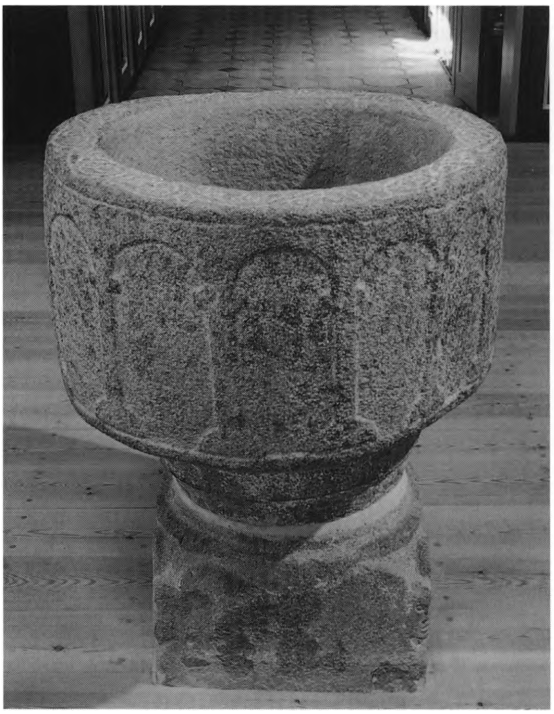

Fig. 34. Alterstage nr. 2, o. 1750, skænket 1926 (s. 3466). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Altarleuchter Nr. 2, um 1750, gestiftet 1926.*

Alterskranke, 1847, tegnet og udført af snedker Chr. Knudsen. Den halvcirkulære skranke forbindes med væggene ved lige stykker, hvori lågerne sidder. Den har under håndlisten de for egnen sædvanlige stiliserede træer af støbejern, 1847 betegnet som »gelænderssprosser« og indkøbt i støberiet i Haderslev.[63] Efter restaureringen 1985 står skranken med mørktlakeret håndliste og det øvrige træværk i grå nuancer, mens »støbejernstræerne« er brunmalede og forgyldte. 1896 ønskedes skranken egetræsmalet.[22] En ældre †*alterskranke,* der var »givet og gjort 1691«, betegnedes da som »sprinkelværket i koret«.[56] 1813 fik den nyt læderbetræk.[23]

1698 gjorde Termand Pedersen en ny liden †*skammel* ved alteret, »til præsten at falde på knæ på«.[23]

Døbefont (fig. 35a-b), romansk, af granit, tilhørende den arkadeprydede sønderjyske type,[124]

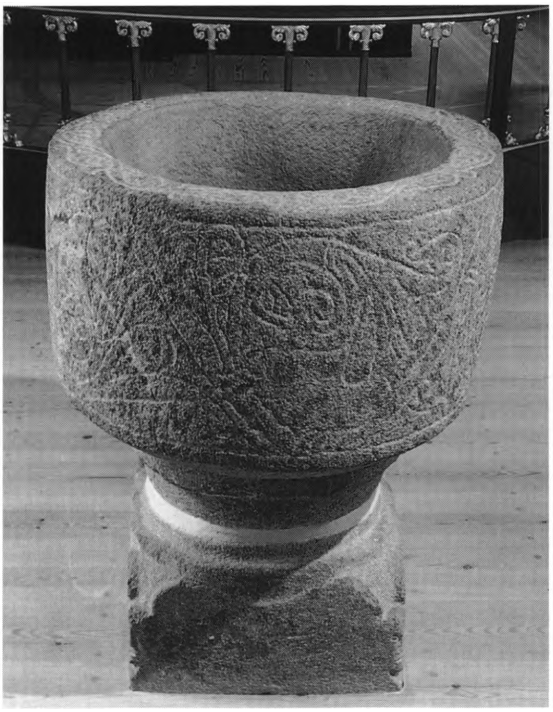

Fig. 35a-b. Døbefont, romansk, af granit (s. 3467). a. Udsmykning set fra øst, arkader med baser og kapitæler, b. Set fra vest, med en stor ranke med træk fra 1000'rnes Ringerike- og Urnesstil. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Romanische Granittaufe Kircheninneren auf einen großen Ranken im Ringerike- und Urnesstil des 11. Jhs.*

højde 92 cm, kummens tvm. 74 cm. Den høje fod, nu delvis under gulvniveau, er næsten kvadratisk, ca. 49×50 cm, med mandshoveder som hjørneknopper, det sydøstlige beskadiget. Et kort, konisk skaft danner overgang til den cylinderformede kumme, hvis udsmykning indtager en særstilling blandt arkadefontene, idet arkaderne kun dækker to tredjedele af kummen. De syv arkader i lavt relief har fremhævede baser og kapitæler. Den sidste tredjedel optages af en stor ranke med træk fra 1000'ernes Ringerike- og Urnesstil. På kummens mundingsrand er indridset en akantusranke.[125]

Fonten står siden 1894 afrenset,[23] men med svage rester efter rød maling på fod og skaft. 1709 stafferedes den af to malere fra Tønder;[56] 1889 ønskedes den befriet for maling og overkalkning.[22] Efter en flytning 1933 står fonten nu midt i korets vestre hvælvfag.[15] 1884 var den placeret ved korbuens nordvange.

Dåbsfad (fig. 36), o. 1550, af drevet messing, sydtysk, tvm. 62 cm. I bunden et cirkulært budelsesrelief, omgivet af et majuskelbånd med bogstaverne »BAIEWIShN(spejlvendt)BI«, gentaget fire gange, og en frise med hjort og hund samt en smal, stemplet bort. Frisen med hjort og hund gentages på fanen, hvorpå endvidere ses et sekundært indgraveret skjold med initialerne »HHV«, omgivet af »HH« og »KID«, alle uidentificerede (fig. 66). Fadet erhvervedes 1753 på auktion i Hviding præstegård.[108]

Dåbskande, købt 1945 hos Knud Eibye, Odense, af messing, 33 cm høj.[126] Under bunden stemplet »K. EIBYE«. En ældre †*dåbskande* af emaljeret jern var anskaffet 1903.[22]

Vievandskar? (fig. $37), af grovkornet rødlig granit.[127] Den groft tilhuggede ovale kumme, 100×67 cm, kom til kirken mellem 1920 og -40. Muligvis er der tale om det kar, der 1739 fjernedes fra kirken af kirkeværgen Anders Ibsen og derefter brugtes som svinetrug.[128] Nu på granitsokkel delvis indmuret i tårnrummets sydvæg.

†*Krucifikser.* Sognepræsten omtaler 1808 to krucifikser, et meget stort på væggen og et min-

dre over korbuen. Det ene, formentlig førstnævnte, kan have været en del af en middelalderlig krucifiksgruppe, omtalt første gang 1715, da krucifikset og sidefigurerne, Maria og Johannes, stafferedes med guld og farver af Thomas Müller og Jürgen Petersen fra Tønder.[23] Iflg. J. Helms 1873 var krucifiksfiguren mere end legemsstor, mens sidefigurerne var lidt mindre.[129] Johannes holdt en bog i venstre hånd og førte den højre til brystet; Maria stod med foldede hænder. De tre figurer var belagt med fint lærred, der var malet. De solgtes samme år.

Prædikestol (fig. 39) 1608,[130] med reparationer, tilføjelser og opgang af fyr, udført 1847 af snedker Chr. Knudsen. Himmel, fra 1700'rne, er i sønderjysk, landlig rokoko og ligeledes istandsat 1847.

Kurven har fire arkadefelter med relieffer, flankeret af toskanske frisøjler med beslagværk; søjlen nærmest sydvæggen er glat. Bag søjlerne er høje profilfyldinger. Felternes perspektiviske arkader (fig. 38a-c) indrammes af pilastre med beslagværk og profilkapitæl, hvorover bueslag med tungebort, perlestav, dukatmønster og æggestav. Beslagværk pryder også sviklerne og arkadernes postamentfeit. Reliefferne fremstiller fra opgangen: 1) Bebudelsen (fig. 38a). I forgrunden knæler Maria ved bedepulten og modtager budskabet fra ærkeenglen Gabriel med scepter i hånden, mens Helligåndsduen svæver over Marias hoved. Såvel duen som Maria har stråleglorie; Gabriel er klædt i messeskjorte og korkåbe. Rummet er oplyst af et stort blyglasvindue. En tandsnitsliste markerer grænsen til bueslaget, hvor man ser Betlehems tage og spir. 2) Hyrdernes tilbedelse (fig. 38b). Omgivet af Maria og de tilbedende hyrder ligger det lille svøbelsesbarn i en krybbe, udformet næsten som en vugge. Oksen og æslet står bagved i stalden, der har rundbuede arkader, tegltag og tårn med spir. Øverst svæver en engel. 3) Omskærelsen (fig. 38c). I et arkadeprydet rum med flisegulv ses, under en baldakin, Jesusbarnet omgivet af tre personer. Det nøgne barn holdes af den ældre mand i midten, mens en yngre, knælende mand rækker en skål frem, og den tredje holder kniven. 4) Jesu dåb. Jesus er vist med korslagte arme, mens den knælende Johannes udfører dåbshandlingen. Motivet er formentlig en spejlvendt gengivelse efter P. Lauritzøns katekismus fra 1594.[131] Over Jesus svæver Helligåndsduen, hvorover ses et vandret skysegment og et nu tomt, rundbuet felt.

Fig. 36. Dåbsfad, o. 1550, sydtysk (s. 3468). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Taufschüssel, süddeutsch, um 1550.*

Fig. 37. Vievandskar(?), af grovkornet, rødlig granit, nu i tårnrummet (s. 3468). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Weihwasserbecken (?), aus grobkörnigem, rötlichem Granit. Jetzt im Turmraum.*

Fig. 38a-c. Prædikestolsfelter (s. 3469). a. Bebudelsen. b. Hyrdernes tilbedelse. c. Omskærelsen. Henrik Wichmann fot. 1996. – *Kanzelfelder. a. Verkündigung, b. Anbetung der Hirte. c. Beschneidung.*

Kraftige profiler, nok fra 1847, danner overgang til postament og frise (flere reparationer ses), der er næsten lige høje og ens af udformning med glatte indskriftfelter. Frisefremspringene over søjlerne er smykket med englehoved, postamentfremspringene med frugtklase og, på siderne, rosetter. Gesimsen øverst er prydet med tandsnit. Underbaldakinen, fra 1847, afsluttes nederst af en drejet hængekugle. Nyere *læsepult.* Opgangen, der er opsat langs triumfvæggens sydlige del, er ligeledes udført 1847 af snedker Chr. Knudsen og har i begge sider slanke, søjleformede balustre beslægtet med alterskrankens (s.d.).

Den ottesidede *himmel,* fra 1700'rne, har glatte friser og hjørnefremspring, smykket foroven og forneden med drejede kugler,[132] og har udsavede hængestykker med rocailler og hængekugler. De gennembrudte grenværkstopstykker krones af englehoveder. Loftet har profilribber samlet i en midtroset med stjerne. Himlen er ophængt i tre jernstænger.

Prædikestolens bemaling er udført af Harald Munk 1914-16. På kurven er benyttet røde, blå, grønne, gule og brune nuancer samt hvidt og forgyldning. Søjler og underbaldakin er brune. Indskrifterne i postament- og frisefelterne, med gul skriveskrift på sort bund, stammer øjensynlig fra en staffering udført 1847 af maler Hansen, Ribe.[63] På postamentet læses fra nord: »Salige er de fattige i Aanden thi Himmeriges Rige er deres. Matth. 5, III«, »Herre til hvem skal vi gaa hen? Du har det evige Livs Ord. Ioh. VI. 68«, »Den som ikke elsker, kender ikke Gud. Ioh. IV. 8« og »Bed og I skal faa for at Eders Glæde maa blive fuldkommen. Ioh. XVI. 24«. I de fire frisefelter et fortløbende citat: »Gud er Kærlighed og den som bliver i Kærlighed bliver i Gud og Gud i ham. Ioh. IV. 16«. Opgangen har brun håndliste og grå balustre med forgyldte kapitæler og baser. Himlen har røde top- og hængestykker, sorte friser og blå loftsfelter med brune profillister.

Stolens ældre farvelag undersøgtes 1978. På det ældste var arkadefelterne og deres indramning formentlig umalede, mens det øvrige som bund havde en hård hvid kridering eller understrygning. Herover var benyttet grønt, cinnoberrødt og sort samt en forgyldning. Frisen og postamentets blågrønmalede felter indeholdt vistnok ingen indskrift, dog omtales 1766

Fig. 39. Prædikestol, 1608, himmel formentlig fra 1700'rne, begge med tilføjelser fra 1847 (s. 3469). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Kanzel, 1608, Schalldeckel vermutlich aus dem 18. Jh. Beide mit Ergänzungen von 1847.*

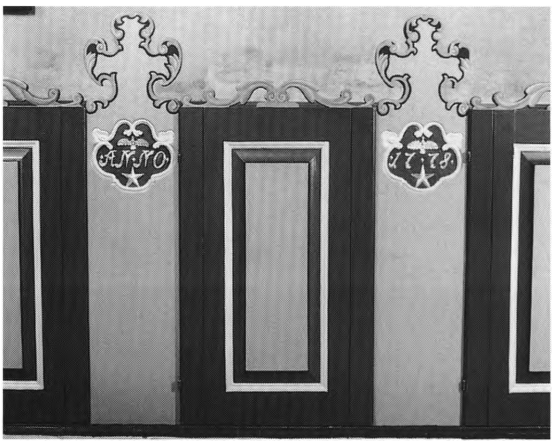

Fig. 40. Stolestadegavle fra 1778 (s. 3472). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Gestühlswangen, 1778.*

»smukke bibelsprog« på stolen.[109] 1847 fik den en lys gul egetræsådring, bortset fra søjler og enkelte profillister, der maledes med brunt, mørkegrønt, gråt og hvidt foruden forgyldning. Opgang og himmel fik i 1890'erne en egetræsådring, himlen med blå loftsfelter.[133]

Efter begæring af Peder Terpager opsatte snedker Peder Thomsen 1734 et sæde i prædikestolen.[18] 27. marts 1765 faldt lydhimlen ned over sognepræst Jens Wilhelmsen Høhne, mens han stod på prædikestolen. Som ved et mirakel kom han ikke til skade. Efter at være befriet fra det nedfaldne »gik Præsten op igien, og holdte sin Prædiken, under øverste attention fra Menigheden«.[134] 1885 støttedes stolen med nyt forsvarligt underlag og forankredes i muren.[22]

†*Timeglas.* I inventarierne 1663 og 1686 omtales et timeglas, indfattet i messing. Endnu et timeglas blev givet til kirken nytårsdag 1689. Det havde fire kvartérglas med hvidt sand og jernbeslag til at fæstne det til prædikestolen.

Stolestader. 1) Skibets stole har gavle og døre af eg, dateret ved reliefskåret årstal 1778,[135] mens bænke, vægvendte gavle og fodstykker er udført 1847 i fyrretræ af snedker Chr. Knudsen, Ribe (fig. 40).[63] Efter klager over, at stolene var ubekvemme, ændredes de 1896-97.[136] De glatte gavle krones af udskåret topstykke med rocailler. To gavle midt i nordre række er med versaler dateret »Anno/1778« i rocailleprydede felter. Heri ses over årstallet en due med udbredte vinger og nedenunder en femtakket stjerne. Lågerne har spejlfyldingspaneler og prydes af udskåret rankeværk på øverste kant.

Stolestaderne står med en bemaling, formentlig fra 1933:[15] gråt i to nuancer med detaljer i rødbrunt, beige, brunt og okker. Rankeværk og numre er hhv. brune og forgyldte. Under denne bemaling er afdækket fire farvelag. Ældst er et mørkegråt lag, muligvis malet umiddelbart efter 1778. Derover ligger to lag egetræsådring, en brun og en gulbrun, sandsynligvis malet 1847 og 1899.[22] En bemaling fra 1915, udført efter Harald Munks vejledning,[15] bestod af grå nuancer.

En ulige fordeling af pladser (jfr. †stolestader) blev ændret 1778. Kvinderne fik alle stader i koret, fem i syd og fire i nord, og de 31 stader i skibets nordside foruden de tilsyneladende hævdvundne tre pladser i en lukket stol i sydsiden neden for prædikestolen (jfr. s. 3473). De resterende 36 stader i syd samt pladserne i tårnrummet reserveredes mændene. 1895 fjernedes de to øverste kvindestole.[136]

2) To rækker stolestader langs væggene i korets vestre fag (jfr. fig. 41) er fra 1847, af fyr, udført af snedker Chr. Knudsen.[137] De er udformet næsten som korstole og har hver syv pladser. Den nordre række er muligvis delvis fornyet 1900.[22] De enkelte pladser er adskilt ved udskårne armlæn og under sæderne drejede balustre. I sydsidens vestende er genanvendt en *stolegavl,* o. 1525 (fig. 42), fra en middelalderlig †præstestol (jfr. s. 3474). Den har indad mod

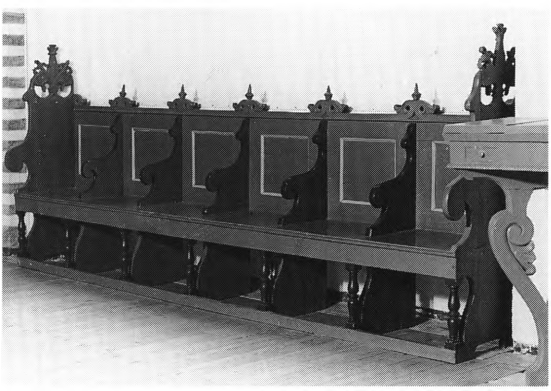

Fig. 41. Stolestade i koret, 1847, (s. 3472). Mogens Larsen fot. 1978. – *Gestühl im Chor, 1841.*

sædet et reliefskåret våbenskjold, der krones af en stor, gennembrudt kolbeblomst; ydersiden (den oprindelige inderside) er glat. Gavlen tilskrives samme snedker (i Ribe?) som degnestolene i Føvling (s. 2788), Daler og Mjolden (DK. Sjyll. s. 1348, 1453) og to stole i Stadils kor (Ringkøbing amt).[138] Det uidentificerede, tværdelte våbenskjold er anbragt i en cirkel, omgivet af en stjerneformet roset med bladornament i hver af de seks spidser. Våbenet viser en oprejst halv bjørn eller løve over en rose.[139] Topstykkerne på de nye gavle gentager middelalderformen.

Stolenes bemaling er rødbrun med detaljer i gråt, formentlig fra 1942. Herunder ligger fem egetræsådringer, hvoraf den ældste må være fra 1847.[22]

**Vægpaneler,* 1575-1600, af eg og formodentlig sammenhørende med det ældre †stoleværk (jfr. ndf.). De opbevares dels i Den Antikvariske Samling i Ribe, dels på Nationalmuseet. 1) (Fig. 43), øverste del af et panel, 43×198 cm, med seks fyldingsfelter, hvert 26×19 cm. Felterne har to forskellige typer perspektivisk foldeværk, meget veludviklet og kompliceret, i fire lag over rundstave med hjerteudskæringer og bladværk. Under den delvist beskadigede, profilerede kronliste er tandsnit; fyldingsfelterne indrammes af profillister. Panelet kom til Den Antikvariske Samling før 1902 (ASR inv.nr. 80). 2-3) (Fig. 44a-b), to næsten ens paneler, af eg med reparationer af fyr, er nært beslægtede med det ovenfor omtalte. De måler hhv. 144×136 cm og 143×126 cm og har foroven fyldingsfelter af samme størrelse som på nr. 1. Panelernes nedre del udgøres af hhv. to en halv og to høje, glatte fyldinger. På kronlisten ses en bladfrise og dobbelt tandsnit; samme slags liste er benyttet under de mindre fyldingsfelter. Panelerne kom til Nationalmuseet fra værtshuset Weis' Stue i Ribe hhv. 1882 og 1900 (NM inv.nr. D16989 og D4852).[140]

En farveundersøgelse 1997 afslørede, at panel nr. 1 og 2 under den øvre mørkebrune farve havde ens bemaling, et blåt og gråt lag, nr. 2 havde derudover et gult lag. Det sidste panel er ikke undersøgt.

Fig. 42. Stolegavl, o. 1525, fra †præstestol (s. 3472). M. Mackeprang fot. 1903. – *Wange aus †Pastorenstuhl, um 1525.*

†*Stolestader* nævnes første gang 1582, da pladserne fordeltes blandt sognets beboere.[130] 1652 repareredes enkelte stole, som var beskadiget af en loftsbjælke, der var faldet ned året forinden.[23] Den sædvanlige strenge opdeling i mands- og kvindeside var fraveget i to tilfælde: 1663 fik Niels ...esen tilladelse til at oprette et stolestade på kvindesiden til sig selv og hustruen,[56] og 1721 fik Barbara Pederskone (Jensdatter) (jfr. gravsten nr. 1), Peder Bjerrums hustru i Yder Bjerrum og Anders Ibsens moder (Anne Nielsdatter) i Vester Vedsted tilladelse til at bygge en lukket kvindestol til tre sæder under prædikestolen.[141] De øvrige stole ændredes og repareredes til stadighed.[142]

1766 var der 31 stolestader til »mandfolkene« med plads til ca. 140 personer, mens kvinderne kun havde 21 stolestader med ca. 100 pladser. Sognepræsten Jens Wilhelmsen Høhne, der havde foretaget fordelingen af pladser, fik flere klager: nogle familier havde flere stader, end de

Fig. 43. *Vægpanel nr. 1, o. 1575-1600, øverste del med hjertefoldeværk (s. 3473). I Den Antikvariske Samling i Ribe. Henrik Wichmann fot. 1996. – **Wandvertäfelung Nr. 1, um 1575-1600. Oberteil mit herzförmigem Faltwerk.*

behøvede, mens andre var tildelt ikke nær de nødvendige.[109] 1779 til 1823 betaltes en årlig stolestadeleje.[23]

Foruden †stolestader på vestpulpituret, for hvilke der betaltes leje første gang 1805,[23] var der i tårnrummet en †*rakkerstol* til byrakkeren og hans kone.[143]

En *stol* til præsten 1848, af bøg, er udført af snedker Chr. Knudsen[63] efter samme model som stolene i koret.[144] Nu nordøstligst i koret, tidligere ved korbuens nordlige vange. Samme snedker udførte 1847 et lille bord på ét ben op ad korets sydvestlige pille, beregnet til brug for degnen, der havde sit sæde her.[63] Præstestol og degnepult er malet svarende til korets stole.

†*Skriftestole.* 1) 1689 benyttedes dele af en gammel stol til en skriftestol i korets nordside.[145] Sandsynligvis er det denne stol, der 1813 omtales som »præstestolen ved siden af alteret«,[23] og som reddedes ud ved branden 1845,[64] men senere solgtes.[63] 2) En skriftestol noteredes sidste gang 1889.[22]

Af kirkens (†)*præstestol,* o. 1525, er kun bevaret den genanvendte gavl i korets sydlige stol (jfr. s. 3474). Stolens øvrige udsmykning er beskrevet 1747[85] og 1766.[109] To gavle havde hver et våbenskjold, det ene tre røde roser på blå baggrund for biskop Iver Munk, det andet en forgyldt stjerne over et hvidt Andreas- eller diagonalkors, også på blå bund, for Ribe stift.[146] Sto-

Fig. 44a-b. *Vægpaneler, o. 1575-1600 (s. 3473). a. (Nr. 2). I Den Antikvariske Samling i Ribe. b. (Nr. 3). I NM. Ældre foto i NM og Henrik Wichmann fot. 1996. – * *Wandvertäfelungen, um 1575-1600.*

len kan være fremstillet til kapellanen/den residerende kannik ved Ribe domkirke, der o. 1525 havde Vester Vedsted kirke som præbende (jfr. historisk indledning s. 3439).

En gammel †*stol* i våbenhuset blev malet 1740.[56]

†*Kaldsstol,* formentlig til læsemesteren (lektoren) ved Ribe skole (jfr. historisk indledning s. 3439), omtalt 1725, da seks nye støtter og et sæde indsattes.[23]

†*Lukkede stole.* †*Præstekonestol,* opsat o. 1742 af sognepræst Jens Höhne.[147] Nye vinduesrammer, indsat 1779, godtgør, at stolen oprindelig eller senere må have været bygget som en †lu*kket stol.* Den var rimeligvis placeret ved skibets nordindgang, der efter våbenhusets nedrivning og indtil 1777 fungerede som indgang for præstekonen.[23]

En †*børnestol* nævnes 1685, da Johan glarmester i Ribe betaltes for to nye vinduer i »børnestolen« og et lille vindue i døren sammesteds.

Møbler i sakristiet. 1848 udførte snedker Chr. Knudsen »et bord af egetræ« til sakristiet, muligvis det egetræsådrede bord, der nu står her.[63]

†*Møbler i sakristiet.* En ny skammel udførtes til sakristiet 1755.[23] Et langt bord solgtes ved auktionen 1847.[63]

En †*kiste* af fyrretræ til vokslysene købtes 1667.[17] Det er muligvis den ene af de to »kasser«, der solgtes ved auktionen 1847.[63]

*(†)*Monstranshus* (fig. 47), o. 1500. Bevaret er kun den øverste, tårnlingnende del, der sandsynligvis har tilhørt et skab, beslægtet med det i Mørkøv (DK. Holbæk amt, s. 799). Samlet højde 178 cm (heraf spiret 106 cm), bredde 41 cm og dybde 28 cm. Tårnet, der har åben bagside og derfor må have stået op ad en væg, har gennembrudt stavværk på de tre sider, og hjørnerne afsluttes med fialer; langs topspirets flader ses krabber. En farveanalyse 1997 viste, at det ældste lag var orange, muligvis mønje, delvis dækket af gråt, efterfulgt af et blåt lag. Herover var tre lag egetræsmaling, nok fra 1800'rnes slutning. Det er formodentlig dette skab, »til kalk og disk«, der 1654 fik lås og nøgle.[148] Selve skabet blev antagelig solgt 1847.[63]I Den Antikvariske Samling i Ribe (inv.nr. 8213).

Fig. 45. *Dørfløj, o. 1575-1600, formentlig fra kirken (s. 3475). I Den Antikvariske Samling i Ribe, omtalt som dør fra Maren Spliids hus. Henrik Wichmann fot. 1996. – **Türflügel, vermutlich aus der Kirche, um 1575-1600. In Den Antikvariske Samling in Ribe als die Tür vom Hause Maren Spliids erwähnt.*

En †*pengeblok* omtales 1828, da den blev brudt op ved et tyveri.[19] Den solgtes 1847.[63] 1777 købtes en bjælde til en †*klingpung,*[23] der 1965 havde en pose af broderet fløjl.

Dørfløje. Dobbeltdøren med glatte fyldinger mellem skib og tårnrum og døren til sakristiet er sandsynligvis fra 1847.[149] Døren i tårnets vestside, af eg med jernbeslag, er fornyet 1936 efter arkitekt J. K. Jepsens tegning.[121]

**Dørfløj* (fig. 45), 1575-1600, af eg, nu 135×78 cm, er tidligere omtalt som dør fra Maren Spliids hus i Ribe,[150] men stammer sandsynligvis fra Vester Vedsted.[151] Den afkortede fløj har på den ene side seks parvist ordnede fyldingsfelter indrammet af profillister, de (nu) nederste

stærkt angrebet af råd. Det kan ikke umiddelbart afgøres, hvad der er op og ned på fløjen, der i den afkortede (nu nedre) ende må have haft yderligere to felter.[152] Fyldingsfelternes perspektiviske foldeværk, i fire lag over rundstave med hjerteudskæringer og bladværk, er nært beslægtet med *vægpanelerne (jfr. s. 3473). Dørens anden side har et tilsvarende antal glatte fyldinger. Der ses ingen mærker efter jernbånd, men mange huller og spor efter hængsler og låsetøj vidner om gentagne flytninger. På døren, der nu har en rødbrun farve, er 1997 påvist seks farvelag. Ældst var en hvid farve dækket af gråt, herover et lag blåt og et gråt, efterfulgt af et rødt farvelag.

Fløjen, der muligvis en tid har været anbragt i skibets nedblændede norddør (s. 3453 med note 57), kan have været blandt de fem døre, der solgtes 1847. To omtaltes da som gamle, den ene uden nærmere beskrivelse.[153] 1882 solgte R. Mejborg døren sammen med *vægpanel nr. 2 (jfr. s. 3473) til Nationalmuseet. 1964 deponeret i Den Antikvariske Samling i Ribe (NM2, inv.nr. D1697).

†*Dørfløje.* En kirkedør er omtalt 1662, da lås og nøgle anskaffedes hertil. 1684 reparerede Ib Truelsen en dør, og 1696 købtes hos Peder skomager en ny hængelås til våbenhusdøren. 1713 brugtes et skippd. jern og fire store planker til ny dør, muligvis den »gamle dør med jernbånd«, der solgtes 1847. 1715 maledes »begge kirkedøre« af Thomas Müller og Jürgen Petersen fra Tønder.[23] Norddøren solgtes 1739, og nordre våbenhusdør genanvendtes som lægter. På den gamle norddørs plads indsattes en dobbeltdør lavet af planker, som var leveret af sognepræst Jens Höhne.[56] De to fløje blev fornyet allerede 1750, den ene med vindue. Nordindgangen tilmuredes 1777.[23]

Sakristiet fik 1744 to nye dørfløje, begge med vinduer, til hhv. en åbning i østmuren og mellem sakristi og kor.[154]

Fig. 47. Top af *(†) monstranshus, o. 1500 (s. 3475). I Den Antikvariske Samling i Ribe. Henrik Wichmann fot. 1996. – *Aufsatz von *(†)Monstranz, um 1500.*

Fig. 46. Nøgle af smedejern (s. 3477). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Schmiedeeiserner Schlüssel.*

Låsetøj, nøgle (fig. 46), af smedejern, 30 cm lang, muligvis den, der købtes 1741.[23] Tidligere ophængt ved korbuens sydside, nu i tårnrummet.

Orgel, 1977, med 12 stemmer, to manualer og pedal, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl.

Hovedværk	*Pedal*
Principal 8’	Subbas 16’
Rørfløjte 8’	Gedaktbas 8’
Oktav 4’	
Gedaktfløjte 2’	
Mixtur III-IV	

Svelleværk
Gedakt 8’
Rørfløjte 4’
Principal 2’
Oktav 1’
Sesquialtera II
Tremulant

Manualomfang: C-g’”, pedalomfang: C-f’ Kopler: SV-HV, HV-P, SV-P.

Facaden (jfr. fig. 19), der ifølge sin udformning kunne være bygget o. 1800 af Caspar Worm, Engum,[155] blev muligvis anskaffet brugt til kirken 1848 (jfr. torgel nr. 2). Prospektet er opbygget med tre polygonale tårne: et højt midttårn og to sidetårne, hvorimellem to lavere mellempartier, hvert med to etagevist anbragte pibefelter. En gennemløbende, profileret gesims sammenbinder forneden tårne og felter, og foroven afsluttes facaden med profilpartier i vekslende niveauer; sidetårnenes gesimser fortsættes i orgelhusets gavle. Facaden må oprindelig have haft storvinger, men ved opsætningen 1848, hvor den indfældedes i pulpiturbrystningen, har der ikke været plads til disse, hvorfor snedkermester Chr. Knudsen i stedet fremstillede de nuværende, spinkelt skårne sidestykker (fig. 48), der begge afbilder en guitar og et nodeblad, omgivet af rankeværk.[156] Tårne og felter prydes foroven af pibegitre, udført som bladranker, og forneden af friser med korsdekoration. Felterne krones af rankeværk og tårnene af diminutive topstykker med bladornamenter og enkle kors.[157] Under tårnene findes profilerede

Fig. 48. Orgelfacade, detalje af søndre sidestykke (jfr. fig. 19) muligvis udført af Chr. Knudsen 1847 (s. 3477). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Orgelprospekt, Detail vom südlichen Seitenstück (vgl. Abb. 19), möglicherweise von Chr. Knudsen ausgeführt, 1847.*

konsoller med kapitællignende halvrosetter. Midtpibens udskårne stjerne er rekonstrueret 1977 efter et fragment af en cymbelstjerne, (dvs. en drejelig facadestjerne, der via en aksel har været forbundet med et mekanisk klokkespil inde i orglet).[158] De nuværende prospektpiber af tinlegering er indsat 1977. Facadens rammestykker har rødbrun bemaling, og profillisterne er endvidere stafferet med blåt, rødt, hvidt samt gråt i flere nuancer; snitværkerne er forgyldte. Svelleværket og pedalværket er placeret ved skibets bagvæg i et særskilt hus; pedalet, i nord, har gitterfront, medens resten af husets forside udgøres af bevægelige jalousidøre. Facaderestaureringen, orgelhusets ombygning og tilbygningen af svelle- og pedalværk er udført 1977 efter tegninger af Rolf Graae.[159] På vestpulpituret.

†*Orgler*. 1) Anskaffet 1803, muligvis leveret brugt af Caspar H. G. Worm, der tilså og reparerede instrumentet de følgende år.[160] På samtidigt †vestpulpitur.[161]

I forbindelse med redningsarbejdet under kirkens brand 1845 blev orglet, eller i hvert fald dettes piber, bjerget af sognets beboere, hvorved det led betydelig skade.[162] 1847 foretog Johan Andreas Ohrt, Gram, efter anmodning en undersøgelse af de nedtagne orgeldele og gav tilbud på hhv. istandsættelse, ombygning og nybygning. Ohrt betegnede instrumentet som ramponeret og frarådede en istandsættelse, bl.a. fordi det efter hans vurdering næppe nogensinde havde haft den ønskelige kvalitet; således var piberne usædvanligt små, hvilket resulterede i en skærende tonekarakter uden klanglig fylde. I stedet anbefalede orgelbyggeren en fuldstændig udskiftning, eller – dersom midlerne ikke måtte strække hertil – en gennemgribende ombygning, der ville resultere i følgende disposition:

»1, Principal 8 Fod af Tin, de nederste 7 Piber Quintadena, ny.
2, Octav 4 Fod Metal, ny.
3, Quint 3 Fod Metal af det gamle Orgel.
4, Octav 2 Fod Metal ligesaa.
5, Terz 1 3/5 Fod Metal ligesaa.
6, Bourdun 16 Fodston – nye af Træ.
7, Gedact 8 Fodston – ligesaa, de 2 øverste Octaver af Metal.
8, Fløite 4 Fodston – nye af Metal.«

Ombygningstilbudet omfattede endvidere en ændring af det tekniske anlæg samt en ny vindlade af eg. Man besluttede sig fra kirkens side for den foreslåede ombygning, og Ohrt fik 1848 anvist de 600 rbdl., som arbejdet kostede.[63] Forskellige omstændigheder kunne imidlertid tyde på, at Ohrt kun i yderst begrænset omfang genanvendte dele af det gamle orgel i det instrument, der opsattes i kirken 1848 og bl.a. var udstyret med en ny (brugt) facade.[163] En »Orgel Kasse«, der bortsolgtes for 42 sk. ved en auktion 4. december 1847, kan have været det gamle orgelhus, evt. med tilhørende facade.[63]

2) Leveret 1848 af Johan Andreas Ohrt; muligvis en nybygning med anvendelse af ældre dele fra forskellige instrumenter, bl.a. piber m.v. fra †orgel nr. 1.[164] Dispositionen omfattede ni stemmer, ét manual og anhangspedal:

Manual	*Pedal*
Bourdon [16’]	Anhang
Terts [1 3/5’]	
Oktav 2’	Cymbelstjerne.[165]
Kvint [2 2/3’]	
Fløjte [4’]	
Gedakt [8’]	
Oktav 4’	
Viola de Gamba [8’]	
Principal [8’]	

Facaden (jfr. s. 3477), der oprindelig havde haft en smal underdel med spillebord og ikke kan have hørt til †orgel nr. 1,[166] indgik i overensstemmelse med Ohrts almindelige praksis i et brystningsinstrument med sidevendt spillebord (jfr. det nuværende orgel) og udstyredes, orgelbyggerens sædvane tro, med en kombination af klingende metalpiber (sidetårnene) og attrappiber af træ (midttårnet samt felterne).[167] Klokkespillets drejelige stjerne var anbragt på midtpiben. Orglet opsattes på det nye vestpulpitur. 1874 leverede Ohrt to nye bælge, bygget af orgelbygger J. A. Demant, Århus.[23] Facaden genanvendtes i torgel nr. 3 og derefter (med nye prospektpiber) i det nuværende instrument.

3) 1902, med seks stemmer, bygget af Gebr. Rieger, Jägerndorf, Østrig,[168] med genanvendelse af facaden fra torgel nr. 2, og leveret af Joh. P. Andresen & Co., Ringkøbing.[169] Vindladen var indrettet efter det riegerske transmissionssystem, der gjorde det muligt at uddrage to registre af hver piberække:

Manual
Bordun 16’
Principal 8’
Gedackt 8’ (C-f”: transmission af Bordun 16’)
Salicional 8’
Octav 4’ (C-f”: transmission af Principal 8’)
Dolce 4’ (C-f”: transmission af Salicional 8’)

Manualomfang: C-f”’. To kollektiver (Mezzoforte og Forte).
Mekanisk aktion, keglevindlade.

På vestpulpituret, med spillebord i orgelhusets søndre gavl. I forbindelse med en reparation

1937 ved Emil Nielsen, Esbjerg, installeredes en elektrisk blæser.[13]

Orgelpulpitur i skibets vestende, fra genopbygningen af kirkens indre 1847. Det hviler på fire søjler, to på hver side af midtergangen. Brystningen, hvori orgelfacaden er indfældet, består af et åbent gelænder med krydsende rundbuer på slanke søjler, formentlig leveret af P. Pedersen i Ribe.[63] Pulpituret er malet i tre grå nuancer, søjlerne rødbrune med gyldne detaljer, nok fra 1933 og muligvis en genopmaling af Harald Munks farvesætning fra 1915.[15]

†*Orgelpulpitur,* 1803,[23] hvilende på søjler, hvoraf to solgtes 1847.[63] 1826 omtalt som 'orgelloftet'.[19] †*Pulpitur.* Materiale til et i øvrigt ukendt pulpitur indkøbtes 1777.[170]

Fire ens *salmenummertavler,* til skydenumre, købt 1816,[108] 80×52 cm, kronet af buet topstykke. Sortmalede med hvid skriveskrift på rød baggrund. Alle er nu ophængt i skibet.

Fig. 49. Præsterækketavle nr. 1. Lektortavle opsat 1696 (s. 3479). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Pastorentafel Nr. 1. Lektorentafel errichtet 1696.*

Fig. 50. Præsterækketavle nr. 2, opsat 1769 (s. 3480). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Pastorentafel Nr. 2, errichtet 1769.*

Præsterækketavler. 1) (Fig. 49), lektortavle, opsat 30. okt. 1696,[18] 183×73 cm, lavet af én egeplanke, indrammet af en profileret liste, sandsynligvis med domkirkens †lektorrækketavle som forbillede (s. 482). Nederst er indskåret V og RT, hhv. i venstre og højre hjørne. Den latinske indskrift, dels med versaler, dels med antikva, står med hvidt på sort bund: »Lectores Theologi Ripenses Ædis hujus D(ivi) Andreæ in Wester Wedsted Pastores ab Anno 1555. qvo Ecclesia hæc Lectoratui annexa est:« (Teologiske lektorer i Ribe, præster ved denne kirke, Skt. Andreas kirke i Vester Vedsted, siden 1555 da kirken blev knyttet til lektoratet). Herunder navnene på kirkens præster, der tillige var lektorer i Ribe og residerede der, begyndende med

Fig. 51. Maleri, sandsynligvis udført af Martinus Rørbye, o. 1848, skænket o. 1850 af Marie Margrethe Cecilie Biering af Åstrup, enke efter sognepræst Jørgen Bang (s. 3480). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Gemälde, wahrscheinlich von Martinus Rørbye, um 1848. Eine Stiftung von Marie Margrethe Cecilie Biering zu Åstrup, verw. Pfarrer Jørgen Bang, um 1850.*

Jens Knudsen Holm 1544-55 og sluttende med Peder Terpager 1687-1738, svarende til domkirkens †tavle. Tavlen ophængtes 1696 på korets nordvæg over †skriftestolen (jfr. s. 3474) og var 1766 fremdeles i koret.[109] Nu på skibets nordvæg, vestligst.

2) (Fig. 50), udført 1769, af eg, ca. 203×120 cm, »til de her residerende præsters og deres navns ihukommelse«.[23] Tavlen, der er sammensat af fem planker omgivet af en profileret ramme, har hhv. på siderne og forneden smalle, udsvejfede vinger og lille hængestykke. Øverst et rundbuet topfelt med profileret ramme.

I topfeltet er malet et krucifiks på hvid bund samt en frakturindskrift på dansk: »Har af Guds Naade smaget Døden for alle og Eenhver.« Den latinske indskrift øverst i det rektangulære felt er malet med hvid fraktur på sort bund: »Ab antiqvato Lectoratu Ripensi Pastores Ecclesiæ Wester Wedstadiensis« (Præster ved Vester Vedsted kirke siden afskaffelsen af lektoratet i Ribe). Herunder er med røde bogstaver, dels antikva, dels skriveskrift, gengivet præsternes data, begyndende med Jens Höhne, sognepræst fra 1738, og sluttende med Jørgen Bangs fratrædelse 1838. Blomster og blade på vinger og hængestykke er malet i brune, grå og grønne nuancer. Tavlen hænger nu på skibets nordvæg, vestligst, mellem tavle nr. 1 og 3.

3) Nyere tavle, 182×72 cm, udført som kopi af nr. 1. På sort bund er overskriften malet med rødt, mens præsternes navne, fra 1838 og frem, er gengivet med hvide versaler. Tavlen hænger på skibets nordvæg, som den østligste af de tre.

Maleri (fig. 51), Kristus på korset, skænket o. 1850 af Marie Margrethe Cecilie Biering, Åstrup, enke efter sognepræst Jørgen Bang.[171] Det er usigneret, men iflg. traditionen malet af Martinus Rørbye, muligvis 1848.[172] Maleriet, olie på lærred, 145×85 cm, gengiver den Korsfæstede foran et mørkt landskab, inspireret af sletten ved Akropolis og den romerske kampagne. Kristus, der er korsfæstet med fire nagler, hænger udstrakt på det asymmetrisk placerede kors; i forgrunden knæler en skikkelse med foldede hænder, formentlig Johannes. Farveholdningen er mørk, dog er Kristi legeme oplyst af en stærk lyskilde; Johannes' dragt er rød og blå.

Den nygotiske ramme, 230×125 cm, af eg, har korsblomstprydet kronfrise og hængeornamenter. En tilhørende og tilsvarende *indskriftstavle,* olie på lærred, 66×86 cm, gengiver med hvide versaler på sort bund et bibelcitat: »Hvo som troer paa sønnen,...« (Joh. 3,36). Begge rammer er i blankt træ med forgyldte detaljer. Indskriftstavlen hænger nu under maleriet på skibets nordvæg.

Lysekroner. 1-2) To ens, 1925, kopier efter en ældre krone, hver til 8×2 kærter, formentlig udført af Knud Eibye, Odense. Samme år installeredes elektrisk lys i kirken.[15] Iflg. indskrift

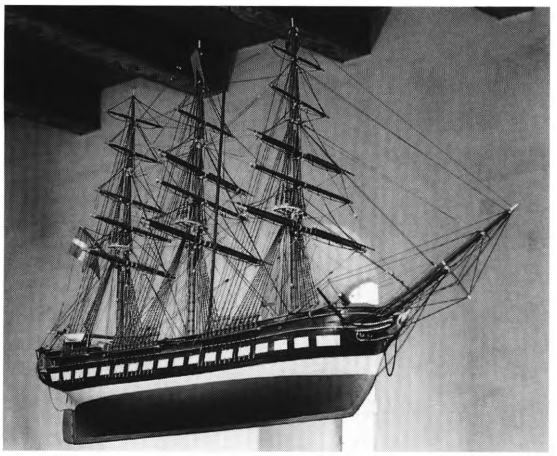

Fig. 52. Kirkeskib »Havfruen«, bygget 1939 af kaptajn B. Clausen Jensen, Ribe (s. 3481). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Votivschiff »Meerjungfrau«, gebaut von Kapitän B. Clausen Jensen, Ribe, 1939.*

med skriveskrift på den østligste krones hængekugle er de 1925 skænket af Jep Peter Lausten til minde om hans forældre, husmand Paust(?) L. Sørensen, †1875, og Ane Jeppesdatter, †1884, og ham selv. 3) Krone til seks kærter, indviet 16. juli 1939, skænket til kirkens våbenhus (tårnrummet) af lysekronefabrikant Emil Thomsen, København, der havde været feriedreng i Vester Vedsted.[173] Hængekuglens indskrift nævner værterne: »Til Minde om Niels og Marie Okholm. Vester Vedsted«. Nu ophængt i sakristiet.
4) Lille krone til otte kærter, iflg. indskrift med versaler på hængekuglen foræret af håndværkere ved restaureringen 1985. I tårnrummet.

†*Belysning.* 1837 omtales olielamper i kirken.[23]

Kirkeskib (fig. 52), 1939, model af orlogsfregatten »Havfruen«, som var bygget 1825, ombygget til koffardiskib 1865. Modellen, der er udført af kaptajn B. Clausen Jensen, Ribe, er skænket af menigheden i forbindelse med præstegårdens 200 års jubilæum 1938; ophængt
4. juni 1939. Skibspapirer er nedlagt.[174] Hænger midt i skibet.

Ligbåre (fig. 53), 1664,[56] fornyet 1779,[23] benene af eg, de yngre dele af fyr, 225 cm lang, 69 cm bred og 66 cm høj.[175] Benene, der forbindes med udsvejfede tværstivere, er rigt ornamenteret med dukatmønstre og – på de nedre klodser
- med bosser. Mellem stigens trin ligger tværbrædder, hvoraf kun det midterste udfylder hele mellemrummet mellem stængerne. Sortmalet med hvide ornamentdetaljer og indskrifter med skriveskrift, der ved restaureringen 1940 blev genopfrisket og nymalet efter Chr. IV.s bibel. Dateringen »Anno 1663« er nymalet på stigens to yderste trin.[176] På tværbrædderne læses: »Beskick dit huus Thi du skal døe. 2. Kong. 20 cap. IV« og »O Menniske Betenck Døden« samt nymalede citater fra Davids salmer (Sl. 146,4) og Johannesevangeliet (Joh. 11,25). Båren benyttes nu som katafalk ved begravelser. Indtil 1779 blev den repareret flere gange, bl.a. 1739[56] og 1753.[23] †*Ligbårer.* To gamle ligbårer er omtalt 1663 og 1686.[56]

Klokker. 1) (Fig. 54) o. 1225, tvm. 76 cm, med lister om halsen og ved overgangen mellem det glatte legeme og slagringen (Uldall s. 12). Omtalt første gang 1663, da klokken fik nyt reb.[56] Ved branden 1845 faldt klokken ned og revnede,[177] en skade, der senere forsøgtes udbedret af kobbersmed Teudt i Ribe.[178] 1924 solgtes klokken til Den antikvariske Samling i Ribe,[80] hvorfra den er generhvervet 1937.[121] Ophængt i slyngebom, vistnok fra 1937, østligst i klokkestolen.

2) 1924, tvm. 96 cm.[13] Om halsen indskrift med reliefversaler: »Støbt af B. Løw & Søn. København 1924«, om korpus: »Kirkeklokke mellem ædle malme for mit hierte mageløs er du« (Grundtvig). Ophængt midt i klokkestolen i vuggebom af støbejern med støberiets navn.

Klokkestol fra 1847, af fyr, med tre fag, dateret ved påsømmet blyplade.

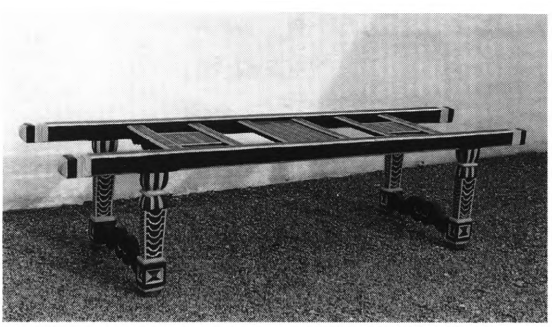

Fig. 53. Ligbåre, 1779, med ben fra 1664(?) (s. 3481). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Totenbahre, 1779. Beine aus dem Jahre 1664 (?).*

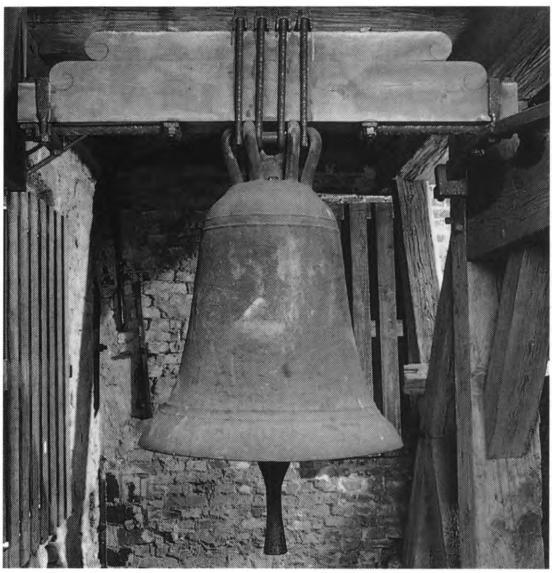

Fig. 54. Klokke nr. 1. fra o. 1225 (s. 3481). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Glocke Nr. 1, um 1225.*

GRAVMINDER

Gravsten. I kirken og på kirkegården er bevaret et betydeligt antal gravsten fra 1700'rne, fortrinsvis lagt over personer fra sognets større gårde. Kun to sten (nr. 7 og 8) har tilsyneladende ligget i kirkens gulv, de øvrige hidrører fra begravelser på kirkegården. 11 sten ligger nu på en skråning øst for koret (fig. 2), resten er placeret i tårnrummet. 1766 omtales fire ligsten med ordinære indskrifter på kirkegården. Flere sten er genanvendt på forskellig vis. 1884 bemærkede Thorvald Bindesbøll blandt de 12 eller 13 ligsten på kirkegården flere, der havde nyindsatte marmorplader med indskrifter.[179]

1) (Fig. 55), o. 1697, over »Han[s] ..., †1697 i Wed[st]ed i hans 35 år, og [hans hustru Ba]rebra, der levede sammen syv år og havde ... og ... datter«, samt »Peder [Pe]dersen Bierum i Sønder Farup«, †i april 17??, fra hvem hun døde efter 35 års og 10 måneders ægteskab. Genanvendt 1873, for gårdmand Jes Nielsen.[180]

Der må være tale om Hans Jensen Rytter, *1662, †14 nov. 1697, og hans hustru Barbara Jensdatter (jfr. †stolestader, s. 3473), døbt 9. feb. 1668, †3. maj 1737. De indgik ægteskab 5. okt. 1690 og fik i dets syv år fem børn, en datter og fire sønner. Peder Pedersen Bierum, *18. maj 1672, †11. april 176(?), var Barbara Jensdatters anden mand, med hvem hun giftede sig 26. juni 1701 og levede med i 35 år og 10 måneder. I ægteskabet fødtes en søn, Peder Pedersen Bierum (jfr. nr. 15).[181]

Gravstenen, af grå kalksten med ortoceratitter, 200×123 cm, er meget nedslidt og forvitret. Af to sekundære udsparinger fra 1873 er en lille foroven, 8×17 cm, nu uden indhold, mens en større midt i stenen, 69×52 cm, har bevaret en marmortavle. Indskrift med reliefversaler i rektangulært midterfelt over Hans Jensen Rytter og Barbara Jensdatter, langs stenens yderkanter over Peder Pedersen Bierum. I hjørnerne medaljoner med evangelistsymboler. Mellem de øvre et englehoved, mellem de nedre en bølgeranke, muligvis tilkommet o. 1760. På kirkegården, øst for koret, som nr. 8 fra syd.

2) O. 1720, genanvendt o. 1842 over »Hans Jens [Jacob]sen Kloster, *11. juni 178(5) i Sønderfarup«, †17. aug. 1842 samme sted.[182] Han indlod sig i ægteskab 4. nov. 1818 med Karen Mads Datter (jfr. gravsten nr. 3) af Kallund (Kalvslund), levede i kærligt ægteskab i 23 år og 9 måneder og avlede med hende syv børn, to sønner og fem døtre. Kun tre døtre levede ved faderens død.

Grå kalksten, 196×126 cm. Rundt om stenens højovale indskriftfelt er en, formentlig oprindelig, indskrift med fordybede versaler, hentet fra 1. Kor. 15,55-57. I feltet er o. 1842 hugget den sekundære indskrift med fordybet skriveskrift. Ovalens nedre del udfyldes af et opbyggeligt vers.[183] I hjørnerne ses de fire evangelister siddende med deres symboler og navne på små skriftbånd. Mellem disse er foroven en delvis forvitret figur, muligvis et englehoved, og et skriftbånd, hvori kun »...AM« kan læses. Et lille fladovalt indskriftfelt forneden er nu uden spor efter indskrift. Stenen er nært beslægtet med gravsten i Henne, Darum og Farup.[184] På kirkegården, øst for koret, som nr. 1 fra syd.

3) O. 1720, genanvendt o. 1829 over »Karen Kloster af Sønderfardrup, *2. april 1790, †1(6). mai 1829«. Afdøde må være identisk med Karen Madsdatter gift med Hans Jacobsen Kloster (jfr. gravsten nr. 2).[185]

Grå kalksten, 182×122 cm, med sekundær indskrift med fordybet skriveskrift i det oprindelige, højovale felt. Stenen, der er meget forvitret, har i hjørnerne siddende figurer, sandsynligvis evangelister. På kirkegården, øst for koret, som nr. 2 fra syd.

4) (Fig. 56), o. 1721, over »tvende af Anders Ibsens (jfr. nr. 7 og 8) børn«, en datter, Anna, *22. marts 1712, der straks døde, og en søn, *1721, som »ikke så dagens lys«.[186]

Den rødlige kalksten, 68×36 cm, med afskårne hjørner, optages af et højrektangulært skriftfelt med fordybede versaler; foroven og forneden englehoveder. Stenen lå tidligere på kirkegården, men opbevaredes fra o. 1925 i tårnrummet.[187] Nu indmuret i sydvæggen smst.

Fig. 55. Gravsten nr. 1 (s. 3482), o. 1697, sandsynligvis over Hans Jensen Rytter, *1662, †14 nov. 1697, og hustru Barbara Jensdatter, †3. maj 1737, samt over Barbara Jensdatters anden mand, Peder Pedersen Bjerrum, *18. maj 1672, †11. april 176(?). Genanvendt 1873, lagt over gårdmand Jes Nielsen. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Grabstein Nr. 1, um 1697, vermutlich für Hans Jensen Rytter und seine Ehefrau sowie ihren zweiten Ehemann. Wiederverwendet für den Hofliesitzer Jes Nielsen, 1873.*

Fig. 56. Gravsten nr. 4 (s. 3483), o. 1721, over to af Anders Ibsens børn. En datter, *22. marts 1712, †samme dag, og en dødfødt søn *1721. Henrik Wichmann fot. 1996. – *Grabstein Nr. 4 für zwei von den Kindern Anders Ibsens.*

5) O. 1725, rødlig sandsten 193×149 cm. Stenen er så forvitret, at man kun aner omridset af et formentlig akantusomvundet, højovalt felt, ornamentikken i sviklerne og en profileret ramme.[188] På kirkegården, øst for koret, som nr. 11 fra syd.

6) (Fig. 57), o. 1733, over »ungkarl Jørgen Hansen af Vester Vedsted, †13. jan. 1733, i hans alders 24. aar, 4 maaneder og 14 dage«. Rød kalksten, 179×109 cm, nu med næsten forvitret indskrift med reliefversaler i højovalt, laurbæromkranset felt, på siderne omgivet af akantus. I hjørnerne de fire evangelister siddende i helfigur. Mellem de nedre evangelister er et cirkulært felt med ulæselig indskrift. På kirkegården, øst for koret, som nr. 4 fra syd.

7) O. 1750, grå sandsten, 160×62 cm, revnet på midten og så nedslidt, at indskriften ikke kan

Fig. 57. Gravsten nr. 6 (s. 3483), o. 1733, over ungkarl Jørgen Hansen †13. jan. 1733, 24 år gammel. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Grabstein Nr. 6 für den Junggesellen Jørgen Hansen, um 1733.*

læses;[189] med højt, ottekantet indskriftfelt, oprindelig med reliefversaler, og englehoveder i hjørnerne. Indtil 1845-47 lå stenen i kirkens gulv, hvorfra den flyttedes til den nuværende plads lige inden for tårnets vestdør.[190]

8) O. 1750, over ukendt kvinde, »en kær hustru, der levede i ægteskab i 37 aar og fik fire sønner«.[191] Grå sandsten, 156×60 cm, med højt, sekskantet skriftfelt med reliefversaler. På stenens midte er skriften meget nedslidt. Mellem skriftfelter på nedre halvdel er et skjoldformet ornament, hvori ses et hjerte eller en vase med fire liljeformede blomster. I de øvre hjørner englehoveder. Sandsynligvis flyttet til tårnrummet 1847. Nu opsat ved vestvæggen, syd for døren.

9) O. 1750, grå kalksten med ortoceratitter, 176×120 cm, med stærkt nedslidt og forvitret ornamentik og indskrift. Inden for en profileret ramme har stenen foroven et indrammet, halvcirkulært felt med en reliefhugget, siddende Kristus med palmegren i højre hånd. På hver side står en engel med sejrskrans i hånden. I sviklerne ligeledes engle med sejrskranse. Det rektangulære indskriftfelt er omgivet af bladranker. På kirkegården, øst for koret, som nr. 3 fra syd.

10) Fra 1700'rne, grå kalksten med ortoceratitter, 179×119 cm. Ornamentik og indskrift meget forvitret. Inden for en glat ramme har stenen foroven et cirkulært relief af den korsfæstede Kristus, muligvis flankeret af to personer (Maria og Johannes?). Det næsten kvadratiske indskriftfelt ender forneden i en dråbeform. I hjørnerne gengives siddende evangelister, de øvre vendt udad, de nedre indad. En næsten kvadratisk udsparing midt i stenen vidner om, at også den er blevet genanvendt i sidste halvdel af 1800'rne. På kirkegården, øst for koret, som nr. 5 fra syd.

Fig. 58. Gravsten nr. 11 (s. 3485), o. 1765, muligvis over Jens Pedersen Bjerrum, *2. aug. 1732, †11. feb. 1766, og hustru Maren Jensdatter Clausen, *5. maj 1732, †14. nov 1782. Henrik Wichmann fot. 1995. – *Grabstein Nr. rum und seine Ehefrau, um 1765.*

11) (Fig. 58), o. 1765, over »Jens Peder...«. Rød kalksten, 181×108 cm, med nedslidt og forvitret ornamentik og indskrift med reliefversaler. Inden for den glatte ramme er et lille, laurbæromkranset, højovalt felt, der på hver side holdes af en engel. Herover ses tre mindre indskriftmedaljoner, en liggende oval, hvor dele af navnet kan læses, omgivet af nyreformede med citater, det højre muligvis fra Rom. 3,24. Øverst ses et rektangulært korsfæstelsesrelief, flankeret af to svævende engle, der bryder den ydre indramning med deres fødder. På kirkegården, øst for koret, som nr. 7 fra syd.

12) (Fig. 59), o. 1765, over »Andreas Hans Christiansen, farver i Sønder Farup, †18.juni 1765, i hans 26. aar«.[192] Trapezformet grå kalksten, 150 cm høj, forneden 63 cm bred. Indskrift med reliefversaler i højovalt felt begyndende med citat fra Åb. 12,11. Stenens øvre del er brækket diagonalt af, men må, efter resterne at dømme, have haft en laurbæromkranset medaljon flankeret af engle. I sviklerne forneden ses bladornamenter. På kirkegården, øst for koret, som nr. 9 fra syd.

13) O. 1770, over »...h..s Christiansd[att]er af Farup«, *dec. 1751, †17??.[193] Rødlig, forvitret kalksten, 180×106 cm. Det højovale, laurbæromkransede indskriftfelt med reliefversaler krones af et englehoved, flankeret af engle med palmegrene. Nederst flankerer to dydefigurer, Troen til højre, Håbet til venstre, en grenprydet fladoval medaljon, fra hvis indskrift kun kan tydes »sov«. På kirkegården, øst for koret, som nr. 6 fra syd.

14) (Fig. 60), o. 1771, over »Studiosus Philosophiae Peder Pedersen Bierrum«, *22. nov. 1733 i Sønder Fardrup, †26. nov. 1771 (søn af Peder Pedersen Bierum og Barbara Pedersdatter jfr. nr. 15).[194] Rødlig kalksten, 178×115 cm. Stenes profilindrammede indskriftfelt med reliefversaler, titel og navn dog med kursiv, har indskårne, buede hjørner. Dekorationen består af akantusornamenter over og under indskriften, i hjørnerne foroven rosengrene,[195] i hjørnerne forneden siddende dydefigurer, Troen (tv.) og Håbet. Fra 1847 på kirkegården, 1985 nedlagt i tårnrummets gulv, i sydvestre hjørne.

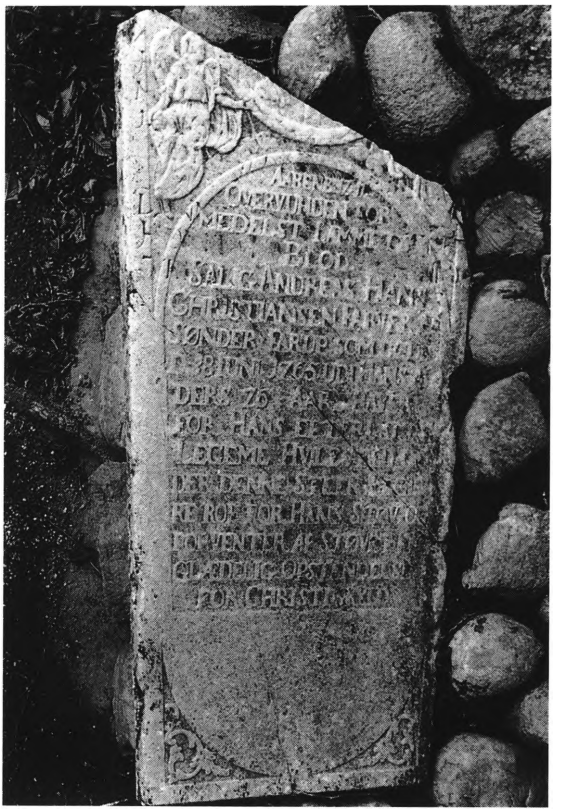

Fig. 59. Gravsten nr. 12 (s. 3485), o. 1765, over Andreas Hans Christiansen, farver i Sønder Farup, *1739, †18.juni 1765. Henrik Wichmann fot. 1995. -
Grabstein Nr. 12 für Andreas Hans Christiansen, Färber in Sønder Farup, um 1765.

15) (Fig. 61), o. 1771, over »Peder Pedersen Bierum af Synder Farup«, †20. dec. (1771), (søn af Barbara Jensdatter og hendes anden mand Peder Pedersen Bierum, jfr. gravsten nr. 1) og hans kære hustru Barbara Peders (datter), †jan. (1738) i hendes alders 38. år og 9 måneder. De levede sammen i kærligt ægteskab i seks år og ni måneder og velsignedes med tre sønner (jfr. sten nr. 14) og (to) døtre.[196] Grå kalksten, 185×123 cm. Laurbærkranset, højovalt indskriftfelt med reliefversaler inden for glat ramme. Øverst er laurbærkransen draperet med et klæde. Herover gengives i relief den sejrende Kristus, der trædende på slangen velsigner med højre hånd. På hver side af Kristus ses en engel, som holder en stor skriftrulle og peger på et bibelcitat, skrevet med fordybede versaler, det venstre ulæseligt, det højre fra 1. Kor. 15,43. I sviklerne siddende evangelister med deres symboler. 1847-1985 på

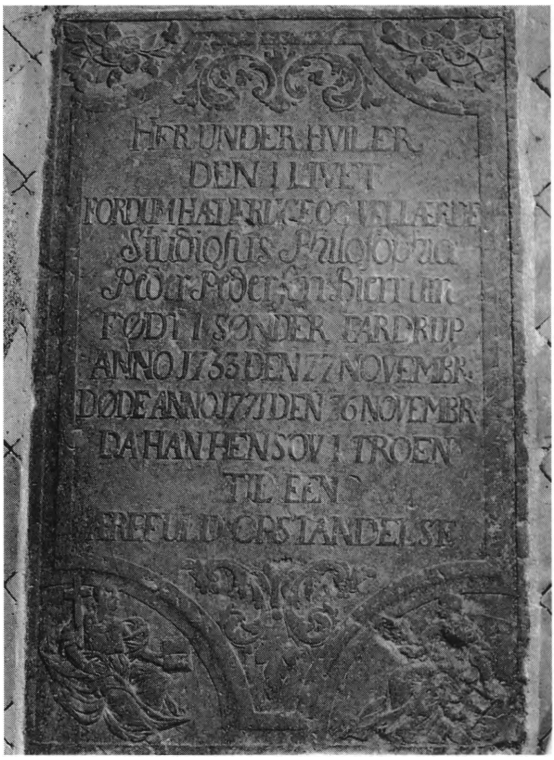

Fig. 60. Gravsten nr. 14 (s. 3485), o. 1771, over student Peder Pedersen Bjerrum, *22. nov. 1733, †26. nov. 1771. Henrik Wichmann fot. 1996. – *Grabstein Nr. 14 für den Studenten Peder Pedersen Bjerrum, um 1771.*

kirkegården, nu i tårnrummets gulv, i sydøstre hjørne.

16) Fra 1700'rnes sidste tredjedel,[197] genanvendt, sandsynligvis 1820, over gårdbruger Anders Lassen Nielsen, *7. feb. 1760, †19. nov. 1820, der indtrådte i ægteskab med Mette Jens Datter 26. okt. 1787. »Han var den ömmeste Ægtemand/Syv Börns kierligste Fader«.[198] Grå sandsten, 209×124 cm. I højovalt felt gengives indskriften med skriveskrift i relief. Samme skrift er benyttet til et citat fra Luk. 12,37 i en lille liggende oval øverst på stenen og til et vers på fire linjer i et nedre felt med indskårne, buede hjørner.

»Efter en Kort Vandring
Haaber de her Efterladte
At samles med Ham
Den gode Mand og Fader«.

I sviklerne ses lette akantusornamenter. På kirkegården, øst for koret, som nr. 10 fra syd.

En †*gravsten* i mange dele er o. 1982 fotograferet øst for koret.[199]

Begrav elsesskjold (fig. 62), o. 1850, af jernblik. Ovalt, hvælvet blikskjold, der har været til at binde på alterlysene, givet i forbindelse med begravelse.[200] Tidligere omgivet af stråler og spiralsnoede bånd, hvoraf kun små rester er bevaret. Øverst Guds øje i trekant omgivet af strålekrans.[201] Fuld højde 43 cm, største bredde 23 cm. Indskriften ødelagt af rust. Beslægtede skjolde kendes bl.a. fra Varde S. Jacobi og Folding (s. 936 *nr. 1 og s. 2870). Nu på skibets loft.

Kirkegårdsmonumenter af træ. 1) (Fig. 63a), o. 1819, over Niels Davidsen af Wester Wested, *8. aug. 1762 i Nørtarb (Nørtarp), Strille (Strellev sogn, Ringkøbing amt), †25. sept. 1819, gift 23. jan. 1784 med Anne Lauridsdatter (jfr. nr. 2). Monumentet, en sjælden type, af form som en

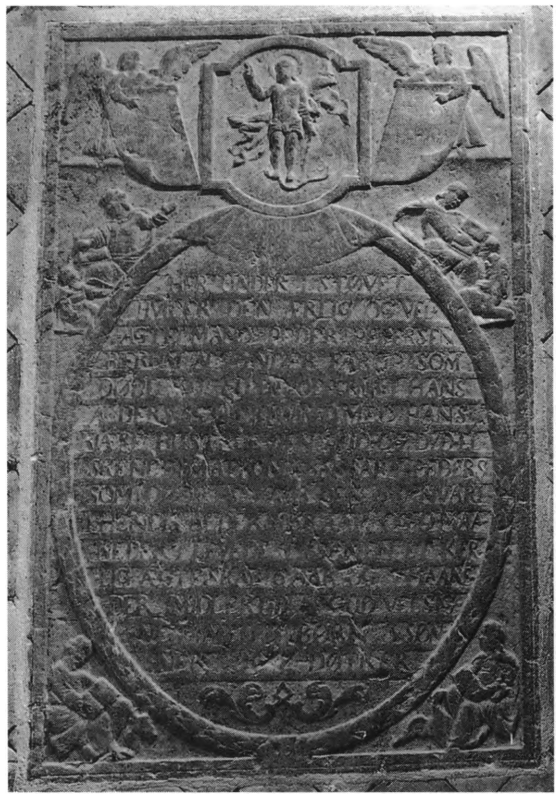

Fig. 61. Gravsten nr. 15 (s. 3485), o. 1771, over Peder Pedersen Bjerrum, *1701, †20. dec. 1771, og hustru Barbara Pedersdatter, *1699, †6. jan. 1738. Henrik Wichmann fot. 1996. – *Grabstein Nr. 15 für Peder Pedersen Bjerrum und seine Ehefrau, um 1771.*

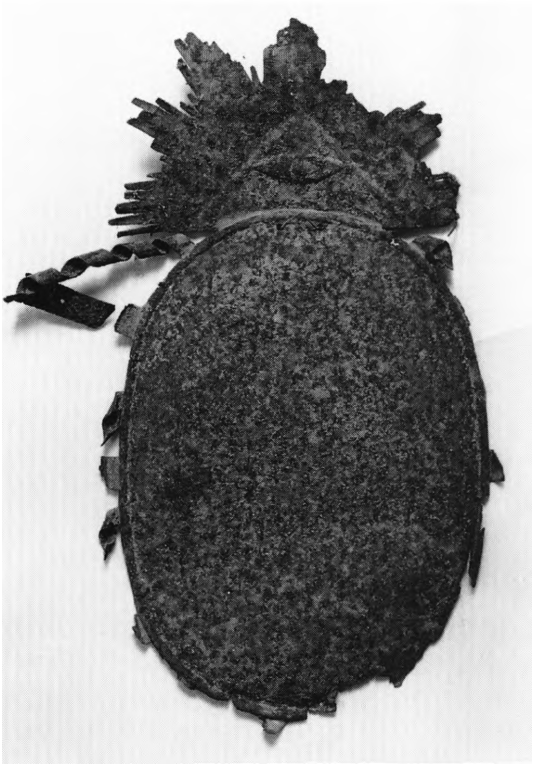

Fig. 62. Begravelsesskjold, o. 1850 (s. 3486). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Sargschild, um 1850.*

stele, er skåret i egetræ, højde 167 cm, største bredde 28 cm; det har været nedgravet lodret, så kun de øverste 127 cm var over jorden. Øverst på stelen er en vifteformet palmet, herunder et højovalt indskriftfelt med malet indskrift med skriveskrift, nu næsten udvisket, men som kunne læses 1942.[202] Indskriften afsluttes med første vers af salmen »Grav, jeg venter dig med Længsel«.[203] Nederst et kranium over korslagte knogler. Konserveret med linolie.[13] Nu i tårnrummets sydvestre hjørne.

2) (Fig. 63b), o. 1824, over Ane Laustdatter af Wester Wested, †1824, gift med Niels Davidsen (jfr. nr. 1). Af samme type og udformning som ovenstående, 181 cm høj, 24 cm bred, højde over jorden 124 cm. Nederst i indskriftfeltet en ulæselig indskrift, 1942 identificeret som sjette vers af salmen »Far, Verden, Farvel!«.[204]

†*Kirkegårdsmonument,* af sten, sat over Hans Jørgen Bang, *18. febr. 1728, †28. febr. 1806, sognepræst i Vester Vedsted, »i sit 26de aar blev han kaldet til religiøs lærer«, levede 26 år i ægteskab med Maren Sophie Welleius og tilbagelagde de sidste 26 år som enkemand.[205] Af form som en bautasten.[68] Indskriften var på en højoval marmortavle; på stenens bagside stod: »Sand broderkærlighed satte dette minde«. Monumentet væltede og knustes under stormen 20. feb. 1962.

Indskriftstavler fra †*kirkegårdsmonumenter.* På en høj nordøst for koret er samlet et stort antal tavler fra ældre gravminder, heraf fire fra før 1850. Hertil kommer én, der fremdeles ligger på familiegravstedet syd for tårnet (nr. 5).

1) O. 1766, over Kiersten Iannicks Daatter, *1. nov. 1764, †15. nov. 1766.[206] Rødlig sandsten, 47×47 cm. Tavlen, hvis indskrift står med

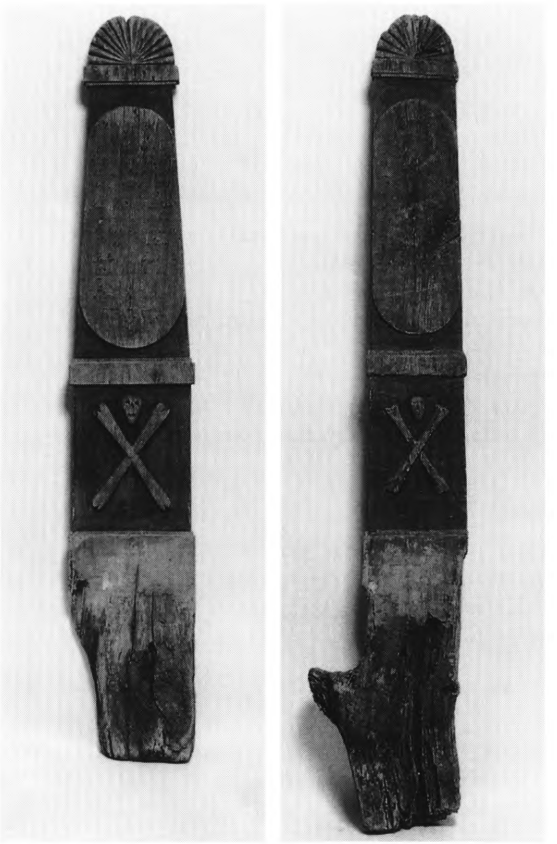

Fig. 63a-b. Kirkegårdsmonumenter af træ (s. 3486), sat over et ægtepar. a. O. 1819, over Niels Davidsen, *8. aug. 1762 i Nørtarp, Strellev sogn, Ringkøbing amt, †25. sept. 1819 i Vester Vedsted. b. O. 1824, over Ane Laustdatter, *1. maj 1766, †6. aug. 1824. Henrik Wichmann fot. 1996. – *Hölzerne Friedhofsmonumente für ein Ehepaar. a. Niels Davidsen, um 1819. b. Ane Laustdatter, um 1824.*

reliefversaler, er i hvert af de øvre hjørner udsmykket med en blomst, muligvis en rose;[195] under indskriften en blomsterranke. Nu på højens sydside, i øverste række, som nr. fire fra vest.

2) O. 1780, over »Maren Hans Lavrits kone af W(ester) Wedst(ed)«, †30. dec. 1780 i hendes 28. år, »og 2 dage efter Jul havde fød en dødfød Daat(ter), som blev begraven i kisten med hende«.[207] Grålig sandsten med rosa skær, 46×46 cm. Indskrift med reliefversaler. Nu på højens sydside, i øverste række, som nr. tre fra vest.

3) O. 1846, over Han? ... Poulsen, *30. juli 1828, †28. april 1846. Lys grålig sandsten, 68×46 cm. Indskrift med fordybet skriveskrift, den sidste linje er et citat fra Joh. 13,7. Nu på højens sydside, i nederste række, som nr. tre fra vest.

4) O. 1846, over ukendt mand, †19. juli 1846 i »Vestervedsted«, gift anden gang 8. jan. 18?? med »Anne J... Pedersen af Østervedsted«. Rødlig skifer, 55×56 cm. Indskrift med fordybet skriveskrift, herunder et vers. Nu på højens sydside, i nederste række, som nr. fire fra vest.

5) O. 1854, over Jørgen Hansen, *16. april 1806, †9. maj 1854. »Indgik i Ægteskab den 30 Mai 1840 med Anne Marie, Enke efter afdøde Niels Andersen i Ocholm og velsignedes med 3 Børn, hvoraf 2 hjemkaldtes til Herren og kort efter døde deres Moder«.[208] Gift anden gang 9. nov. 1850 med Bodil Marie Østergaard fra Lundsmark og havde med hende to børn. Rødlig skifer, 56×56 cm. Indskrift med fordybet skriveskrift, herunder et vers. Nu på kirkegården, syd for tårnet, på Okholms familiegravsted.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur til s. 54f. Endvidere er benyttet:

LA Vib. Ribe Bispearkiv. Div. kirkeregnskaber A. 1591-1673 (C 4.1390). Kirkeregnskaber for Tørninglen 1625-1842 (C 4.1391-97). Kirkeregnskaber for Tørninglen B. 1843-49 (C 4.1398). Kirkeregnskaber for Tørninglen 1865-99 (C 4.1423). Indkomne breve fra Ribe amts søndre provsti 1813-65. LA Åbenrå. Arrild kirke. Liber daticus (jfr. DK. SJyll. s. 1279). Stadtarchiv Flensburg. Mollers samlinger. Indberetninger til Thurah 1754. Ved embedet. Tiendeprotokol samt enkelte løse dokumenter 1663-1914, Liber daticus 1845-1852 samt beskrivelse af kirken 1870, Betingelser for arbejde udført 1847 efter branden 1845, Liber daticus 1853-1948, Menighedsrådets forhandlingsprotokol 1904-1941, Dagbog 1949-1987.

NM2. Håndskrifter. F. Uldall: Om de danske landsbykirker IV, 1886, s. 133f. og VII, 1886, s. 224f.

- Notebøger. Abildgaard XI, 12, Jacob Helms I, 70f., V, 101, IX, 147f. – Indberetninger. Jacob Bang 1808 (inventar, gravminder), Jacob Helms 1873 (bygning, inventar, gravminder), Thorvald Bindesbøll 1884 (bygning, gravminder), Kirsten Weber-Andersen 1942 (bygning, inventar, gravminder) og 1945 (gravminde fra 1771), Anne Bolette de Saint-Aubain 1968 (gravminder), Svend Lykkeberg og Stig Hornshøj-Møller 1969 (gravminder), Mogens Larsen 1978 (gulv i kor og loftsbrædder, kalkmalerier, inventar), Stephanie Noerbel og Bent Mørkenborg 1983 (prædikestol, lydhimmel, ramme til Rørbyemaleri og indskriftstavle, sidealterfigur), Barbara Berlowicz 1983 (Rørbyemaleri) og Jette Madsen 1983 (indskriftstavle), Søren Bernsted 1984 (altertavlemalerier på lærred 1802, 1847 og 1926), Niels Bonde 1984 og 1996 (altertavlepredella, dendrokronologi), Bent Mørkenborg 1985 (altertavle), Stephanie Noerbel 1986 (loftsbrædder, altertavle inkl. figur fra 1708, predella), Martin Ellehøj og Steen Tullberg 1995 (gravminder).

Tegninger og opmålinger. Plan, snit, opstalter, detaljer og prospekt 1884 (Th. Bindesbøll). Plan og snit 1977 (Søren Gottfred Petersen). Planer, snit og detaljer 1982 (Rolf Graae).

Litteratur. Jacob Helms: Danske Tufstenskirker I-II, 1894. P. C. Andreasen: Bidrag til Vester Vedsted Bys og Kirkes Historie, i ÅrbRibe 1923-27, s. 309-74 (Andreasen 1923-27). Svend B. Troelsen: Vester Vedsted sogns slægts- og ejendomshistorie I-III, 1992.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting og Sissel F. Plathe, beskrivelse af bygning og kalkmalerier ved Mogens Vedsø, inventar og gravminder ved Sissel F. Plathe og Ole Olesen (orgler). Tysk oversættelse: Bodil Moltesen Ravn. Redaktionen afsluttet 1999.

[1] Oldemoder, s. 108.
[2] Oldemoder, s. 222f.; ActaPont. III, 2255, 2285.
[3] P. Terpager: Ripæ Cimbricæ seu Urbis Ripensis in Cimbria sitæ Descriptio, 1736, 222f.; Repert. 2. rk., 450; ActaPont. III, 2255.
[4] Repert. 2. rk. 2572. Det er uklart, om en præst, Niels Ræv, som i 1400'rne skænkede gods til kirkens bygning, var sognets præst, eller om han eventuelt var identisk med sognepræsten Niels Ræv i Løjt († før 1456). Oldemoder, s. 86; Repert. 2. rk. 588.
[5] Repert. 2. rk. 3680, 10128.
[6] Oldemoder, s. 106. Se også J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse I, 1869, s. 417f.
[7] LA Vib. Ribe bispearkiv. Ribe domkirke 1530-1749 (C 4.88). Jfr. DK. SJyll. s. 32, 38f. og H. V. Gregersen: Reformationen i Sønderjylland, Aabenraa 1986, s. 63f., 136f.
[8] Holger F. Rørdam: Danske Kirkelove I, 1883, s. 480.
[9] Jfr. Kronens Skøder V, 136.
[10] Danske Sagn III 416, s. 80.
[11] DaFolkemSaml. 1930/5 2708 Davidsen.
[12] Sidstnævnte del af kirkegården ligger på lavere terræn og prydes af en lille dam, der er omgivet af birketræer.
[13] Ved embedet. Liber Daticus 1853-1948.
[14] LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkeregnskaber for Tørninglen 1865-99 (C 4.1423).
[15] Ved embedet. Menighedsrådets forhandlingsprotokol 1904-41.
[16] Sandsynligvis samtidig med nedrivningen s.å. af præstegårdens nordre længe. Note 15.
[17] LA Vib. Ribe bispearkiv. Diverse kirkeregnskaber A. 1591-1673 (C 4.1390).
[18] Ved embedet. Tiendeprotokol og P. C. Andreasens optegnelser, u.å.
[19] LA Vib. Ribe bispearkiv. Indkomne breve fra Ribe amts søndre provsti 1813-65.
[20] Ved embedet. Dagbog 1949-87.
[21] Ved nedrivningen fandtes i den søndre en stump sammenfoldet blyplade indeholdende et fortæret avisudklip samt nogle mønter, der mentes at være slået under nævnte konge. Note 20.
[22] LA Vib. Ribe stiftsprovsti og Ribe-Gørding hrd.s provsti. Synsprot. 1862-1911 (C 37.3-6).
[23] LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkeregnskaber for Tørninglen 1625-1842 (C 4.1391-97).
[24] Jfr. Helms: Tufstenskirker, s. 125-26.
[25] Sml. Vilslev, s. 3111.
[26] Beskrivelsen refererer til nuværende opstilling i tårnrummet, jfr. ndf. og note 27.
[27] Ifald karmstenen har været anbragt inden for en fals, har den udekorerede del af forsiden været helt eller delvist dækket af foranliggende murværk. Med en sådan placering kan det ikke afgøres, om stenen har siddet i dørens østre eller vestre side.

Fig. 64. Karmsten fra skibets syddør, opstillet i tårnrummet (s. 3442). Henrik Wichmann fot. 1996. – *Stein von der La*

Den udhugne fals i hjørnet kan imidlertid tydes således, at karmstenen har siddet fremme i murflugten, idet tilsvarende udhugninger i Seem (s. 3393, fig. 13) formidler overgangen mellem karmsten og sokkel – i så fald har stenen været anbragt i dørens østside, og den er nu opstillet med nedre ende opad.
[28] Der er bevaret ca. 9,25 m apsissokkel, hvilket, under forudsætning af, at apsiden har haft halvcirkulær plan, svarer til en diameter på ca. 6 m. Af korsoklen er bevaret ca. 18 m; hvis bygningens ydre murflugter, sædvanen tro, har flugtet med skibets indervægge, kan koret rekonstrueres som en kvadratisk bygning ca. 8×8 m.
[29] Det har hidtil været antaget, at dette arbejde blot omfattede en forlængelse mod øst af det oprindelige kor, jfr. Helms: Tufstenskirker, s. 125 og Ebbe Nyborg: Kirke – sognedannelse – bebyggelse. Nogle overvejelser med udgangspunkt i et bebyggelsesprojekt for Ribeområdet, i hikuin 12, Højbjerg 1986, s.

21-23. Dette kan imidlertid ikke være tilfældet, idet der ikke kan påvises byggeskel mellem korets to fag, ligesom det klart fremgår, at korets langmure – i hvert fald for den øvre dels vedkommende – er sekundære i forhold til triumfmuren.

30 Det kan ikke udelukkes, at der tillige er tilført nedrivningsmaterialer fra skibet, hvor i hvert fald vestgavlen og formentlig tillige nordmuren synes genopført i tegl for den øverste halvdels vedkommende. Den skalmurede sydmurs ældre materialefordeling kendes ikke.

31 På murkronens inderside optræder en karakteristisk teglsten med brunrød, smuldrende overflade og sort kerne, der genfindes på indersiden af skibets sekundære vestgavl.

32 Nu udfyldt af en retkantet granitsokkel, der hidrører fra seneste restaurering, da den oprindelige tærskelsten fjernedes.

33 Ved en restaurering af koret 1914 angives en flaske med forskellige stedlige oplysninger at være »nedmuret« i denne niche, jfr. note 15.

34 Det kan på det forhåndenværende grundlag ikke helt udelukkes, at gavltrekanten kan være ommuret på et senere tidspunkt i middelalderen.

35 Det ses, at gavlen er opmuret mod den vestre af korets loftsbjælker, der endnu er bevaret, omend rykket lidt mod øst.

36 Helms: Tufstenskirker, s. 166-67.

37 DK. SJyll. s. 868 og 1371.

38 Friseafsnittet fortsatte ubrudt i kort afstand hen over stikket af det mellem 1845 og -85 gennembrudte vindue (sml. s. 3456), hvilket næppe havde været muligt, hvis frisen var ældre end stikket.

39 Grundet den ringe dybde, ca. 5 cm (mod normalt en halv sten, dvs. 12-14 cm), syntes blændingernes bund, ved en umiddelbar betragtning, at have været opmuret uden forbandt med det omgivende murværk; de kunne derfor opfattes som tilmurede åbninger. En udhugning i søndre blændings nordside efterlader dog ingen tvivl om murværkets samtidighed.

40 Nordsidens vestligste lisén, hjørnelisénen, har til sammenligning en bredde af blot 90 cm. Det er derfor næppe heller sandsynligt, at blændingerne udgik fra sokkelhøjde og rejste sig i murens fulde højde.

41 Helms: Tufstenskirker, s. 125-26. Sml. Kalvslund, s. 3350.

42 Sml. Vilslev, s. 3120-21, hvis rundbuede blændinger i korets langmure formentlig må henføres til en ombygning i anden fjerdedel af 1200'rne (sandsynligvis hen mod slutningen), samt Hjortlund og Kalvslund, s. 3313 og 3350.

43 Dette træk underbygger en datering af overhvælvningen til 1300'rne.

44 En enkelt kvader – ved sydvesthjørnet – er udstyret med en rille langs overkanten.

45 Disponeringen behøver ikke nødvendigvis at være analog med langsiderne. En udformning med to smallere nicher flankerende en oprindelig dør kan også tænkes, jfr. Henne, s. 1243.

46 Alene af denne årsag fremgår, at tårnbuen, der når langt op over dette niveau, må være senere indsat.

47 Dette år indrettedes ny adgang fra orgelpulpituret til skibets loftsrum samt yderligere en lem i loftet til indhejsning af byggematerialer, jfr. ndf. Døren er sandsynligvis yngre end disse arbejder.

48 Stikkene er formentlig anbragt sammenfaldende med en oprindelig indkragning i gavlens murtykkelse. Herved er opnået, at der blot skulle foretages en begrænset udhugning i murværket omkring stikkenes laveste dele.

49 De fire bomhuller i øst er disponerede under hensyntagen til skibets tagryg.

50 Beslægtede træk udvises også af tårnene i Hjerpsted og Døstrup (DK. SJyll. s. 1388 og 1506).

51 Den »knækkede« smig kendes tillige fra nogle kirker i Frederiksborg amt. I Nørre Herlev ses den i tilknytning til i øvrigt traditionelt udformede rundbuede, smigede vinduer i vestforlængelsen, der dateres til o. 1200. Desuden genfindes den i hhv. vestforlængelsen i Ølsted og korudvidelsen i Torup, her i forbindelse med fladbuede stik; disse to dateres til o. 1400 eller muligvis ældre (DK. Frb. s. 1938 og 1960 note 12, samt s. 1530 og 1641).

52 Ved embedet. Betingelser for arbejde udført 1847.

55 Note 23. Muligvis før 1796, idet glarmesteren dette år indsætter et vindue i sakristidøren.

54 Ved opmuringen af denne skjoldbue synes korets facadeskal delvis borthugget, idet vægpartiet under buen er trukket ca. 10 cm tilbage i forhold til korets nordre murflugt (sml. Vilslev, s. 3121).

55 Formålet hermed er uvist, idet det relativt lavt anbragte hvælv med lethed kunne rummes inden for det oprindeligt planlagte tagværk.

56 Ved embedet. Tiendeprotokol.

57 Det kan ikke afgøres, om nedblændingen er foretaget i nordre †våbenhus' funktionstid eller først i tilknytning til dets nedrivning 1739.

En bevaret *dørfløj (s. 3475), der dateres til 1575-1600, passer i bredden nøje til denne sekundære døråbning. Hvis dens manglende del, der i givet fald må regnes som den øvre, rekonstrueres som halvcirkulær, er også højderne overensstemmende. Døråbningen fremviser rester af stabler i højre side – vestsiden; vendes fløjen med udsmykningen udad, synes også denne hængslet i højre side, idet et muligvis oprindeligt nøglehul ses i venstre side. Disse iøjnefaldende sammenhænge medvirker dog ikke til datering af døråbningen, idet den kan være opmuret senere under hensyntagen til en ældre, ved kirken opbevaret dørfløj.

58 Tilmuringen var udført af tegl lagt i ler.

59 De omtalte arbejder kan, som nævnt, ikke nøjere tidsfæstes, men 1738 forudsås, at der ville blive plads til flere stolestader i kirken, når våbenhuset flyttedes til kirkens sydside og norddøren tilmuredes, jfr. note 56; indskrænkningen af dørens størrelse er derfor sandsynligvis udført før dette tidspunkt.

60 Skibets tagværk er middelalderligt, og dette gælder formentlig tillige i vid udstrækning loftsbjælkerne.

61 LA Åbenrå. Arrild kirke. Liber daticus (jfr. DK. SJyll. s. 1279).

62 Middelalderlige tagværker er bevaret over både kor og skib.

63 LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkeregnskaber for Tørninglen B. 1843-49 (C 4.1398).

64 Ved embedet. Liber Daticus 1845.

65 Note 14 og 22.

66 Den yderste i hver ende samt den midterste over de senere indbyggede hvælvs gjordbue.

67 NM, D 1304-06. Udtaget af hhv. spærskoene i 2. og 4. fag fra vest samt murrem. Prøven i 4. fag dateredes oprindelig på universitetet i Hamborg til efter 1217. Prøveresultatet er senere korrigeret, jfr. NNU rapport nr. 15, 1994.

68 Ved embedet. P. C. Andreasens optegnelser, u.å.

69 Arbejdet angives ved plader med firmanavn og årstal på samtlige tagflader, to på hhv. kor, skib og sakristi, samt fire på tårnet.

70 B T står sandsynligvis for blytækker, sml. Kalvslund, s. 3371, note 33.

71 Det er sandsynligvis den samme skorsten, der var placeret i våbenhuset, og som ommuredes 1788, sml. s. 3453.

72 Note 19. Sml. Farup, s. 3308, note 30.

73 De samme ni fag, der omstøbtes 1774?

74 Note 15 og 81.

75 Opbevares nu i loftsrummet.

76 Snedker Chr. Knudsen i Ribe fremstillede nævnte år »korgelænder, korgulv og altertavle«, jfr. note 63.

77 I forbindelse med den nævnte restaurering ønskedes det vestre vindue flyttet 1¼ alen mod øst, jfr. note 63, men selv med en placering den nævnte afstand længere mod vest ville dette vindue blive delvis dækket af våbenhusets vestre tagflade (sml. fig. 7a). Ved restaureringen 1980-85 konstateredes i øvrigt, at vinduerne syntes at være yngre end skalmuren.

78 Formstenene kunne også have fundet anvendelse i en døråbning, men de fire kendte døre, to i koret og to i skibet, synes ikke ombygget i den aktuelle periode. En anvendelse i en eventuel oprindelig eller ombygget dør i tårnet synes heller ikke sandsynlig, men kan dog ikke helt udelukkes.

79 Note 17 og 23.

80 Ribe Stiftstidende, 1. okt. 1942.

81 Note 56. Den omtales i forbindelse med udgifter til det året før opførte våbenhus, uden at det dog klart fremgår, hvorvidt den var eller blev opsat på dette.

82 Afskrift 1979 ved pastor emeritus Kristian Eskildsen, i NM.

83 Brev fra arkitekt Rolf Graae 6/11 1984, NM2 korrespondanceark.

84 Stadtarchiv Flensburg. Mollers samlinger. Indberetning til Thurah 1754.

85 Note 84 og Abildgaards notebog nr. 11, s. 12 (105).

86 Bodil Pedersdatter var gift med ringer og kirkeværge Hjuler Andreas Jensen.

87 Note 13. Æsken nedlagdes 5. aug. 1943, umiddelbart inden pastor J. M. Jensen forlod sognet. 1938 blev helgengraven, der efter branden var blevet fyldt med mørtel, oprenset af bygmester Chr. Bruun, Vester Vedsted.

88 Vestkysten, Ribe 8. juni 1985.

89 Note 56 og 68. Der er formentlig tale om Karen Michelsdatter, Tocke Pedersen Bierums tredje hustru. Troelsen, bd. 3, s. 66.

90 Nuværende kors er fra 1984. Det tidligere kors, fra 1857, er gået tabt. Dette var 1916 erstattet af endnu et †kors, udført af lærer Peter Bolsen.

91 Note 13. Figuren restaureredes 1942 af H. Munk, efter at nye arme og fødder samt sejrsfane af bemalet læder var tilsat af snedkermester Hans eller Einer Dau og billedskærer Larsen, Ribe.

92 En dendrokronologisk undersøgelse gav det resultat, at sidste årring kan dateres til 1343, hvortil skal lægges mindst 20 år. Træet formodes derfor at være fældet efter 1355 og sandsynligvis inden 1375. NM. NNU j.nr. A 6115, 1996.

93 V. Thorlacius-Ussing: Danmarks billedhuggerkunst fra oldtid til nutid. 1950, s. 93f.

94 Se Norbert Wolf: Überlegungen zur Entstehung, Funktion und Verbreitung der deutschen Schnitzretabel, i Figur und Raum. Mittelalterliche Holzbildwerke im historischen und kunstgeographischen Kontext. Udgivet af Uwe Albrecht und Jan von Bonsdorff. Berlin 1994, s. 104.

95 Indskrift på tavlens bagside, sydligst: »Istandsat Aar 1942 H. Munk.«

96 Indskrifterne er ikke synlige på fotografier, taget inden restaureringen 1942.

97 1942 omtales, at tavlen tidligere havde stået hvid på blå baggrund, de mindste figurer var angiveligt malet helt hvide.

98 Note 23. I regnskaberne omtalt som »Andr. Jürggensen fra Roager«. Andre arbejder fra hans hånd findes i Rejsby (1803) og Døstrup (1800), (DK. SJyll. s. 1156 og 1510).

99 Personerne rundt om bordet er tydeligt hentet fra Merians bibel 1627, se Christie: Ikonografi 2, s. 96, der også må have været forlæg for titelbladet i Chr. IV. s bibel fra 1647. Forgrundsfiguren må være hentet andetsteds fra, dog genfindes den i et nadvermaleri fra Faster (Ringkøbing a.), nu i Ringkøbing Museum (mus.nr. 301).

Fig. 65. Oblatæske, købt 1891, detalje, tre ens stempler med Ribes byvåben under bunden (s. 3465). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Oblatendose, kauflich erworben 1981. Detail mit drei gleichen Ripener Stadtwappen an der Unterseite.*

100 Allerede påpeget af Helms 1863, Helms notebog nr. 9, s. 148.

101 Note 15 og 79.

102 Præsten antog 1808, at gengivelsen af en morian i tavlen kunne have forbindelse med Ap.G. 8,27.

103 J. Helms notebog nr. 5, s. 101.

104 Erik Lassen: Dansk Kunsthistorie, bd. I, 1972, s. 228, og Paul Portmann: Meister Bertram, Zürich 1963.

105 Note 56 og 68. 1983 registreredes huller mellem skibets to østre vinduer, måske efter træklodser til ophængning. Brev fra arkitekt Rolf Graae, 14. april 1983, i NM2, korrespondanceark.

106 I sine notebøger (nr. 1, s. 70 og nr. 5, s. 101) formodede J. Helms, at nogle middelalderlige figurer i Ribe domkirke, i kapellet under tårnet, er kommet fra Vester Vedsted kirke: »Et krucifiks med sidefigurer, alle tre med lærredsbeklædning«.

107 Salgssummen var 18. rdl. Helms: Tufstenskirker, bd. 1, s. 126 samt bl. 91, 112. Se også Andreasen 1923-27, s. 335-337. Iflg. P. C. Andreasens barndomserindringer, nedskrevet i 1920'rne, lå de mange store figurer på rad og række på bakkeskråningen vest for kirken inden den omrejsende, jødiske opkøber kom og hentede dem i sin vogn.

108 Note 23 og 56.

109 LA Vib. Præsteindberetninger til biskop J. Bloch, 1766 (C 4.773).

110 J. Helms notebog nr. 1, s. 70.

111 Helms: Tufstenskirker, bd. 1, s. 126.

112 Note 110. Her omtales sidefigurerne til korbuekrucifikset, Johannes og Maria i solgisel, men da denne fremstilling normalt ikke forekommer i en krucifiksgruppe, kan der være tale om en sammenblanding.

113 Se Andreasen 1923-27, s. 335-337.

114 Brev fra J. Helms til J.J. A. Worsaae, 30. sept. 1854. Fotokopi i NM2.

115 Et sagn fortæller om denne (eller en ældre kalk), hvordan præstens kusk tog den fra elverfolket, jfr. historisk indledning.

116 Note 23 og 56. I inventariet 1686 er noteret en vægt på 32 lod og det oplyses, at bægret omgjordes 1685. Vægt i dag 465 gr.

117 Stemplet er ikke medtaget i Poul Halkjær Kristensen: Danske tinmærker, 1983.

118 Note 56. Der er ikke tale om et sædvanligt kalkklæde, men om et langt større stykke stof.

119 Note 23. Formentlig den samme som Jochim kandestøber/Jochum kandegyder, der arbejdede ved Ribe S. Katrine kirke hhv. 1689 og 1700 (s. 773, 746).

120 s. 1119, 1328, 1538 og 1949.

121 Note 13 og 15.

122 Danmarks og Norges kirkeritual fra 1685 er noteret i inventariet 1686 sammen med en forgyldt salmebog, skænket 1675 af løjtnant Jens (Lauridsen) Rytter, se også Troelsen, bd. II s. 121.

123 Note 23. På markedet i Løgumkloster indkøbtes også andre kirketekstiler; 1774 købtes på biskop Hagerups ordre 14 alen fint lærred til ny »messekjortel« og 6 alen drejl til ny alterdug.

124 M. Mackeprang: Døbefonte s. 41 (note 1), 306, 308, 311 og 327.

125 Note 111. Sml. fonten i Grædstrup (DK. Århus s. 3952) hvor en latinsk indskrift er placeret samme sted.

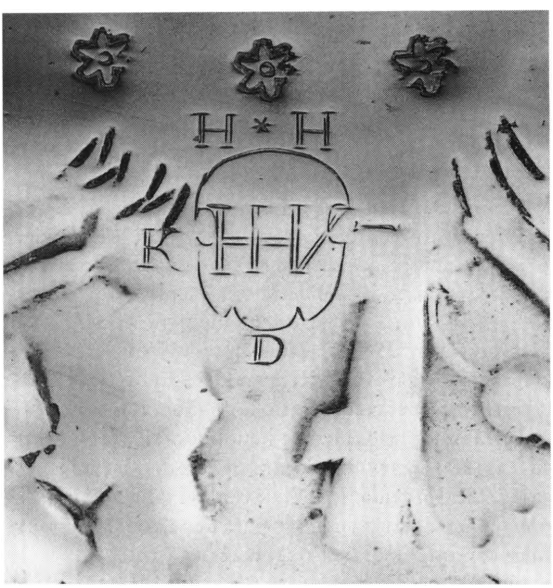

Fig. 66. Dåbsfad, o. 1500, sydtysk, detalje (jfr. fig. 36) med våbenskjold (s. 3468). Henrik Wichmann fot. 1995. – *Taufschüssel, süddeutsch, um 1500. Detail (vgl. Abb. 36) mit Wappen.*

126 Note 13. Indviet 26. dec. 1945.

127 Vievandskar svarende til dette findes i Hejnsvig og Anst (s. 2350 og 2528).

128 Se Troelsen, bd. II, s. 147.

129 J. Helms 1854 og 1861 (notebøger nr. 1, s. 70 og nr. 5 s. 101).

130 Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613, udg. ved Bue Kaae, 1976.

131 Se Georg Garde: Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede. 1961, s. 339.

132 1899 drejedes fem knopper til prædikestolshimlen.

133 Note 22 og 23.

134 Note 109, gengivet i Skalk 1968/6, s. 32.

135 Note 52. Iflg. betingelserne for genopsætningen 1847 skulle de 34 gamle låger med »forstykker« (gavle) og 14 enkeltlåger benyttes. Nye gavle skulle svare ganske til de gamle. Derudover genbrugtes 17 sæder.

136 Note 22. På skibets loft opbevares to låger og tre gavle, gråmalede, den ene gavl med udsmykket gavlfelt i sort, foruden en låge i tårnets andet stokværk, med samme farveholdning som dem i skibet.

137 Note 63. Efter branden 1845 fandt man, at stolestader ikke mere var nødvendige i hele koret.

138 Se Jensen: Snedkere, s. 42, og Sigurd Schoubye: Folkekunsten på Tønderegnen. Tønder 1955, s. 18f.

139 Note 109. Iflg. en beskrivelse fra 1747 var dyret forgyldt på rød grund, mens blomsten, omtalt som en lilje, var hvid på blå bund. Sandsynligvis var våbenet malet på samme måde 1766, da »den halve, forgyldte bjørn« omtaltes som springende op af et blåt felt.

140 De tre paneler var sandsynligvis blandt de »otte mørke, gamle træornamenter«, som ved en auktion 1847 købtes af snedker Knudsen (J. Helms 1854). Køberen nævnes kun som snedker Knudsen, sandsynligvis identisk med føromtalte snedker Chr. Knudsen, Ribe. Det ene panel har muligvis derefter været ejet af fru Weis, Weis' Stue i Ribe, hvor R. Mejborg 1881 tegnede det. Året efter solgtes det til Nationalmuseet. Siden 1964 deponeret i Ribe. Det andet panel købtes 1900 – ligeledes fra Weis' Stue – af opkøber Ludvig Hansen for Nationalmuseet. Det er i museets protokol indskrevet uden proveniens, men må ud fra overensstemmelser i udformning og mål også stamme fra Vester Vedsted.

141 Note 19 og 56. Tilladelsen er underskrevet Thurah og Mathias Lange. 1770 var der en alvorlig strid om den lukkede kvindestol under prædikestolen. 1739 omtales Anders Ibsen som kirkeværge. Vedr. Anna Nielsdatter og Barbara Jensdatter se Troelsen, bd. II, s. 122, 146.

142 Note 17 og 23. 1666 købtes træ til en mandsstol bag kirkedøren, muligvis den samme, som Anders Lassøn 1686 blev betalt for at reparere. 1696 erstattede Terman Pedersen »en lang stol« nede i kirken, 1698 reparerede han flere stole, og 1701 betaltes han igen for en (ny) stol.

143 Ved embedet. Stolestadefortegnelse 1778 og note 63.

144 Note 52. Planlagte lukkede stole til præst og degn, hhv. i korets nord- og sydside, blev ikke udført.

145 Note 23. Plankerne hertil købtes hos Søren Andersen.

146 Våbenerne identificeredes af S. Abildgaard 1775. Abildgaards notebog nr. XI, s. 12 (2. aug. 1775).

147 Note 23 og 56. Formentlig til hans første kone Anna Kristine Clemensdatter Fog af Hviding. Iflg. regnskaberne 1742 betaltes stolen af kirkens midler efter biskoppens og herredsfogedens ordre.

148 Note 23. Underskrevet Rasmus Clausen, Lector Rip.

149 Note 52. Iflg. en aftale 1847, skulle der laves tre nye døre til kirken: indgangsdør, dør mellem tårnrum og skib samt én mellem kor og sakristi.

150 Se Jensen: Snedkere s. 46.

151 Ved farveanalyser 1997 viste det sig, at sammensætningen i de blå og grå farvelag på hhv. døren og to af *vægpanelerne (nr. 1 og 2) tilsyneladende er den samme.

152 Sml. note 57.

153 Note 63. De to gamle døre har sandsynligvis ligget på loftet, da kirken inden branden kun havde tre døre.

154 Note 23. Materialerne købtes hos Jens Raar (rådmand Jens Rahr?) i Ribe.

155 Facaden har flere træk tilfælles med Caspar Wormfacaden fra o. 1804 i Nørre Sandager kirke (Odense amt). Worm leverede muligvis et (brugt) orgel til Vester Vedsted 1803 (jfr. torgel nr. 1), men der synes her at være tale om et andet og mindre instrument.

156 Note 63. Guitaren, der kom på mode i Danmark i årene o. 1830, anvendes normalt ikke som motiv på kirkeinventar. Instrumenternes form tyder iflg. Dorthe Falcon Møller på, at forbilledet har været en guitar fra perioden o. 1820-40. Også andre af facadens snitværker, der udviser slægtskab med altertavlens udskæringer, kan være skåret af Chr. Knudsen.

157 Tårnenes diminutive, fladt skårne topstykker er sekundære; iflg. arkitekt Rolf Graae har de tidligere topstykker været konvekst krummede. Korsene er sømmet fast på bagsiden af topstykkerne og kan meget vel være yngre end 1848; det er tænkeligt, at de er tilkommet ved kirkerestaureringen 1914-15, hvor loftshøjden øgedes. Før facadens restaurering 1977 var træskærerarbejderne meget forfaldne, og det blev derfor nødvendigt at nyskære dele af dem. Midttårnets topstykke, hvoraf kun mindre fragmenter var bevaret, blev fuldstændig fornyet.

158 Det var på tale at anskaffe et klokkespil 1977, men ideen blev ikke realiseret.

159 Note 15. Her omtales en opmaling af facaden 1933.

[160] Note 23. C. H. G. Worm havde værksted i Engrnn.

[161] Note 23. Hos Andreasen 1923-27 oplyses, at orglet var opbygget med spillebord midtfor i soklen, og at organisten derfor måtte følge altertjenesten via et spejl. Andreasen beretter endvidere, at instrumentet indtil branden 1845 havde mindst en halv snes stemmer, anhangspedal og klokkespil, og at det forringedes betydeligt ved ombygningen efter kirkebranden. Andreasens oplysninger om orgelforholdene før kirkebranden baserer sig antagelig på mundtlig overlevering og lader sig ikke bekræfte. J. A. Ohrts reparations- og ombygningstilbud 1847 synes tværtimod at vise, at det gamle orgel var lille og utidssvarende. I Liber daticus findes en beretning om orglets medvirken ved reformationsfesten 1817: »Ved Reformations=Festens Helligholdelse den 30. Oktober og 1. November i Aaret 1817 var Kirken fornemmelig ved Hr. Math. Müllers Foranstaltning meget smagfuldt udpyntet med Krandse, Festons og Guirlander af Grønt, Boxbom og Gran. 14 unge hvidklædte Piger her af Sognet afsang 2de skiønne Psalme-Melodier og Te Deum. Sangen fra Orgelet accompagnertes af 3 Fioliner og 1 Bas. Det Heele var meget smukt og høytideligt.« Andreasen 1923-27. (Den pågældende liber daticus er senere bortkommet).

[162] Andreasen 1923-27 skriver herom: »...Men hvilken Ødelæggelse og Forstyrrelse blev man dog Vidne til! Sognemændene havde nedrevet Orgelet, Stolestaderne, Prædikestolen, Alterets Prydelser og alle de gamle Træbilleder fra Middelalderen – alt sammen laa det ude paa Kirkegaarden i mer eller mindre beskadiget Tilstand...« Liber daticus 1845 nævner i sin, noget mere kortfattede, beskrivelse af begivenhederne intet om, at instrumentet blev bjerget i sin helhed; det oplyses blot, at orgelpiberne blev flyttet ud af kirken. Note 64.

[163] Note 23. I kirkeregnskabet 1848 tales ikke længere om ombygning; det anføres, at orglet er leveret af Ohrt.

[164] Note 63. J. A. Ohrt oplyser 16. april 1847, dvs. kun 13 dage efter, at han havde afgivet sit ombygningstilbud, at en ny Bourdun-stemme og en ny vindlade allerede var næsten færdige på værkstedet; bygningen af disse dele har altså været påbegyndt, før Ohrt besøgte kirken og afgav sit tilbud.

[165] Disposition iflg. Andreasen 1923-27, der kun anfører tonehøjden for to af stemmerne; de sandsynlige tonehøjdebetegnelser for de øvrige stemmer er her tilføjet i parentes. Andreasen anfører, at Viola og Fløjte var meget smukke med »bløde, festlige Toner«, samt at Principal og Bourdon var noget svagere i klangen end de tilsvarende i orglet fra 1902 (jfr. torgel nr. 3). Iflg. Andreasen var bælgene anbragt i tårnets nederste stokværk, hvorfra en kanal førte gennem muren; det står dog ikke klart, om denne oplysning gælder torgel nr. 1 eller 2.

[166] Facaden har tidligere, inklusive sin sokkel, haft en højde, der umuliggjorde en placering på pulpituret i Vester Vedsted. Iflg. Andreasen 1923-27 havde kirkens orgel ganske vist før branden sit spillebord placeret foran i soklen, men der må nødvendigvis have været tale om en anden, betydeligt mindre, facade. Jfr. Rolf Graaes orgelarkiv, Musikhistorisk Museum.

[167] Nogle af disse prospektpiber opbevares ved kirken. Såvel træ- som tinpiberne var malet lysegrå med mørkegrå labier. Andreasen 1923-27 beretter, at facaden tidligere var meget smuk med laseret og forgyldt snitværk foroven og på begge siderne. Andreasens kilde til disse oplysninger er tilsyneladende gået tabt, og det kan derfor ikke med sikkerhed afgøres, om beskrivelsen gælder torgel nr. 1 eller 2.

[168] Iflg. medd. fra Thor F. Kørber findes leverancen opført som nr. 939 i Riegers opusliste: »Wested 1902«.

[169] Joh. P. Andresen studerede 1901, med statstilskud, orgelbygning hos Gebr. Rieger, og de følgende år leverede Rieger en række orgler til Ringkøbing-flrmaet, beregnet til opstilling i danske kirker. På orglets spillebord fandtes et firmaskilt fra »Joh. P. Andresen & Co. – Ringkjøbing«.

[170] Note 23.

[171] Sognepræst i Vester Vedsted 1804-38, †1846, jfr. præsteindb. 1808.

[172] Maleriet nævnes af J. Helms 1854 som »Madam Bangs korsfæstelse«. Den knælende skikkelse ved korsets fod er identificeret som Johannes 1869 (notebog nr. 9, s. 148), maleren formodes at hedde Simonsen. I Trap, 2. udg. 1879, s. 526, omtales maleriet første gang som udført af Rørbye og skænket af præsteenke fru Bang i Ribe. Maleriet er ikke registreret i Rørbyekataloget fra Thorvaldsens Museum 1981, se Dyveke Helsted: Martinus Rørbye 1803-1848, Kbh. 1981, men har så mange overensstemmelser i motivet, at det muligvis kan være et forstudie (eller kopi) af et maleri i Ribe domkirke (s. 496), signeret M. Rørbye 1848, ligeledes formentlig skænket af enken efter Jørgen Bang, jfr. note 171.

[173] Note 23 og Kristeligt Dagblad, 18. juli 1939.

[174] Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 367. bl. 142.

[175] Se også K. Høgsbro Østergaard: De gamle Ligbaarer, i ÅrbRibe 1952-55, s. 422.

[176] Note 13 og Ribe Stiftstidende, 28. feb. 1940. 1940 antog man fejlagtigt på baggrund af tiendeprotokollens inventarium fra 1663, at ligbåren var fra 1663.

[177] Helms notebog nr. 1, 1854, s. 71.

[178] Ribe Stiftstidende og Vestkysten, hhv. 8. og 9. sep. 1937.

[179] Indb. 20. nov. 1884. NM2, H. Storcks Saml.

[180] Troelsen, bd. 1, s. 228.

[181] Troelsen, bd. 2, s. 121f., bd. 3, s. 40f.

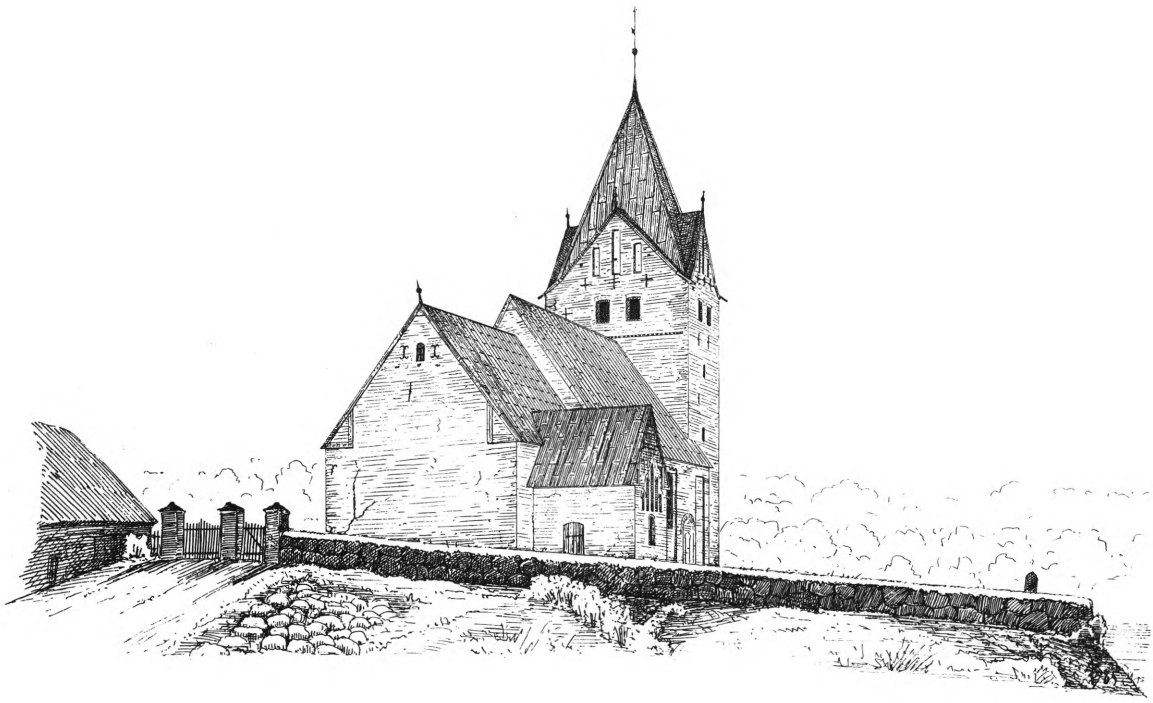

Fig. 67. Kirken set fra nordøst. Efter Danske Tufstenskirker. Tegnet af Th. Bindesbøll 1884. – *Nordostansicht von Kirche. Zeichnung, 1884.*

182 Troelsen, bd. 3, s. 60, 67 og 68. Heri omtales, at Hans Jensen Kloster var født uden for ægteskab to år efter, at moderen, Anne Jacobsdatter, var blevet enke anden gang. Han fødtes 8. juni 1785 (på gravstenen står 11. juni). Som barnefader blev udlagt Frands Jacobsen af Rodenis.

183 »Jeg gaaer i Døden under, glid nu tid (el. gled min Tid) bag Skygger (n)ed.
Jeg har Liv i Jesu Wunder, jeg har Arv i Evighed
Min Forløser kun ved dig, har jeg vei til Himmerig
Mer har jeg ei fornøden, paa den Tro gaaer jeg i Døden«.

184 s. 1266, nr. 2, s. 3057, nr. 4 og s. 3303, nr. 6.

185 Jfr. Troelsen, bd. 3, s. 68.

186 Troelsen, bd. 2, s. 147.

187 Andreasen 1923-27, s. 347.

188 Muligvis beslægtet med to sten i S. Katrine kirke i Ribe, s. 799f. nr. 25 og †nr. 19.

189 Note 68. Iflg. mundtlig overlevering skulle stenen være lagt over kirkeværge og sognefoged Anders Ibsen, *2. juli 1690, †22. marts 1746 (jfr. vievandskar s. 3469). Jfr. Troelsen, bd. 2, s. 147. Andreasen 1923-27, s. 346f., oplyser, at Anders Ibsen begravedes i gulvet neden for koret, hvor hans hustru senere lagdes ved hans side.

190 Helms: Tufstenskirker, bd. 1, s. 126, note ***.

191 Note 68. Iflg. mundtlig overlevering over Anne Pedersdatter Bierum. Se også Andreasen 1923-27, s. 346f., og Troelsen, bd. 2, s. 147.

192 Muligvis søn af Christian Johansen Farver, se Troelsen, bd. 3, s. 138.

193 Formentlig en yngre søster til Andreas Hans Christiansen (jfr. nr. 12). Se også Troelsen, bd. 3, s. 138.

194 Troelsen, bd. 3, s. 106.

195 Om rosens betydning, se Karin Kryger: Allegori og Borgerdyd, 1985, s. 149.

196 Se Troelsen, bd. 3, s. 106f.
De fik tilsammen fem børn, tre sønner og to døtre.

197 Stenens bladranker stemmer godt overens med ornamentikken på sten nr. 12.

198 Se Troelsen, bd. 2, s. 170f. og bd. 3, s.89f.

199 Knud Erik Stavnager: Stenene fortæller historie. I Ugeavisen for Ribe og omegn, 16. nov. 1982.

200 Om anvendelse af begravelsesskjold/lysskjold, se Sissel F. Plathe: Museet Holmen i Løgumkloster og Nordisk Kirkeprojekt. Betragtninger og resultater fra det igangværende pilotprojekt, i Løgumkloster-Studier 5, Løgumkloster 1992, s. 113f.

201 Betydning og brug, se Karin Kryger: Allegori og Borgerdyd. 1985, s. 141.

202 Se Troelsen, bd. 1, s. 149f.

203 Gengivet efter Evangelisk-kristelig Psalmebog til

Brug ved Kirke- og Huus-Andagt. Kbh. 1813. Nr. 417, vers 1, med flere afvigelser.

[204] Note 203. Nr. 429, vers 6.

[205] Optegnelse ved embedet, 11. juni 1963, af sognepræst Kr. Eskildsen med gengivelse af marmortavlens versalindskrift.

[206] Troelsen, bd 2, s. 148. Her angives hendes fødselsdag som 1. sept. 1764.

[207] Se Troelsen, bd. 2, s. 124. Gift med Hans Laurids Jefsen 1780.

[208] Anne Marie Laustdatter, †11. nov. 1848, jfr. Troelsen, bd. 2, s. 172.